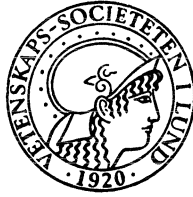

VETENSKAPSSOCIETETEN
I LUND
ÅRSBOK

1995

Vetenskaps societeten
i Lund
Årsbok 1995

*Yearbook of
the New Society of Letters
at Lund*

Lunds University Press

*Redaktör: Anders Grönvall, Sjögatan 6,
S-223 63 Lund, tel 046-12 35 79*

Formgivning: Lars Tempte

*Omslagsbilden visar en detalj från aulan i Universitetsbuset,
efter restaureringen.*

*Det joniska kapitälet är gjutet i Lund under Axel Nymans ledning.
Förgyllningen utgöres av slagmetall.*

Foto av Ola Terje, februari 1986

Art nr 20483

ISBN 91-7966-431-8

Wallin & Dalholm 1997

Innehåll

Artiklar

- 5 *Per Beskow: S:t Magnus i Skåne*
- 22 *Gunnar Broberg: Vetenskapssocieteten sjuttiofem år*
- 33 *Lars Gyllensten: Den ofullbordade människan*
- 47 *Walter W. Nelson: William Ernest Henley, a Victorian Poet and an anti-decadent Critic in the English 1890s*
- 88 *Hugo Palmköld: Berch eller ej?*

Minnesord

- 101 Eric Rehnman av *Per-Hugo Skärvad*
- 107 Jan Arvid Hellström av *Ingmar Brohed*
- 113 Elam Tunhammar av *Karl Erik Önneshö*
- 117 Frans Möller av *Per Stjernquist*
- 123 Staffan Björck av *Per Rydén*

Vetenskapssocieteten i Lund

- 133 Matrikel
- 145 Verksamhetsberättelse 1994
- 147 Räkenskaper
- 150 Stadgar
- 154 Skriftförteckning

Per Beskow

S:t Magnus i Skåne*

I Brunnby kyrka i nordvästra Skåne finns en kalkmålning föreställande en riddare i rustning, omgiven av ett språkband med texten *Sanctus Mangnus*. Han står här tillsammans med de tre nordiska helgonkungarna Olav, Knut och Erik och den tyske kejsaren Henrik II. Detta är en sammanställning som är helt unik. Varken Henrik eller Magnus hör till de helgon som brukade avbildas i danska (och f.ö. inte heller i svenska) kyrkor. Från det medeltida Danmark finns ytterligare en kalkmålning med S:t Magnus, nämligen i S:ta Maria i Helsingborg. Han är här inte avbildad i ett valv utan på en av kyrkans murar, och han står invid det iriska helgonet Brandanus (Brendan). Återigen kan han identifieras genom ett språkband med samma text, *Sanctus Mangnus*. Båda målningarna har tillkommit vid 1500-talets början. Att de är utförda av samma mästare konstaterades redan av Oscar Trapp 1918,¹ och Aron Borelius gav senare denne namnet Helsingborgsmästaren. Bilderna är inte helt identiska men har stora överensstämmelser. På båda är Magnus iförd rustning av senmedeltida typ och bär yxa och svärd som attribut.

Vem är då denne Magnus, som namnet rätteligen bör stavas? (Stavningen *Mangnus* är annars ingen tillfällighet utan var vanlig i det medeltida Danmark.²) Om hans identitet råder inget tvivel. Bilden framställer Magnus Erlendsson, jarl över Orkneyöarna, dödad av sin kusin Håkon 1115/16 och senare räknad som martyr och helgon.³ Om hans liv och död berättas framför allt i *Orkneyinga saga* och i *Magnús saga* som förekommer i flera versioner. Kulten av Magnus hade sitt centrum på Orkney- och Shetlandsöarna och i Skottland men spred sig snart också till Island, där ett tiotal kyrkor är dedicerade till honom, och även till Norge. Flera norska kyrkor har bildframställningar av Magnus.⁴ Som hans festdagar firades dels dödsdagen (16/4), dels translationsdagen (13/12); den senare sammanfaller som synes med S:ta Lucias dag.

* Forskningarna bakom denna uppsats har gjorts möjliga genom ett bidrag från Gyllenstiernska Krapperupstiftelsen.

Från Skottland spred sig kulten också till England, där åtminstone tre kyrkor har dedicerats till S:t Magnus. Den mest kända är S:t Magnus the Martyr invid London Bridge. Liksom så många andra medeltida kyrkor förstördes den vid Londons brand 1666 men återuppbyggdes vid 1600-talets slut med Sir Christopher Wren som arkitekt. Den är i dag en av Englands mest kända anglikanska kyrkor och har f. ö. besjungs av T. S. Eliot i dikten *The Waste Land*: "Where the walls of Magnus Martyr hold / inexplicable splendour of Ionian white and gold." Jarlen står här staty, i romantisk 1800-tals skepnad och iförd en vikingahjälm med väldiga horn.

I Danmark spelade Magnus en mycket liten roll och än mindre i Sverige, där han var så gott som okänd. Det är därför förbryllande att han finns avbildad i två skånska kyrkor. Dessutom vet vi att det under medeltiden fanns en S:t Magnus' kyrka i Lund inom nuvarande Stadsparkens område. Den är outgrävd och platsen kan inte säkert lokaliseras, men namnet lever kvar i S:t Mångsgatan.⁵ Kyrkans läge vid en av stadens utfartsvägar (i väster) tyder på att den som andra kyrkor med liknande placering (S:t Olof, S:t Thomas och S:t Johannes Döparen) har tillkommit senare än de gamla innerstadskyrkorna, i varje fall efter 1150. Den finns omtalad ett fåtal gånger i skriftliga källor, tidigast 1304.⁶ Lunds domkyrkas stora relikksamling under medeltiden brukar ge upplysningar om vilka helgon som har varit aktuella inom stiftet, men här tycks inte ha funnits några relikier eller något altare som kan knytas till Magnus.⁷ Förutom i Lund har det funnits en Magnuskyrka på Jylland, S:t Mogens i Viborg, men den omtalas först 1440 och har inte heller denna blivit utgrävd.⁸ Ett altarskåp i Torhamns kyrka, Blekinge, har innehållit en skulptur från 1400-talet som nu förvaras i Fridlevstads kyrka och som med viss sannolikhet kan anses föreställa S:t Magnus av Orkney, men dess närmare historia är outredd.⁹ Förutom rustning bär helgonet här en blomsterprydd krans runt huvudet. Det var ett särskilt värdighetstecken för hertigar, och jarlen Magnus betraktades med senare feodalt språk som hertig, *comes Orcadiæ* som han kallas i överskriften till en hymn som vi senare återkommer till.

En namne till jarlen Magnus, biskopen och martyren Magnus av Trani, med festdag 19/8, vördades i Nordeuropa, inklusive de nordiska länderna, men kulten av honom hade en mer formellt liturgisk än engagerande karaktär,¹⁰ och han finns inte avbildad i medeltida nordisk konst. Medan man i Skottland höll de båda strikt isär, blev de ofta förväxlade med varandra i Norden, vilket i viss mån försvårar

S:t Magnus och S:t Brandanus. Kalkmålning i S:ta Maria, Helsingborg.

tolkningen av de liturgiska texterna.

I nordiska liturgihandskrifter uppträder Magnus inte förrän i början av 1500-talet. Däremot finns Magnus Tranensis upptagen på sin festdag 16/8 i *Missale Hafniense* 1510 och i *Missale Lundense* 1524. Magnus av Orkney finner vi i tre tryckta danska breviarier från 1500-talets början: *Breviarium Roskildense* (Paris 1517) *Breviarium Lundense* (Paris 1517, till innehållet så gott som identisk med *Breviarium Roskildense*) och *Breviarium Arusiense* (Århus 1519). Roskildebreviariet förlägger officiet till Magnus Tranensis' festdag (19/8) – något som bekräftar den tidigare nämnda sammanblandningen – medan Lundabreviariet liksom Århusbreviariet placerar det en vecka senare (26/8). Innehållet i de båda

breviariernas officium är till största delen taget ur det skotska *Breviarium Aberdonense* (från Aberdeen).¹¹ Detta skotska inflytande på nordisk liturgi är anmärkningsvärt, och jag återkommer till detta.

Magnus som personnamn

De brukliga dopnamnen brukar kunna vara indikatorer på vilka helgon som var föremål för kult under en viss period, men inte i detta fall. De senare så vanliga namnen Mogens i nuvarande Danmark och Måns i Skåne kunde tänkas syfta på Magnus av Orkney, men så tycks inte vara fallet. Namnet Magnus var nämligen etablerat i Norden redan före Orkneyjarlens tid och bars till en början särskilt inom furstliga familjer. Inte i något enskilt fall kan man påvisa att någon blivit uppkallad efter Magnus Erlendsson, inte heller efter Magnus av Trani som spelat en obetydlig roll i fromhetslivet.

Olav den heliges son Magnus, kallad "den gode" är enligt källorna den förste som burit namnet i Norden. Påståenden om att namnet brukats ännu tidigare torde vara en förväxling med det keltiska namnet *Maccus*.¹² Det sannolika är att Magnus Olavsson fick sitt namn efter Karl den store, *Carolus Magnus*, ungefär så som Snorre Sturlasson berättar i *Olav den heliges saga* (kap. 122). Denna dramatiska anekdot är värd att citeras i sin helhet:

Det var en kvinna som hette Alfhild och som sades vara kungens trälinna. Men hon kom av god släkt. Hon var en mycket vacker kvinna. Hon vistades i kung Olavs hird. Det blev känt att Alfhild väntade barn och kungens förtrogna visste att han var far till barnet.

En natt blev Alfhild sjuk. Där fanns få människor, några kvinnor, en präst, Sigvat skald och några andra. Alfhild var mycket dålig och hon låg nära döden. Hon födde en pojke och en stund visste de inte säkert om barnet levde. När barnet började gråta mycket högljutt sade prästen till Sigvat att han skulle gå och säga till kungen.

Han svarade: "Jag vågar inte på några villkor väcka konungen, eftersom han förbjuder alla att störa hans sömn innan han vaknar av sig själv."

Prästen svarade: "Det är nödvändigt att barnet blir döpt. Det tycks inte ha någon livskraft."

Sigvat sade: "Jag vågar hellre föreslå att du döper barnet än att väcka konungen. Jag ska vittna och ge det ett namn."

De gjorde så och pojken döptes till Magnus. På morgonen när kungen hade vaknat och var påklädd berättade man för honom om dessa händelser. Kungen lät kalla till sig Sigvat.

Kungen sade: "Hur vågar du vara så djärv att du döper mitt barn innan jag vet om det?"

Sigvat svarade: "Det var för att jag hellre ville ge två människor till Gud än en till djävulen."

Kungen sade: "Varför skulle det vara så?"

Sigvat svarade: "Barnet var på väg att dö och det skulle ha tillfallit djävulen om det hade dött odöpt, men nu är det Guds människa. Jag visste dessutom att om du blev arg på mig skulle det kosta mig livet och om du vill att jag förlorar det för den här sakens skull tror jag att jag ska vara Guds man."

Kungen sade: "Varför lät du döpa pojken till Magnus? Det namnet finns inte i vår släkt."

Sigvat svarade: "Jag döpte honom efter kung Karla-Magnus. Det är den störste man jag känner till i världen."

Då sade kungen: "Du är begåvad med stor lycka, Sigvat. Det är inte underligt att lyckan följer med klokheten. Men ibland är det konstigt hur lyckan kan följa okloka män så att dumma tilltag blir lyckosamma.

Därefter var kungen mycket glad. Pojken växte upp och visade sig snart vara lovande när han blev äldre.¹³

Trots det anekdotiska draget tycks förklaringen till det kungliga namnskicket vara historiskt riktig. Karl den stores latinska benämning, Carolus Magnus, har uppfattats som ett egennamn, lämpligt att bäras av furstar.

Namnet uppträder alltså tidigast som norskt kungnamn. Efter Magnus den gode (d. 1047) följde Magnus Haraldsson (d. ca 1069) och Magnus Barfot (d. 1103). Först på 1100-talet framträder Magnus som danskt furstenamn, med Magnus Nielsen (d. 1134); hans mor var Margareta Fredkulla, tidigare gift med Magnus Barfot. I Sverige uppträder namnet först hos den danske prinsen Magnus Henriksson (d. 1161) som etablerade sig som kung i Västergötland. Som nordiskt furstenamn tycks Magnus alltså uppstått i Norge och därifrån spritt sig till Danmark och sedan till Sverige. Den förste inhemske svenske kung som bar namnet var Magnus Ladulås (d. 1290).

Också Orkneyjarlen Magnus Erlendssons namn står i samma tradition. Han var dotterdotters son till Magnus den gode (Orkneyinga saga

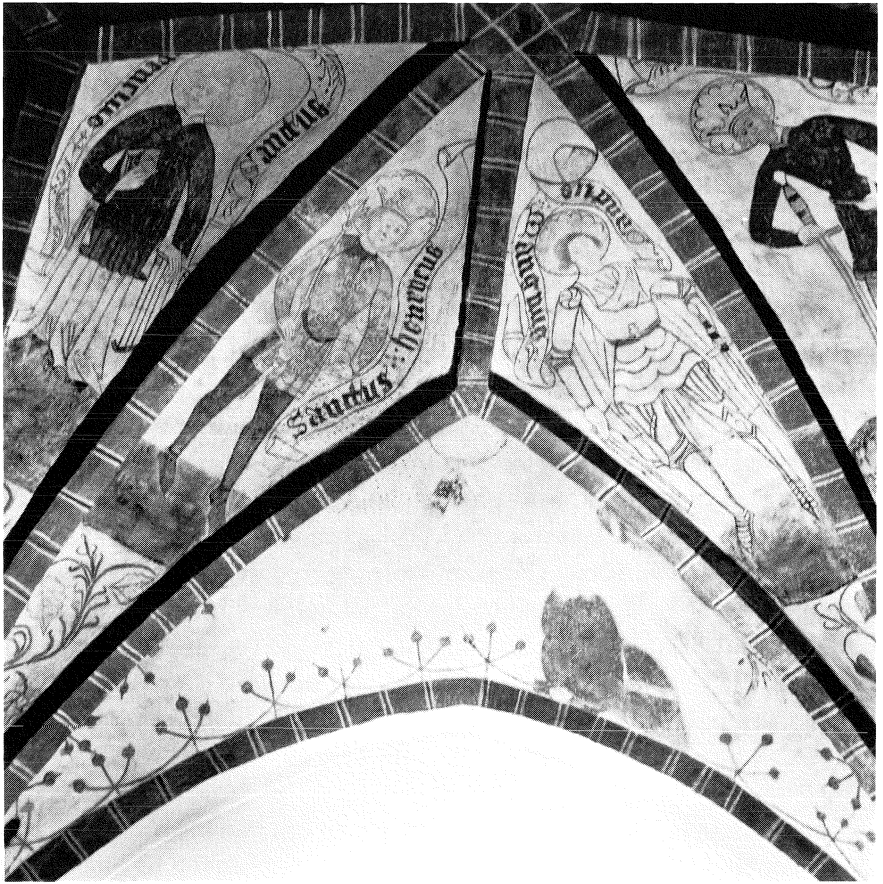
kap. 34), och som vi ser hade namnet redan fått en etablerad ställning i den norska kungaätten. Tanken att Orkneyjarlen påverkat danskt namnskick måste därför avskrivas.

Magnus, jarl och martyr

För att komma vidare är det nödvändigt att först se närmare på den hos oss mycket okände Magnus Erlendsson, på vem han var som historisk personlighet och som föremål för martyrkult. Magnus' far Erlend och dennes bror Paul (Páll) härskade tillsammans som jarlar över Orkneyöarna under norsk överhöghet men avsattes år 1098 av kung Magnus Barfot. Erlends son Magnus och Pauls son Håkon togs till fånga, men Håkon lyckades med tiden få kungen på sin sida och erkändes som den nye jarlen. Magnus, som under tiden levat i exil i Skottland, krävde nu sin del av makten och blev också tillerkänd halva jarldömet. Vid ett avtalat möte på den lilla ön Egilsay den 16 april 1115/16 lät Håkon svekfullt gripa Magnus och avrätta honom. Håkon ångrade emellertid snart sitt brott och sonade det genom en vällärd till Jerusalem, något som bidrog till att Magnus' postuma anseende ökade. Magnus väckte beundran för sitt omvittnade mod och sitt kristna sinnelag inför avrättningen och kom att framstå som en idealfurste, jämförbar med de nordiska helgonkungarna Olav och Knut (och senare också Erik).¹⁴

Ganska snart uppfördes en kyrka invid avrättningsplatsen. Kanske var den från början tänkt som gravkyrka för honom, och den kvarstår som en välbevarad ruin med ett runt torn av liknande slag som dem vi finner i Hammarlunda och Hammarlövs kyrkor i Skåne.¹⁵ Magnus' kvarlevor överfördes i stället till Kristkyrkan i Birsay som hans farfar Thorfinn hade låtit bygga. Vilken denna kyrka var är dock omstritt. Enligt min mening är den inte identisk med den absidkyrka av vilken rester finns bevarade på Brough of Birsay (en närliggande ö, skild från Mainland av tidvattnet) eftersom denna är dedicerad till S:t Petrus. I stället bör det ha varit frågan om den nuvarande församlingskyrkan i samhället Birsay på Mainland som då från början har burit namnet Kristkyrkan (en mycket vanlig dedikation av den första kyrkan på platsen) men efter relikernas överförande har omdedicerats till S:t Magnus. Den är i dag starkt ombyggd men är i sina äldsta delar från 1100-talet.¹⁶

Under började nu rapporteras från hans grav (*Orkneyinga saga* kap. 52, 57) och pilgrimer strömmade till trots motstånd från biskop

Kejsar Henrik II och S:t Magnus. Brunnby kyrka.

William "den gamle" och – av förklarliga skäl – från jarlen Paul II som var son till Magnus' nu avlidne baneman Håkon. Med tiden gav biskopen med sig. Magnus' kvarlevor togs upp ur graven och deras äkthet prövades med eld enligt tidens sed. Sedan fördes de, troligen år 1136, till (den numera försvunna) S:t Olavskyrkan i Kirkwall i väntan på sin slutliga vilostad. Den som framför allt befrämjade kulten av Magnus var dennes systerson Ragnvald Kolsson, jarl över Orkney 1137-58/59, och han lät uppföra den ståtliga och ännu befintliga St. Magnus Cathedral i Kirkwalls centrum till sin morbrors ära. Bygget inleddes 1137 och den färdiga katedralen invigdes något av åren 1142-1145, varvid Magnus' relikskrin placerades över högaltaret.¹⁷

I denna nykristnade nordmannamiljö var bilden av ett helgon inte riktigt densamma som vi vanligen föreställer oss. Trots ädelmod och

heroism var Magnus i första hand en vikingahövding med krav på politisk makt, men detsamma kan ju sägas om både Olav den helige och Knut den helige. Militär dådkraft var inget minus för ett helgon i vad som alltjämt var ett vikingasamhälle. Också jarlen Ragnvald kom med tiden att räknas till helgonen. Denne lustige och levnadsglade äventyrare förenade på en gång rollerna av from pilgrim, sjörövare och omtyckt trubadur, men också han led en våldsamt död och förlänades biskoplig kanonisation 1192.¹⁸ Magnus' och Ragnvalds relikier finns i dag inmurade i katedralens båda korpelare, och de båda har märkvärdigt nog en ställning också i dagens presbyterianska gudstjänstliv, vilket jag själv har konstaterat.

Orkneyinga saga, skriven ca 1200, är i allmänhet hållen i de isländska sagornas lakoniska och föga emotionella stil. Handgemäng och dråp skildras med distanserad saklighet, ibland i en förbryllande kombination med kristna gudstjänster och kyrkliga ceremonier. Just i kap. 50, där Magnus' död skildras, slår framställningen delvis över i ett hagiografiskt skrivsätt; Magnus räknades nu till helgonen, och berättelsen om hans död måste då också utformas enligt de regler som gäller en helgonvita. I brist på den fornisländska texten tillåter jag mig här att göra en sekundäröversättning från engelskan så att läsaren kan få ett intryck av hur Magnus uppfattades som helgon:¹⁹

Den lysande jarlen Magnus var glättig som om han blivit bjuden till en fest. Han talade inte med vrede och bitterhet utan föll på knä för att be, dolde sitt ansikte i händerna och göt många tårar inför Guds ansikte.

Sedan det väl hade beslutats att den helige jarlen Magnus skulle dö, tillsade Håkon sin banérförare Ofeig att utföra avrättningen, men denne vägrade förargad. Håkon befallde då sin kock Lifolf att döda Magnus. Lifolf började gråta högljutt.

“Det här är ingenting att gråta över”, sade Magnus. “Ett sådant dåd kan bara bringa ryktbarhet åt den som utför det. Uppträd som en modig man så skall du få mina kläder enligt gamla lagar och bruk. Var inte rädd, du gör detta mot din vilja, och den som befäller dig är en större syndare än du.

Därefter tog jarlen Magnus av sig sin livrock och gav den till Lifolf och bad om tid för att be. Detta beviljades honom, och han lade sig framstupa på marken, anbefallde sin själ åt Gud och frambar sig själv till ett offer. Han bad inte bara för sig själv och sina vänner utan också för sina fiender och mördare, och av hela sitt hjärta förlät han dem

deras brott mot honom. Han bekände sina synder inför Gud, han bad att hans själ skulle bli rentvagen när hans blod blev utgjutet och han lade den i Guds händer. Han bad att Guds änglar skulle möta honom och bära honom till paradiset. Somliga säger att man sjöng mässan för honom och att han mottog sakramentet. När denne Guds vän fördes till sin avrättning, talade han till Lifolf:

“Stå framför mig och slå mig hårt i huvudet”, sade Magnus, “det anstår inte en hövding att bli halshuggen som en tjuv. Var vid gott mod, din stackare. Jag har bett att Gud skall förbarma sig över dig.

Därmed gjorde han korstecknet och böjde sig framåt för att ta emot slaget, och så mottog han det.”

Detta sistnämnda tycks ha fått en sentida bekräftelse. År 1919 togs Magnus' relikur ut ur korpelaren och undersöktes, och man fann då att huvudskålen är krossad bakifrån med ett kraftigt slag.²⁰

Visst känner vi igen den isländska sagans knapphet i uttrycksmedlen och huvudaktörens lugn inför vad som skall hända honom, men i skildringen finns också kristna drag, också i terminologin, som då han kallas “den helige jarlen” och “Guds vän”. Till de typiskt kristna elementen hör att Magnus förbereder sig för avrättningen med bön och kanske till och med mottar sakramentet, och inte minst att han efter Jesu föredöme förlåter sina fiender. Att både han och hans bödel Lifolf gråter är också ett drag som hör till helgonvitans snarare än till sagans genre; det var knappast ett tolererat beteende hos förkristna vikingar. “Tårar och klagan och andra uttryck för hjärtats ånger som vi anser hälsobringande, avskyr danerna till den grad att ingen får begråta sina synder eller sina anhörigas död”, påstår Adam av Bremen (*Gesta* IV.6). När Magnus' ber att Guds änglar skall föra honom till paradiset, alluderar detta på den liturgiska antifon som alltid sjöngs när någon fördes till graven i kristen ordning: *In paradisum deducant te angeli*. Den tycks ha gjort stort intryck på de första generationernas nordiska kristna, eftersom den finns antydd i flera svenska runinskrifter.²¹

Orkney under norsk, dansk och skotsk överhöghet

Under Magnus Erlendssons tid var Orkney en betydande utpost i det norska riket i likhet med andra öar utmed den skotska kusten ända ned till the Isle of Man. Norska vikingar hade koloniserat öarna och fördrivit eller underkuvat den äldre piktiska befolkningen men övergick relativt snart till kristendomen, troligen under inflytande från

pikterna, och öarna fick ett språk och en kultur som överensstämde med Norges. Ännu i dag är det påfallande hur dominerande de gammalnorska ortnamnen är på öarna. Som vi sett, betraktades öarnas nordiska härskare som jarlar (senare som hertigar), underställda den norske kungen.²²

Kyrkligt sett lydde Orkney under ärkebiskopen av Lund, tills den påvliga legaten Nicolaus Breakspear år 1152 upprättade ärkebiskopsdömet i Nidaros. Därefter lydde Orkney liksom Shetlandsöarna, Färöarna och Island under Nidaros intill medeltidens sista skede. Det förklarar varför det är just i Nordsjöområdet som Magnus haft en fast plats i liturgin och det funnits kyrkor dedicerade till honom. Till det egentliga Sverige nådde aldrig Magnuskulten; den hymn till Magnus, *Nobilis humilis*, som finns bevarad i en Uppsalahandskrift, kan inte tas som bevis för att Magnus haft ställning som helgon i Uppsalaprovinzen.²³

Det äldsta belägget för S:t Magnus' eller S:t Måns' kyrka i Lund är från 1304, och kyrkan måste alltså ha fått sitt patrocinium under den tid då Orkney lydde under Nidaros. Som redan nämnts har den tidigast tillkommit under 1100-talets andra hälft, och alla andra spår av Magnuskult eller Magnusreliker i Lund saknas under denna tid. Trots detta är det mest sannolikt att det är Magnus Erlendsson som varit kyrkans patronus. Alternativet att Magnus av Trani skulle ha fått en kyrka dedicerad åt sig i Norden förefaller helt uteslutet; han har saknat all aktualitet, och inte heller finns andra dedikationer eller reliker som tyder på att han spelat en roll vare sig i Lund eller i lundaprovinzen som helhet.

Magnuspatrocinitet måste emellertid ha tillkommit under ett direkt inflytande från Nidarosprovinzen, och under den ungefärliga tiden 1150–1300 som kommer ifråga är det bara en kort tidsperiod som förefaller aktuell, nämligen Absalons sista år som ärkebiskop på 1190-talet. Under dessa år blev Lund ett centrum för det norska episkopatets motstånd mot kung Sverre, och det fanns här en kontinuerlig norsk närvaro. Att knyta S:t Magnus till detta kan tyckas helt hypotetiskt men kan ändå tjäna som en ledtråd.

År 1163 hade Magnus Erlingsson, son till jarlen Erling Skakke, krönt till norsk kung i Nidaros och hade därvid offrat sin krona till S:t Olav. Han inledde därmed den tradition som i Olav såg Norges egentlige kung, *rex perpetuus Norvegiæ*, medan den regerande kungen betraktades som dennes vasall. Själv härstammade Magnus från Olav men enbart på mödernets (via Sigurd Jorsalafare), något som under de

pågående tronstriderna ansågs som ett minus. Magnus blev snart utmanövrerad av Sverre och hans birkebeinar, och vid ett försök att återta makten stupade han år 1184. Magnus hade haft kyrkans stöd – han var ju en av i kyrklig ordning smord och krönt konung – och han härstammade från helgonkungen Olav. Sverre kunde enbart återropa härstamning från den långt mindre betydande Sigurd Mun, och hans kyrkopolitik med dess krav på kunglig kontroll gick stick i stäv med de då rådande gregorianska reformkraven.²⁴

Ärkebiskopen av Nidaros Øystein Erlandsson gav Magnus Erlingsson sitt stöd och blev av den anledningen tvingad till exil i England åren 1181–83, där han f.ö. skrev Olav den heliges saga. På 1190-talet, då motsättningarna mellan Sverre och biskoparna blev akuta på nytt, fann hans efterträdare Erik Ivarsson och flera andra biskopar att situationen var ohållbar; de lämnade Norge och tog sin tillflykt till Lund, där de välkomnades av ärkebiskop Absalon. Härifrån leddes sedan striden mot Sverre.

Det är kanske inte utan betydelse att det militära motståndet mot Sverre för en tid leddes av Orkneyjarlen Harald Maddadsson. Med ett uppstånd från Orkney- och Shetlandsöarna, de s.k. eyrskeggjarna, sökte han invadera Norge från havet och insätta Magnus Erlingssons spåde frilloson Sigurd som dennes legitime efterträdare. I sjöslaget vid Florvåg norr om Bergen år 1194 gick detta försök helt om intet. Haralds flotta blev helt tillintetgjord och Sigurd dödades. Själv räddade sig Harald genom att motståndslöst underkasta sig Sverre, vilket förde till en skärpt norsk kontroll över Orkney för en lång tid framåt.²⁵ Den andra upprorsrörelsen, de kyrkligt stödda baglerna, hade en annan tronpretendent vid namn Inge, också han föregiven son till Magnus Erlingsson, men vid Sverres död 1202 var det dock Sverres son Håkon som övertog kungamakten.

Medan dessa stridigheter pågick befann sig Lund i händelsernas centrum. Under en tioårsperiod hade den landsflyktige ärkebiskopen av Nidaros sitt residens här, och Lund var mötesplatsen för norska biskopar i exil. Hit kom också den påvliga legaten Fidentius år 1196 för att ingripa i den norska konflikten men avled i Lund redan följande år. Det var säkert på grund av påtryckningar från Lund som den nytillträdde påven Innocentius III år 1198 belade Norge med interdikt, vilken också innebar krisens kulmen.

Lundakyrkans starka identifikation med det norska episkopatets sak under dessa år kan ha gjort det till ett lämpligt tillfälle att hedra två av

Nidarosprovinsens helgon, S:t Olav och S:t Magnus av Orkney, genom att ge deras namn åt två nyuppförda kyrkor i Lund. Den ännu outgrävda kyrkan S:t Olof (som den brukar stavas) vid stadens norra utfart anses ha tillkommit vid ungefär samma tid som S:t Magnus, och även om Olav var ett så populärt helgon i Skåne att hans patrocinium inte fordrade några särskilda motiveringar, kan engagemanget mot Sverre ha varit en bidragande faktor. Till skillnad från många av de äldre kyrkorna i Lund har inte S:t Olof fått sitt namn på grund av att ha ägt en relik av helgonet. Nidaros delade nämligen inte med sig av relikker utan föredrog att ha sin helgonkung hel och odelad.

Inte minst kan S:t Magnus ha fått ställning som patronus i Lund under norskt inflytande. Detta var en tid då hans rykte som helgon just var i stigande inom Nidarosprovinsen. Som oskyldigt offer för en orättfärdig makthavare kunde Magnus vara en lämplig symbol under kampen mot Sverre och kan indirekt ha gett glans åt sin stupade namne Magnus Erlingsson som aldrig förlänades någon helgonstatus. Orkneys visserligen misslyckade försök att beröva Sverre makten kan tänkas ha spelat en roll. Men, som jag vill betona, detta är enbart en hypotes, och den kan knappast bevisas eller motbevisas förrän S:t Magnus' kyrka en gång blir utgrävd och får en säker datering.

Under senmedeltiden började banden mellan Orkney och Norge att sakta lösas upp, något som också gällde den kyrkliga organisationen. Kirkwalls stift kom att alltmer betjänas av ett skotskt prästerskap, särskilt sedan digerdöden härjat i Norge och en stor del av de norska prästerna fallit offer för farsoten. Till det yttre bevarades banden, och man visade till och med en förvånande lojalitet mot Nidaros – t.ex. under den stora påveschismen i slutet av 1300- och början av 1400-talet, då Norge lydde under påven i Rom och Skottland under påven i Avignon. På grund av de yttre omständigheterna måste ändå banden med tiden försvagas, inte minst sedan Kalmarunionen slutits 1397 och Danmark övertagit den politiska ledningen i Norden.

År 1468 ingick den skotske kungen Jakob III äktenskap med den danske kungen Christian I:s dotter Margareta, och i samband med detta utlovades en hemgift på 60 000 rhenska floriner. Dessa kontanter saknades dock i den magra danska statskassan, och därför pantsattes Orkneyöarna till den skotske kungen för en summa av 50 000 floriner. De återstående 10 000 skulle betalas kontant, men inte heller detta gick Danmark i land med, och Orkneyöarna förblev därför i skotsk ägo, om också till en början bara formellt. Den dåvarande jarlen William på

Orkney hade råkat i en mycket trängd situation och hade ingen möjlighet att motsätta sig transaktionen.²⁶

Kyrkligt sett fick detta en viktig följd redan 1472. Biskopen av St. Andrews i Skottland, Patrick Graham, besökte på eget initiativ påven Sixtus IV och lyckades få St. Andrews omvandlat till ärkebiskopsäte med jurisdiktion över de andra skotska stiftet, inklusive Orkneyöarna. Från denna tidpunkt tillhörde Orkney alltså den skotska provinsen, och kulten av S:t Magnus blev i första hand en skotsk angelägenhet. Som vi har sett, ingick Magnus i Aberdeenstiftets breviarium. Politiskt sett var saken inte utagerad; det gjordes flera försök från dansk sida att återfå öarna, men detta ledde dock aldrig till något resultat.²⁷

Skottar i Danmark

Omkring sekelskiftet 1500 hade den skotske kungen Jakob IV satsat hårt på den militära upprustningen, både till lands och sjöss, i så hög grad att han kunde hyra ut överflödiga trupper som legoknektar. År 1502 sändes 2000 man iväg i dansk tjänst, och många stannade i Danmark för en längre tid. Skotska knektar bl.a. deltog då Christian II intog Stockholm 1520.²⁸ Liksom senare i svensk historia utmärkte sig skottarna för duglighet, och några av dem fick med tiden höga poster i den danska förvaltningen. Det är i detta sammanhang som S:t Magnusbilderna i Helsingborg och Brunnby kan vara aktuella.

Några av de ledande skottarna i Danmark tog nämligen initiativet att inrätta altarstiftelser i såväl Köpenhamn som Helsingör. Under detta medeltidens allra sista skede var altarstiftelserna en investering som både gav status i detta livet och bidrog till själens välfärd i det kommande. De bevarade uppgifterna om detta som vi finner i danska källor härrör alla från tiden efter reformationen, då altarstiftelserna redan var inaktuella och de donerade medlen brukades för andra ändamål, de ger oss ändå en relativt god bild av de tidigare förhållandena.

En av de framgångsrika skottarna i den danske kungens tjänst var Sander (Alexander) Leiel som hade den viktiga uppgiften att ansvara för Öresundstullen. Han avancerade därefter till borgmästare i Helsingör, senast år 1536, och avled 1560.²⁹ Också hans hustru Elline Davidsdatter tillhörde de invandrade skottarna. Hon var dotter till David Thomessøn som var född i Skottland och som också innehaft ämbetet som borgmästare i Helsingör.³⁰ Detta ämbete gick alltså en gång i arv

mellan skottar inom samma familj. Deras ekonomi var också synnerligen stabil. Redan 1530 fick Leiel kungens bekräftelse på att han förvärvat karmelitklostrets *Teglovn*; sekulariseringen av klostergodsen hade alltså inletts redan vid denna tid.

En kompletterande uppgift finner vi flera årtionden senare senare i *Kancelliets Brevbøger* 19/6 1558.³¹ Enligt ett öppet brev skall det alltid finnas en sjuksäng på hospitalet i Helsingör för en skotsk person om någon sådan finnes. Det förklaras i brevet att Sander Leiels och hans hustrus föräldrar och andra som var födda i Skottland hade skänkt gods till en altarstiftelse i sockenkyrkan, men att pengarna nu hade överförts till hospitalet. Altaret var dedicerat till S:t Andreas (Skottlands skyddshelgon) och S:t Ninian (en av Skottlands tidigaste missionärer). Altarskåpet finns f.ö. bevarat på Nationalmuseet i Köpenhamn.³²

En liknande stiftelse har också funnits i Köpenhamn. En uppgift från 11/10 1539 meddelar att sju skottar överlämnat pengar och klenoder från S:t Ninians altare till Heligeaands Hospital (i Köpenhamn) mot att "den skotske Nation" skulle få två sängar där.³³ Christian III:s bekräftelse innehåller uppgiften att överlåtelsen skedde från S:t Ninians gille.³⁴

Eftersom Öresundstullen var det främsta näringsfånget för dessa skotska familjer, är det sannolikt att de hade landsmän som omhändertog tullen i Helsingborg på andra sidan Öresund, även om vi inte längre har källuppgifter om dem. Det kan alltså ha funnits ett skotskt gille också i Helsingborg och en altarstiftelse ägnad åt S:t Magnus' och S:t Brandanus' i Mariakyrkan, invid den mur där målningarna har fått sin plats. Detta ger en rimlig förklaring till att de ovanliga målningarnas förekomst, och tanken finns f.ö. antydd redan av Ellen Jørgensen.³⁵ Magnus räknades som ett skotskt helgon, och några av skottarna kan ha haft anknytning till Orkneyöarna. Brandanus var en irisk abbot på 500-talet, han hade färdats längs den skotska kusten och var känd som en framstående sjöfarare, omvärld av fantastiska legender. Båda var ytterst lämpliga som skyddshelgon för skottar i exil på andra sidan Nordsjön.

I Brunnby ingår Magnus i ett bildprogram av helt annan karaktär än i Helsingborg. Här har han uppenbarligen inget samband med invandrade skottar. Helsingborgsmästaren har återanvänt Magnus i sitt måleri men har lyft honom ur hans skotska sammanhang och satt in honom i en nordisk kontext. Han står här tillsammans med de tre nordiska helgonkungarna och kejsar Henrik II; den sistnämnde betraktades som helgon men finns ytterst sällan framställd i nordiska kyrkor. De tre

kungarna och kejsaren har vid sin sida var sitt helgon som nästan ger intryck av att vara deras uppvaktning. S:t Olav har fått S:t Laurentius på sin lott – domkyrkans och ärkestiftets skyddshelgon – martyrkungen S:t Knut har protomartyren Stefanus, S:t Erik har den ridderlige S:t Göran, och kejsar Henrik har vid sin sida S:t Magnus. I detta fall som i andra samtida målningar av de nordiska helgonkungarna i skånska kyrkor måste detta sättas i samband med den kyrkliga ideologi som beledsagade Kalmarunionen. De tre kungarna symboliserar Nordens politiska sammanhållning i kyrkans tecken.³⁶ Men här har också kejsaren och jarlen fått tilldelats sina roller som också måste vara ideologiskt bestämda: Kejsaren var alltjämt, teoretiskt sett, den sammanhållande politiska makten i Europa. Men vilken roll kan Magnus ha spelat? Kanske hans bild vill påminna om att man på danskt håll ännu inte gett upp tanken på att Orkneyöarna hörde till Norden och egentligen borde ingå i Kalmarunionen? Så mycket är i varje fall säkert att Helsingborgsmästaren här har gett Orkneyjarlen en ny roll, inte för att tjäna skotska utan nordiska intressen. Liknande tankar bör ha lett till att Magnus vid samma tid lånades från Aberdeenstiftets breviarium för att ihågkommas i Roskilde, Lund och Århus.

Noter

- 1 Oscar Trapp, Kalkmålningarna i Brunby kyrka, *Kulturbistoriska Helsingborgsstudier*, Stockholm 1918, s. 9-20; *Catalogue of Wall-Paintings in the Churches of Medieval Denmark 1100-1600: Scania, Halland, Blekinge*, Akademisk Forlag, Copenhagen, vol. II 1976, s. 54-58; vol. IV 1982, s. 72f.; Martin Blindheim, St Magnus in Scandinavian Art, *SMC*, s. 165-142. s. 171- 174 och pl. 28-29.
- 2 Insley, John, *Scandinavian Personal Names in Norfolk* (Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi LXII), Uppsala 1994, s. 292.
- 3 Magnús Már Lárusson, art. Magnús, i: *KLNM*, vol. 11, sp. 221-222.
- 4 Blindheim, s. 174-179.
- 5 Ragnar Blomqvist, *Lunds historia I: Medeltiden*, CWK Gleerup, Lund 1951, s. 225-227; Anders Andréén, *Lund* (Medeltidsstaden 26), Riksantikvarieämbetet och Statens Historiska Museer, Stockholm 1980, s. 15, 64.
- 6 Per Beskow, *Kyrkodedikationer i Lund*, i: Per Beskow & Reinhart Staats, *Nordens kristnande i europeiskt perspektiv*, Viktoria förlag, Skara 1994, s. 37-62 särsk. s. 59f.
- 7 Göran Axel-Nilsson, *Thesaurus Catbedralis Lundensis: Lunds domkyrkas medeltida skatt-samling* (Acta Regiae Societatis Scientiarum et Litterarum Gothoburgensis, Humaniora 30), Kungl. Vetenskaps- och Vitterhets-Samhället, Göteborg 1989.
- 8 Anders Andréén, *Den urbana scenen; Städer och sambälle i det medeltida Danmark*, diss. Lund, Rudolf Habelt Verlag & CWK Gleerup, Bonn & Malmö 1985, s. 232.

Per Beskow

- 9 Blindheim, s. 171 och pl. 27.
- 10 Ingrid De Geer, *Earl, Saint, Skald – and Music: The Orkney Earldom of the Twelfth Century: A Musicological Study*, otryckt diss. Uppsala 1985, s. 129.
- 11 De Geer, s. 129-139.
- 12 Insley, s. 292-295.
- 13 Cit. från Snorre Sturluson, *Nordiska kungasagor. 2. Olav den beliges saga*. Övers. av Karl G. Johansson. Fabel, Stockholm 1993.
- 14 Om Magnus som historisk personlighet finns en utmärkt redogörelse i William P.L. Thomson, *History of Orkney*, The Mercat Press, Edinburgh 1987, s. 54-67.
- 15 Eric Fernie, The Church of St. Magnus, Egilsay, *SMC*, s. 140-162.
- 16 Barbara E. Crawford, *Scandinavian Scotland* (=Scotland in the Early Middle Ages 2). Leicester Univ. Press 1987, s. 184-190.
- 17 Stewart Cruden, The Founding and Building of the Twelfth-Century Cathedral of St. Magnus, *SMC*, s. 78-87; Richard Fawcett, Kirkwall Cathedral: an Architectural Analysis, *SMC*, s. 88-110; Eric Cambridge, The Architectural Context of the Romanesque Cathedral at Kirkwall, *SMC*, s. 111-126; Ronald Cant, Norwegian Influences in the Design of the Transitional and Gothic Cathedral, *SMC*, s. 127-139.
- 18 *Orkneyinga Saga: The history of the Earls of Orkney*, translated with an introduction by Hermann Pálsson and Paul Edwards, Penguin Books, Paperback ed., Harmondsworth 1978, s. 94f.
- 19 Thomson, s. 62f.
- 20 *SMC*, foton och bildtext s. 12
- 21 Per Beskow, Runor och liturgi, i: Beskow & Staats, *Nordens kristnande i europeiskt perspektiv*, s. 16-36, särsk. s. 27f.
- 22 Om Orkneyöarnas tidiga historia, se Crawford, kap. 2 och 3. Om övergången till kristendomen, se *ibid.*, kap. 6. Att pikterna redan var infogade i den romerska kyrkan (och alltså inte var någon iroskotsk kvarleva) understryks av Raymond Lamb i hans uppsats Pápir, Píctis & Papar, i: *Northern Isles Connections: Essays from Orkney & Shetland presented to Per Sveaas Andersen*, ed. by Barbara E. Crawford, The Orkney Press, Kirkwall 1995.
- 23 De Geer, Earl, *Skald* etc., passim; idem, Music and the Twelfth-Century Orkney Earldom: A Cultural Crossroads in Musicological Perspective, *SMC*, s. 241-263. Hymnen i Uppsalahandskriften har tidigare behandlats av Nils L. Wallin, Hymnus in honorem Sancti Magni comitis Orchadiae: Codex Upsaliensis C. 253, *Svensk Tidskrift för Musikforskning* 43 (1961), s. 339-354.
- 24 Erich Hoffmann, König Olav als Heiliger des Norwegischen Königshauses, i: *St. Olav: Seine Zeit und sein Kult* (=Acta Visbyensia VI), Gotlands Fornsal, Visby 1981, s.35-43, särsk. s. 40f. Jag har inte haft tillgång till hans monografi *Die heiligen Könige bei den Angelsachsen und den skandinavischen Völkern: Königsheilige und Königshaus* (=Quellen und Forschungen zur Geschichte Schleswig-Holsteins 69), Neumünster 1979.
- 25 Thomson, s. 73f.
- 26 Thomson, s. 112-115.
- 27 Thomson, s. 125.
- 28 J.D. Mackie, *A History of Scotland*, Penguin Books, Harmondsworth 1964, s. 228; Jonas Berg och Bo Lagercrantz, i: *Scots in Sweden*, Nordiska Museet 1962, s. 12.
- 29 P.V. Jacobsen, Bidrag til Danmarks Personal- og Tids-Historie i det 16de Aarhundrede II: Om Sander Leiel og Henrik Mogensen, Toldere ved Øresunds Told og Borgemester i Helsingøer, i: *Historisk Tidsskrift* 5 (1844), s. 446-481; Astrid Friis, Sander Leiel, artikel i: *Dansk Biografisk Leksikon*, band 14 (1938), s. 222f.
- 30 Astrid Fris, Sander Leiel, artikel i *Dansk Biografisk Leksikon*, 3 udgave 1981, band 8,

- s. 670. Artikeln i den äldre upplagan (se föregående not) innehåller uppgifter som saknas i den senare, varför båda artiklarna kompletterar varandra.)
- 31 *Kancelliets Brevbøger 1556-1560*, udg. ved C.F. Bricka, København 1887-88, s. 185.
 - 32 Ellen Jørgensen, *Helgendyrkelse i Danmark*, København 1909, s. 41.
 - 33 Hans de Hofman, *Samlinger af Publique og Private Stiftelser, Foundationer og Gavebreve som førefindes udi Danmark og Norge*, band 10, Kjöbenhavn 1765, s. 156f.
 - 34 H.F. Rørdam, *Kjöbenhavns Kirke og Klostre i Middelalderen*, Kjöbenhavn 1859-63, appendix s. 210. jfr s. 206.
 - 35 Jørgensen, s. 41.
 - 36 Tore S. Nyberg, *St. Olav als der Erste einer Dreiergruppe von Heiligen*, i: *St. Olav: Seine Zeit und sein Kult* (=Acta Visbyensia VI), Gotlands Fornsal, Visby 1981, s. 69-84, särsk. s. 81.

Förkortningar:

- KLNM Kulturhistoriskt Lexikon för Nordisk Medeltid, Allhem, Malmö 1956-78.
SMC St Magnus Cathedral and Orkney's Twelfth Century Renaissance, ed. by Barbara E. Crawford, Aberdeen University Press 1988.

Gunnar Broberg

Vetenskaps societeten sjuttiofem år*

För 75 år sedan, 1920, såg världen annorlunda ut. Första världskriget hade nyligen slutat. De olympiska spelen hölls i Antwerpen - utan tyskt deltagande - och med Paavo Nurmi som långdistanskung. I Sverige bildas den första rent socialdemokratiska regeringen under Branting. Ett år senare fick kvinnan rösträtt. Ett par år tidigare, 1918, hade Lunds universitet firat sitt 250 års-jubileum, studentantalet hade lagom stigit över tusentalet. Studenterna löste sina ekonomiska problem med växlar, prisnivån steg på avhandlingstryck, unga forskare kände sig vingklippta och ville pröva något nytt. Ett docentelände rådde. Och 1920 föddes Vetenskaps societeten i Lund.

Historien om societetens bildande har berättats flera gånger och så mycket nytt kan jag som inte var med knappast ge: tre docenter, sanskritforskaren Herbert Petterson, folkminnesforskaren - man sade så då - Wilhelm von Sydow och ortnamnsforskaren Jöran Sahlgren hade tillsammans med den erfarne och mäktige historikern Lauritz Weibull utarbetat ett förslag till en ny societet för universitetets yngre humanistiska forskare. Den skapades som en motvikt till Kungl Hum Vetenskapssamfundet som stiftats vid jubileet 1918. Man kallade till ett möte 7 maj, en styrelse valdes med Weibull som preses och Sahlgren som sekreterare. Anmärkningsvärd var närvaron av mecenater representerande den skånska adeln och näringslivet, och dessa stiftare har genom societetens historia hela tiden spelat stor roll.

Allt detta är välkänt. Det är A-kurskrav i vår historia. Forskarnivån skulle sätta Societeten i samtidskontexten. Det var som om en reformiver fanns uppdämd, freden "triggered off" reformer som amerikanen skulle ha sagt. Flera sammanslutningar än vanligt bildades för att organisera freden och alla goda krafter. För att nämna ett par som jag

* Föreläsning presenterad vid Vetenskaps societetens 75-årsjubileum den 25 november 1995.

ägnat mig åt så tillkom Svenska Linnésällskapet i fredsskarven och 1921 beslutade riksdagen om ett svenskt statligt institut för rasbiologi - till synes också med humanitära syften - alla jämförelser i övrigt åsido. 1920 bildades IVA. I flera fall öppnade man famnen för krigsförlovarna i akt och mening att återställa förkrigstidens forskarsamhälle. Men i larmet hördes förstås en ny generations krav. Societetens grundare kan kallas åttitalister, von Sydow var född 1878, Petterson 1881, Sahlgren 1884. De brukar omnämnas för sin djärvhet, men ett bättre ord i sammanhanget vore kanske förbittring.

För ska den traditionella historien om ett uppror mot professorernas samfund tas på allvar måste den länkas till docentkårens långvariga och olösta problem. Som vår ledamot Göran Blomqvist utrett i en historik över Universitetsläroförbundet så ökade hettan i diskussionen mellan professorer och docenter. Det gällde förstås pengar och makt, men också erkänsla för ny forskning och nya ämnesområden. Ledande från 1918 i docentförbundet var Wilhelm von Sydow, som hade en lång väg att vandra innan han 1940 vid 62 års ålder fick en personlig professur 1940. Den direkta upprinnelsen till Societeten har knutits till Herbert Petterson, sanskritforskare mitt i en professorskonkurrens. Men sitt avgörande specimen kunde han inte få tryckt, "han var gråtfärdig" skrivs det eftersom han inte hade råd att ge ut arbetet på egen bekostnad. Sigurd Agrell, hans vän slavisten och poeten, tog upp saken med Sahlgren och så började det. Societens uppgift var alltså att hjälpa yngre forskare till ett bättre liv - men så skedde tyvärr inte för docenten Petersson, som dog kort efter starten.

Nyckelpersonen var utan tvekan den yngste av docenterna, Jöran Sahlgren. Om någon förkroppsligar tron på det lärda samfundet så var det han. Som ortnamnsforskare kan jag inte bedöma honom, fast finner honom rolig att läsa. Utredningen i Societetens första årsbok om varför en ö i Hjälmaren heter Valen - jo den måste ursprungligen ha hetat Malen, ty malen har funnits i närheten i Arbogatrakten och det är därifrån vi i början på 1600-talet har vårt första omnämnande av denna stora och märkliga fisk. Se det kallar jag vetenskap! Sahlgren skulle publicera en otrolig mängd uppsatser av det här slaget och var ortnamnsforskningens grundare i Sverige, skaparen av ortnamnsarkivet i Uppsala och av tidskriften *Namn och Bygd*. Det var just så han gick fram. I Lund grundade han inte bara vår societet utan också Sydsvenska ortnamns sällskapet, i Uppsala 1932 Gustaf Adolfsakademien, som han ägnade mycket arbete som sekreterare, 1937 grundade han tidskriften

Nomina germanica och 1945 folklivsforskningens organ *Arv*. Säkert har jag glömt något och säkert misslyckades någon av hans planer.

Denna tro på nyorganisation märks redan i hans namn. Han var nystavare och Jöran ska skrivas med J. Sitt första föredrag i societeten heter "Modärn" - med ä - "rudbeckianism i nordisk ortnamnsforskning". Nystavningsrörelsen väntar fortfarande på sin historiker. Den var radikal och riksomfattande men av okänd betydelse. Som elev till den store Adolf Noreen besatt han ett gott mått uppkäftighet. Som ung kritiserade han sönder Elof Hellquists arbete om svenska sjönamn. Det hade varit roligt att höra just Hellquists kommentarer till Sahlgrens Modärn rudbeckianism - han var enligt protokollet den enda kommentatorn. Sahlgren var också en sorts arvtagare till Hazelius som en av rikets stora tiggare, var hopbrakta rikedomar fortfarande ger god ränta. Han var en entreprenör i sällskap och en flitig forskare. Vi kan kalla honom en produktör.

Vad är en societet? Vad är en akademi? Ett samfund? Det finns anledning att reflektera över frågan inte bara i samband med jubileer. Rentav är den värd forskning. Jag talar inte om föreningar, som är öppna för alla, deras antal är legio. Redan den här typen av mer kvalificerade sammanslutningar är svår att överblicka: där finns de kungliga akademierna, men också alla möjliga uppstickare vid högskolor och regioner. Det finns en Johan Nordlander-akademi i Umeå, Smålands akademi i Växjö, Gastronomiska akademien i Stockholm, Serieakademien - någonstans - för att ta några färska exempel. Inte heller i Lund är Akademigrundandets tid över, här har *Societas ad sciendum* tillkommit. Det förefaller som om dessa initiativ går i vågor, en kom mot slutet av 1700-talet, Gustav III:s och frimueriets tid, en annan efter första världskriget, en tredje kanske i dessa yttersta dagar. Människan försöker alltid organisera sig ur det hobbeska naturtillståndet, skapa ordning eller kosmos ur kampens kaos, i det här fallet en societet ur docenteländet. Jag säger detta ungefärligt, det finns ingen samordnad forskning på ämnet.

Societeter är viktiga inslag i organiserandet av den debatt och den forskning som tränger sig fram. De tillåter produktion och lagring av vetenskaplig kunskap. Deras verksamhet hänger därmed - vem tror något annat - samman med kunskap, som redan Bacon insåg är liktydigt med makt. Ett vetenskapligt samfund ger tyngd och auktoritet åt kunskapen. En volym i en lärd serie får en annan trovärdighet än om den ges ut av en individuell forskare. Och societeterna som sociala organi-

sationer tillhandahåller forskningsmedel - pengar rätt och slätt - men kan också ställa krav på ideologisk motprestation, eller åtminstone skicka ut vad vi kan kalla ideologiska apeller. Akademiernas makt framgår av att ledamotskapet i sig spelar roll. Den franske sociologen Pierre Bordieus begrepp kulturellt kapital knutet särskilt till akademikern har här sin bankbok. Att vara ledamot i många societeter är att ha makt och status, ha kulturellt kapital. Om någon var kapitalist i den här meningen så vore det alltså Sahlgren. Men flera av societetens ledamöter idag är också gediget välbärgade.

Vår societet fick sina särdrag från början. Den viktigaste etappen, som jag förstår det, passerades redan ca 1930, då grundargenerationen gjort sitt och formerna fått rimliga proportioner. Man kan inte tala om några stora revolutioner sedan dess. Societeten indelas fortfarande i arbetande ledamöter med en åldersgräns vid 55 år. Denna åldersgräns är anmärkningsvärd, men stämmer överens med vad som då gällde i en del yrken för pensionering. Efter 55 förflyttas ledamoten över till senioravdelningen. Vidare finns en grupp utländska ledamöter och gruppen stiftande ledamöter. Så finns också en mycket select liten skara hedersledamöter. Strukturen är den samma, men gruppernas storlek har ändrats. Vid starten fanns trettio arbetande ledamöter, och ett antal stiftare. I dag räknar vi 135 resp. 50.

Vad man har ägnat sig åt framgår av de protokollen. Det utgör en ganska lågmäld lektyr - naturligtvis kunde en krönikör ha önskat mer av stridigheter och dokumenterade gräl. Faktiskt hittar man inte ett enda i den svit röd-gröna pärmar som vår sekreterare lånat till mig. En incident var när Olle Holmberg avsåg sig ledamotskapet efter en snäv recension av Harald Elovson. Stipendier och priser, resebidrag, vårutflykten, frågor om höstens föredragshållare, publikationsverksamheten rullar förbi. Små ting sker, någon arbetande ledamot pensioneras, 1970 beslutar man att subventionera jubileumsmiddagen med 15 kronor (mer behövs i år!), osv. Men det är ändå en fascinerande läsning, som inte bara speglar ett framgångsrikt arbete inom societeten, utan också vetenskapens och humanioras utveckling under sjuttiofem år.

Det är ofrånkomligt med ett antal namn. Låt oss ta regentlängden snabbt: Lauritz Weibull 1920-27, Emil Olsson 1928-30, Einar Löfstedt 1931-34, Alf Nyman 1935-38, Ragnar Josephson 1938-45, Sture Bolin 1946-54, Holger Arbman 1955-59, Karl Gustaf Ljunggren 1960-61, Gerhard Benz 1962-63, Jerker Rosén 1964, Carl Fehrman 1965, Nils Arvid Bringeus 1970, Gad Rausing, Curt Kihlstedt, Birger

Gunnar Broberg

Bergh, Ingemar Brohed, Sten-Åke Nilsson, Bengt Hansson, Göran Bexell. På den viktiga sekreterarposten har vi Jöran Sahlgren 1920-28, Algot Werin 1928-32, Sture Bolin 1933-38, Karl Gustaf Ljunggren 1939-40, Krister Hanell 1941-44, Ture Johannisson 1945, Gerhard Bendz 1945-54, Hans Nilsson-Ehle 1955-56, Birger Sallnäs 1957-59, Berta Stjernquist 1960-, Sven Sandström 1966-68, Erland Lagerroth, Louise Vinge, Bo Westerhult och Anders Grönvall. Kassörerna är inte så många: Wilhelm Westrup 1920-22, Nils Lundahl 1923-33, Thorild Dahlgren 1934-64, Gunnar Wigstrand 1965 (död 1966), Axel Roos och Hans Tornberg.

Ursäkta uppräknigen, men den klingar ganska skönt. Några namn skulle kunna framhållas, de som suttit länge och på olika poster. Lauritz Weibull var inte bara med och förlöste societeten, han var under sju år också en glansfull preses, Ragnar Josephson satt med äran i behåll likaså sju år det under de mörka krigsåren. Sture Bolin tillbringade en stor del av sitt akademiska liv som aktiv styrelseledamot, ca 15 år som preses och sekreterare, och han älskade sin societet. Vad Carl Fehrman går för som vältalare och humanist vet också vi i societeten senkomna ledamöter. Den har varit i goda händer under sina sjuttiofem år.

Ekonomien har vuxit, från 45.000 i kassakistan till idag runt hundra gånger mer. Man skaffade sig papper i Vin & Sprit och i Tobaksmonopolet och det betalade sig bra den gången. Till en början fanns långt gångna planer på att köpa hus, närmare bestämt fastigheten Clemenstorget 12 för inte mindre än 280.000 kronor. Hur det gick till vet jag inte, men affären - fast den inte blev av - vittnar om att våra docenter inte var några fegisar utan ute efter det stora klippet.

Lärda samfunds kanske främsta dygd är att publicera sig. Dessa skrifter ges ut nästan för evigheten. Det är poängen med att de arbetar utifån andra villkor än den kommersiella bokmarknaden och att när en hungrig student om femtio år vill fördjupa sig i en numera utdöd dialekt just rätt volym står där den ska i hyllan. Societeten kan visa en lång svit årsböcker från första året och de sjuttiofem volymerna innehåller mycket gull fast det inte alltid glimmar; uppsatsernas mångfald är systematiskt registrerad i årsboken 1946 och 1970. Ett stort antal fylliga nekrologer ingår och jag vågar påstå att sådana är alltid roliga att läsa. Skriftserien består av åttiosex volymer, med många tunga monografier, främst avsedda för specialisten, den första alltså Herbert Pettersons specimen, men ibland av ett bredare intresse än man skulle kunna tro. För att nämna några personliga favoriter ger Sigurd Kroons

A Danish Teacher's Manual of the Mid-Fifteenth Century medeltidens hela världsbild på ett faktiskt ganska lättfattligt sätt. Ändå hoppas vi förstås på en kommentar. En annan favorit är Jesper Swedbergs självbiografi - 722 tätttryckta sidor som vittnar om ett ansenligt ego hos denne ödmjuke Herrens tjänare; man kan förstå att den uppoffrande utgivaren, bibliotekarien Gunnar Wetterberg, aldrig orkade igenom kommentardelen.

Den serie som startade vid jubileet 1945 *Skånsk Senmedeltid och renässans* har nu nått till volym 15, och utgör basen för vår förståelse av den här landsändans historia under en lång tid. Att det går att kombinera den lärda och populära uppsåtet visar Societetens sista utgåva, Lena Liepes planchband till sin avhandling, om medeltida sydsvensk träskulptur, en fröjd för ögat och en användbar guide för alla som intresserar sig för ämnet.

I de här serierna har en hel del avhandlingar publicerats. Längre var det ju så att författaren fick betala hela kalaset själv, vilket trots som vi tycker mycket måttliga priser naturligtvis var kännbart. I och med fakultetsstöd och andra möjliga tryckningsbidrag, t ex från HSFR, borde behovet ha minskat, men så är det knappast. I dag forskar flera humanister än någonsin, böckerna är dyrare att göra, de kommersiella förlagen är normalt inte intresserade. Societeten har fortfarande som sin kanske största uppgift att ta sig an vettiga publiceringsprojekt, nu i samspel med andra finansiärer. I den här verksamheten har granskningsnämnden gjort ett viktigt arbete. Sekreteraren har nästan fövandlats till bokförläggare. Sammanlagt har Societeten gett ut ca 180 volymer vetenskaplig text under sin tid, vilket innebär drygt två om året. Det är en anmärkningsvärd insats.

Ett bortglömt inlägg i Societetens historia är tidskriften *Litteris. An international review of humanities*, som utkom i sju band mellan 1924 och 1930, mot slutet stödd av Rask-Örstedska fonden. Lauritz Weibull och Bodvar Liljegren, anglicisten, var redaktörer tillsammans med Jöran Sahlgren, som självklart var initiativtagare. Syftet var att presentera nordisk humaniora i vid bemärkelse för en internationell publik. Man ville uttryckligen inta en opolitisk hållning: "In addition, the editors wish to express their sincerest hope that the review will prove to be a means of communication between scholars of different nations and a neutral ground for the survey and criticism of European and American scholarship in the humanities in general, regardless of conflicting ideas and aims of a purely political character. Consequently, reviews intended

for this journal must be completely free from political bias in order to be acceptable." (1924, 2). Formuleringen är i linje med efterkrigsårens vilja att återskapa den värderingsfria och öppna vetenskapen. Editorial board upptar gräddan av europeisk humanism - Émile Bréhier, Edvard Bull, Adolf von Harnack, Bernhard Karlgren, Martin Lamm, Martin P:n Nilsson, Eduard Norden, Ulrich von Willamowitz-Moellendorff. I sin bredd kan *Litteris* bara för svenskt vidkommande jämföras med lärdomshistoriens uppsaliensiska *Lychnos*. Redaktörerna såg till att samtliga ledamöter fick *Litteris* i prenumeration, men kanske var det pengarna som inte räckte, eller orken. Sedan Sahlgren flyttat till Uppsala och Liljegren till Greifswald - *finis Litteris*.

Jag passerar här det annars viktiga ämnet understöd till vetenskapliga projekt. Enligt stadgarna skall Societeten både stödja projekt av större slag och själv initiera sådana.

Allt viktigare har resebidragen blivit. 1926 hade Sahlgren och von Sydow samlat in 1.800 kronor till en resefond, som sedan utökats. Alla inser behovet av internationella studier - arkivstudier, utgrävningar, språkinläring, personkontakter - men få hade kunnat tänka sig den omfattning och den ökning av kostnader som vår tids kongressande har inneburit. Också det är ett fenomen som vore värt en ordentlig undersökning. Man kan t ex ställa sig frågande till om vinsten står i proportion till den ekonomiska och tidsmässiga insatsen. Man kan undra över om tjugominuterspresentationer är rätt mått för ordkrävande humaniora. Men satsningen på resestöd, som blivit en av societetens främsta uppgifter, passar bra ihop med tanken om att man framför allt ska se till unga forskares intressen. Resan kostar - och humanister är ett fattigt släkte.

En societet som vår är både ett lärt samfund och en sällskapsklubb. Sammankomsterna har i stort följt den ursprungliga planen. Sammankomsten på våren hålls numera på någon institution, varje år går sedan 1955 på hösten den populära exkursionen. Sådana förekom sporadiskt också tidigare. Det berättas att på en sådan tur till Danmark tog Lauritz Weibull sina första danssteg någonsin, vid 52 års ålder! Man har ju genomgående haft glädjen att bruka de bästa guiderna - arkeologer som Holger Arbman och Erik Cinthio, konstvetare som Josephson och Sten Åke Nilsson. Och så har man kunnat besöka slott och herresäten, besuttna av sällskapes stiftare. Den första gick till Torup och Henriette Coyet.

Högtidssammankomsten har just varit högtidlig. Föredragshållarna har hämtats utifrån och visat imponerande klass. Först ut var arkeo-

logen Oscar Montelius, den tidens nationalvetenskapsman kan man säga. Men dagens styrelse skulle nog tveka inför titeln på hans föredrag: "Ariernas invandring i Sverige". Danskar och norrmän och finnar - Vilhelm Grönbech, Knud Rasmussen, Francis Bull, Emil Zilliacus, Hans Ruin och många andra har talat, åren efter varandra (1978-79) också uppsaliensarna Stig Strömholm och Torgny Segerstedt. Som sällskapsklubb fungerade societeten ett tag med enkla klubbaftnar, kanske något som kunde återupplivas. Betydelsen av att träffas har knappast minskat sedan 1977 års högskolereform genomfördes, då den gamla fakultetsorganisationen upphävdes. Universitetets expansion är ytterligare ett skäl till att försöka hitta mötesformer som inkluderar så många som möjligt av kolleger och vänner.

Alla dessa föredrag, dessa ståtliga orationer hållna av inbjudna storheter eller av det egna fotfolket, kunde säkert linneanskt fördelas i olika arter och släkten till en vacker bukett. Det får vara. Men under latinaren Löfstedts presidieskap syntes förbluffande många italienare. De i societeten aktiva arkeologerna har här hämtat hit sitt folk. Carl Fehrman erkänner i sina minnesanteckningar - som bl a handlar om Thomas Manns besök hos societeten 1950 - att han under sin tid som preses utnyttjade litteraturkolleger från när och fjärran. Bakom inval av hedersledamöter anas ofta förslagsställare, t ex Benedetto Croce (Alf Nymans favorit) och Heinrich Wöfflin (Ragnar Josephson bör ha agerat). Ibland frestas man säga att Societetens historia är dess presesar.

Så speglar Societeteten sin tid och sin region och sin styrelse. Den nazistiska regimens järngrepp märks i protokollet våren 1939 då professor Agathe Lasch, Berlin, nekades utresetillstånd för att hålla föredrag. Hon var germanist, men säkert inte german. Under kriget månade Societeteten genom inval om sina nordiska vänner. Föredragstitlar antyder samtidsproblem: Sture Bolin talade 1940 under titeln "Kring krigsutbrottet", Åke Petzäll, professor i praktisk filosofi, föreläste 1941 om "Makt och rätt" medan historikern Ingvar Andersson utredde "tyrannbegreppet under medeltid och renässans" - det kunde han som specialist på Erik XIV. Ernst Cassirer, världsberömd exilerad filosof, kom från Göteborg för att tala om "Goethes geistige Leistung" (1940) och Kenneth - senare sir Kenneth - Clark föreläste under brinnande krig och medan bomberna föll över London om "British atmosphere in Landscape" (1942). För de klassiskt bildade åhörarna var de säkert inte svårt att förbinda Albert Wifstrands föredrag om Xenofons Anabasis med krigsföretag i samtiden (1944); året därpå skulle man få

ropa tallassa!, tallassa! Det viktigaste tecknet på societetens betydelse i denna trängda tid är kanske att programfrekvensen aldrig varit så hög som då. De olika svenska vetenskapliga societeterna försökte också samla sig 1943-44 till en gemensam skrivelse mot inskränkningarna i friheten vid Oslo universitet; som det verkar lyckades man inte komma till skott. Att läget var spänt, och att det fanns djupa tysksympatier bland de lundensiska akademikerna framgår av Sverker Oredssons färskaste arbete om universitetet under andra världskriget.

Åren runt 1968 borde ju sätta spår i protokollen, men jag har kammat noll. Kanske Societeten i sin upphöjdhet inte lät sig påverkas, men jag tvivlar. De som var med får berätta.

Läsningen av protokollen aktualiserar en rad frågor som kan kallas kunskaps sociologiska eller kulturkommunikativa. Vi kan t ex observera de flitiga kontakterna över sundet och med Norge efter ockupationen. Allmänt måste sägas att societeten och andra akademiska sammanlutningar har gjort mycket för att upprätthålla kontakterna med Danmark; ämnesinstitutionernas kontakter har däremot inte alltid varit så starka. Intrycket är också att svenska akademiker den gången hade lättare att byta universitetsort. Som alla vet sker det i dag säreget sällan, trots att alla skriar efter tjänster. En noggrannare studie kunde göras över den kvinnliga akademikers inträde i societeten och i dess styrelse. Den första med uppdrag finner vi först 1960, då Berta Stjernquist blev sekreterare och något senare, 1970, då Louise Vinge axlade samma mantel; kvinnor skriver som bekant väl och med läslig stil. Birgitta Odén måste också nämnas, t ex för hennes arbete med serien *Skånsk senmedeltid och renässans*. Men någon kvinnlig ordförande har inte funnits. Det är något vi får arbeta på att förändra.

Och hur är det med åldern? 1977 föreslogs en sänkning av åldersgränsen till femtio men förslaget föll. Antalet seniorer har ökat och ökar än mer nu när den stora 40-talistgruppen pensionerar sig. En grupp bild från 1920 jämförd med en från idag skulle kanske visa en något gråare skara - men jag har inte gjort någon beräkning på medelåldern för Societeten. Ytterligare kunde förskjutningar i matrikeln studeras. Språkvetenskaperna var starkare i början än vad de är idag, arkeologerna har hela tiden varit framträdande. Teologerna var länge sällsynta. Genomgående har man varit rädd att rucka på fakultetsgränsen, och hållit sig till de humanistiska disciplinerna. Hårdraget kan man därför säga att societetens medlemmar är representanter för humaniora men inte nödvändigtvis är humanister.

Här måste jag slå igen de gamla protokollen. De skrivs numera med ordbehandlare och inte längre med bläck i de sköna böckerna med gröna eller röda pärmar av Hasse Tullbergs eller Esseltes fabrikation. Talaren vid nästa jubileum får troligen ge sig ut på nätet för att följa Societetens öden.

Vi måste till sist fråga oss i vad mån Societen levt upp till sina ideal. Portalparagrafen, den första i stadgarna, bjuder: "Vetenskaps societeten i Lund har till uppgift att främja vetenskaplig humanistisk forskning." Om så skett måste vi ändå inse att mycket har förändrats genom åren, bl a innebörden i "humanistisk forskning". Längs vägen har begreppet humaniora utmanats som samlande enhet. Längre var det humanistiska arvet i meningen idealism och klassisk bildning något för alla gemensamt - men det gäller knappast längre. Längre fanns också för t ex språken och filosofin en gemensam bas i historien - som senare tappat i betydelse. Litteraturhistoria och konsthistoria är sedan 1960-talet uttryckligen "vetenskaper". En rad discipliner har tillkommit som inte omedelbart skulle ha accepterats av den tidens humanister. Projekt-tänkandet har blivit självklart - humanistisk forskning är inte längre det stora enskilda äventyret. Också humaniora har blivit nyttoinriktad och på det sättet kommit att likna samhällsvetenskaperna. Krig och kriser gjorde en gång humanism till ett viktigt ord i debatten, men under rådande vällevnad har ordet vattnats ur och hörs mer sällan.

Denna förändring skymtar i protokollen. Vid tjugofemårs-jubileet 1945 avslutade Ragnar Josephson sitt jubileumstal med att framhålla att det finns "ingen högre visdom än den Kant gett oss: Alla ting har ett pris. Endast människan har ett värde." Med blick på vetenskapen i de totalitära staterna understryker Josephson vetenskapens krav på frihet. Det gäller att hålla dess anda okränkta. Och vid samma tidpunkt fastslog Hans Ruin i sin hyllning från finska kolleger: "Där den fria tanken, det fria sanningssökandet slagits i bojor, där har antropoiden triumferat. All vetenskap har sanningen som ledstjärna. Den lyfter människan ur driftens herravälde." På motsvarande sätt fann man den rena vetenskapen hotad 1970 (detta är nog ett svar på 68), när Gerhard Bendz, klassikern, utropar: "den politiskt dirigerade forskningen är det allvarligaste hotet mot den förutsättningslösa forskningen". Bendz spyrr galla över "skenbegreppet samhällsnyttan". Societetens mål är i stället, menar han, *Vera indagando* - just utforskandet av sanningen (ett citat från Albert Wifstrands devis på Lagerbringmedaljen. Vackra ord, ack om de vore sanna och vem uttrycker sig så idag.

Gunnar Broberg

Ändå, *mutatis mutandis*, Societeten känner sig idag ung och vital, dess symbol är en nymålade kolonn med joniskt kapital. 1920 ligger långt tillbaka, men inom synhåll. En blick bakåt visar att sjuttiofem år är en aktningvärd ålder som ger en mångsidig erfarenhet att bygga vidare på.

Utöver till protokollen hänvisar jag främst till Christian Callmer, Kungl Humanistiska vetenskapssamfundet i Lund 1918-1968 (*Scripta Minora Regiae Societatis Humaniorum Litterarum Lundensis* 1967-1968:2). De olika bidragen till jubileerna 1945 och 1970 (i resp Årsbok) innehåller många detaljer som inte finns med här. Substansrik är Thorild Dahlgren, "Några anteckningar om vetenskaps societeten", i *Vetenskaps Societeten i Lund Årsbok* 1965.

Lars Gyllensten

Den ofullbordade människan*

Fjodor Dostojevskij var knappast någon humanist, i västerländsk mening. Men han hade en djup insikt i hur rikt sammansatta och komplicerade människor är, och han hyste en stor respekt för detta. Den ryske kulturfilosofen och Dostojevskijkännaren Michail Bachtin har sammanfattat Dostojevskijs syn i följande uttalande:

– Hans hjältar kämpar alla ursinnigt mot definitioner som fullbordar människan i hennes frånvaro... De har alla en levande förnimmelse av sin inre ofullbordan, sin förmåga att liksom inifrån växa utöver sig själva och att ogiltigförklara varje definition som exterioriserar och fullbordar dem. Så länge en människa lever, lever hon av att ännu inte vara fullbordad och ännu inte ha sagt sitt sista ord... Dostojevskis hjälte strävar alltid efter att krossa den ram som utgör andras ord om honom, en ram fullbordar och liksom dödar honom.

Så långt Bachtin.

Min tes är att i detta ligger en av den humanistiska traditionens främsta uppgifter, kanske den angelägnaste. Det gäller att hävda den levande och skapande mångfalden, både hos den enskilda människan och hos kollektivet, däribland också konflikterna. Det är enklare med en klar, entydig och kategorisk människosyn. Den konkreta mångfalden är ju både på gott och ont.

Jag ska försöka illustrera min huvudtes med exempel på motsatta betraktelsesätt. Vi kan kalla dem reduktionistiska.

För några år sedan väckte en amerikansk historiker, Francis Fukuyama, stor uppmärksamhet med sin tes om historiens slut. Hans utspel var nog närmast spektakulärt. Men tankegångarna är inte döda och har senare dykt upp också hos andra, främst ekonomer.

Man vill hävda att vi går in i ett nytt kulturellt skede där gamla religiösa, ideologiska och nationalistiska engagemang har förlorat sin

* Anförande vid Vetenskaps societetens 75-årsjubileum i Lund den 25 november 1995

betydelse. I stället råder en internationell gemenskap på så att säga marknadsmässig bas, med allmänt erkända praktiska nyttigheter, som alla eftersträvar med allmänt accepterade metoder. Människorna i denna värld kalkylerar rationalistiskt. De är utilister, med en genomgående värdegemenskap, och är inställda på produktion och konsumtion i en övergripande global marknad. De är resonliga, praktiska, multinationella och inriktade på samarbete. Människan i denna värld, där historien har tagit slut, är en homo oeconomicus. Samhällets politik har blivit en pragmatisk ingenjörskonst. Krig och annat elände, som har hemsökt mänskligheten så länge hon har funnits, har förlorat sin betydelse, eftersom de grundläggande och kompromisslösa konflikterna som låg bakom de forna krigen inte längre existerar.

Något förenklar jag dessa tankegångar – dessa utopier. Men den bakomliggande synen på människan och hennes historia kan inte förenklas. Den är i sig själv enkel nog – den är ett utslag av ekonomisk reduktionism. Den fullbordar människan – och den fullbordar människan i hennes frånvaro. Denna alltigenom klokt räknande, sansade, vettiga och behärskade människa har nämligen aldrig funnits, annat än tillfälligtvis och som utopiska ideal. Hon är, med andra ord, frånvarande.

En av vår västerländska kulturs allra största begåvningar och snillrikaste psykologer – Sankt Augustinus – har skrivit följande i ett brev:

– Ingen människa är känd för någon annan så nära, som hon är känd för sig själv. Och ändå är ingen så känd ens för sig själv, att hon vet säkert hur hon kommer att handla nästa dag. (Ep. 130.)

Augustinus har ett annat uttalande, som säger något om det fruktlösa i att förneka det sammansatta i människorna:

– Också om jag inte gillar det så finns det ändå inom mig både någonting som är dött, och någonting, som lever. Man kan själv ej förneka, att denna döda del är en del av en själv. (Serm. 154.)

Dessa uttalanden är baserade på skarpsinnig självsyn och insiktsfull människoerfarenhet. De vittnar om en stor skepsis mot kategoriska beskrivningar och tolkningar av en människa. Augustinus' skepsis är inte mindre än Dostojevskijs. Så levde också Augustinus likt Dostojevskij i ett skede som utmärktes av grova sociala, kulturella och politiska motsättningar – med en närgången upplevelse av det efemära och tumultuariska i alla mänskliga ordningar. Inför dem rådde helt annorlunda villkor än de som råder eller tycks råda i ett långt utvecklat och relativt fredligt, västerländskt konsumtionssamhälle.

Hur skall man kunna säga något generellt om framtidens människa? Och något kategoriskt om framtidens samhälle, sådant det kan komma att utformas av dessa människor?

I vårt århundrade har vi ju överraskats av ideliga och upprörande erfarenheter av hur människor som individer eller folk kan hänge sig åt ideologier och handlingar, som vi aldrig hade velat tänka oss att civiliserade människor skulle kunna hemfalla åt. Men våld och terror är inte några unika eller tillfälliga urartningar i det ena eller andra tidsskedet. Vi har en benägenhet att idyllisera forna tider. Vi har inte det våld för ögonen som grasserade i gångna århundraden. Historien erbjuder ändå ett skräckkabinett av galenskaper och grymheter.

Våra dagars meningslösa privata och kollektiva våldshandlingar, dråp och knivskärningar, våldtäkter, övergrepp mot barnungar och mord för nöjets eller för kickens skull, etcetera, illustrerar emellertid vidden av det oförutsägbara i vad man kan vänta sig av människor – så som Augustinus uttalade och Dostojevskij skildrade.

Ondskans problem är olöst. Varifrån kommer det onda i människor? Är det något som är inneboende i människor? Eller är det något som uppodlas och provoceras av samhällliga förhållanden? Och ondskan är tidlös.

Nobelpristagaren Camilo José Cela, som hade nära personlig erfarenhet av brutaliteten i Francos Spanien, understryker samhällets ansvar eller skuld. Han har skrivit:

– Gud bevar alla små spanjorer när de födas... det är brottsligt att låta tjugoåriga pojks hjärtan förödas... det är lätt att tillverka mördare; det räcker med att man tömmer deras huvuden på minnen och fyller dem med illusionsluft... det är lätt att förvandla en ung pojke till mördare, man behöver bara kittla honom i hjärnan med ett halmstrå och ge honom en pistol. (San Camilos afton, dag och vecka år 1936 i Madrid, 1969). José Celas uttalande är ett exempel på den socialpsykologiska åskådningen. Människors urartningar och annat elände sägs bero på samhället och de familjerelationer som detta främjar.

Gentemot denna teori, som ju omhuldas av många och är grunden till mycken socialpolitik, står uppfattningen att en inneboende ondska i alla eller i några människor är en förutsättning för våld och terror. Denna åskådning är utbredd framför allt på religiöst håll, inom katolicismen, protestantismen och den grekiska ortodoxin.

Båda de läror om det ondas ursprung, som jag nämnde, är reduktionistiska. De utpekar en enda orsak till det onda. De kan också sägas

vara alibistiska. De tycks ju frikänna den enskilda människan från ansvar. Ur praktisk sympunkt är emellertid den sociala synen lämpligare. Den antyder, i varje fall principiellt, att problemen kan angripas. Den religiösa synen, däremot, skyller snarast på ett slags arvssynd, gentemot vilken enbart mänskliga krafter inte har mycket att göra.

Det är viktigt för vår framtida samhällsutveckling att vi finner medel att motverka en fortsatt eskalering av våldet. Vart människan skall ta vägen i framtiden beror i hög grad på hur vi kan bemästra de tendenser till förgrovnig av det så att säga privata våldet, som ser ut att öka. Och hur vi ska kunna bemästra dem beror i sin tur på vilka fonder av människokunskap och historiskt-kulturell insikt som vi förfogar över – med andra ord på en humanistisk erfarenhet och kringssyn.

Det räcker emellertid inte med blott och bart kunskap. Det krävs också att vetandet förenas med inlevelse och igenkännande. Annars stannar kunskapen vid abstrakt teoretiserande utan praktiska och levande konsekvenser. Kierkegaard har sagt att patos i ord är estetiskt patos.

Historisk medvetenhet och psykologiska, inklusive sociala insikter har här sin stora roll att spela. Sådant är vad en humanistisk människoorientering kan skänka. Dit hör också en nyanserat realistisk och kritisk uppfattning om kulturella skillnader och konflikter och om deras orsaker.

Urbaniseringen är en ogynnsam faktor – alltså hopdragningen av människor till storsamhällen, som främjar gängbildning. I gänget försvinner den enskilda individens ansvar i en kollektiv anonymitet. Normala mellanmänskliga kontrollmekanismer sätts ur spel till förmån för gängets speciella, interna kodex. Kanske bör vi arbeta för att skapa mindre samhällen och motverka den satsning på storskalighet, som på många områden är skadlig – inte bara när det gäller gängbildning och våld.

Än mer försiktighet när det gäller människosyn och förutsägelser rörande framtiden har vi att lära av de storpolitiska skeendena i detta århundrade. Ingen hade kunnat förutse nazismens och stalinismens regementen och massmorden som följde, i länder som tidigare ändå hade präglats av kulturell orientering och medvetenhet. Goethes, Heines och Thomas Manns Tyskland lät inte ana vad som kunde framkläckas under ytan av borgerlig kultur och humanism.

Också Ryssland tycktes vara på väg mot en humanisering, med upphävande av slaveriet och en börjande orientering mot rationalis-

mens och humanismens ideal. Den ryska revolutionen präglades till en början av kulturell mångfald och vitalitet och av en ungdomligt optimistisk, mänsklig frigörelse. Utvecklingen gick som bekant i helt andra banor.

Inte heller kunde man vänta sig att avkolonialiseringen i Afrika skulle följas av terrorregimer med etniska stamkrig och svårt förtryck, i en omfattning som de gamla kolonialmakterna knappast kunde uppvisa längre. Att Jugoslavien under Titos regering, där skilda folk levde i en kanske framtvungad sämja, skulle komma att härjas av ett våldsamt och grymt inbördeskrig kunde knappast någon ana.

Men det finns också andra tecken, som tycks peka i en mer optimistisk riktning.

Det stenhårda Sovjetimperiet har raserats. Vad det skall bli av det kan man inte förutsäga. Men det som hittills har skett har överraskat genom att ett system som tycktes orubbligt ändå har brutits upp.

Se också på Sydafrika! Ingen hade kunnat med säkerhet vänta sig att de första stegen mot demokrati skulle tas under så fredliga och fördragssamma former som än så länge har skett. Per Wästberg har nyligen skildrat övergångsfasen på ett oförglömligt sätt (Per Wästberg i Sydafrika. Resan mot friheten. Wahlström & Widstrand, 1995). Ofattbara grymheter av den tidigare vita apartheitsregeringen och dess hantlangare har inte lett till orgier i hämnd utan till ett, man frestas säga mirakulöst samspel mellan vita och svarta i fördragsamhetens tecken och efter principen stryka över för att kunna gå vidare. Nelson Mandela är den främste hjälten, en karismatisk ledargestalt av beundransvärda dimensioner.

Det är ju ändå så att det inte bara finns skurkaktighet av obegriplig hänsynslöshet ibland oss människor utan också helgonliknande godhet och självuppgifring.

Spektrum är brett – och oöverskådligt. Man vet aldrig var banditen eller terroristen döljer sig bland så kallat hyggligt folk, och aldrig var helgonet eller hjälten finns bland dem som man inte hade väntat sig något av. Vi är dolda för varandra. Vilka vi innerst inne är yppas kanske aldrig eller kommer fram bara undantagsvis, i extrema situationer. Säkert har många av oss gjort sådana erfarenheter.

Man brukar säga att människan alltid är sig lik. Om detta uttalande vittnar om optimism eller om pessimism må vara osagt. Man kan uppfatta det som en utsaga om bredden i det mänskligas spektrum. Historien uppvisar ju ett outtömligt panoptikon av mänskligheter och

omänskligheter – av skurkar och helgon och av allsköns besynnerligheter, som tycks gå igen i tid efter tid. Augustinus' och många andras teser om det sammansatta och de oförutsägbara hemligheterna i människornas enskilda och kollektiva utrustning är dubbeltydiga. Dels är de skrämmande, dels är de löftesrika. De öppnar portar eller fönster både mot mörka och hotfulla aspekter och mot ljusa och löftesrika.

Man brukar också säga att vi ingenting lär av historien. Påståendet är en sanning med modifikationer. När man måste hålla med Dostojevskij om att ingen människa bör fullbordas i sin frånvaro gäller detsamma om historien.

Sista ordet blir aldrig sagt. Historien tar aldrig slut. Den är ett forum för oförutsebara överraskningar. Utopierna och eskatologierna är dagsländor. Dostojevskijs människoupfattning slår vakt om människans värdighet. Så gör också avståndstagandet från historisk reduktionism. Att vårda och värna om en humanistisk pluralism i synen på människan och hennes historia, om vidsyn, inlevelse och öppenhet för insikter om både gott och ont är inte en lyx som man kan ha eller inte ha, allt efter råd och lägenhet. Det är ett villkor för värdig och rent av dräglig överlevnad.

Torsten Fogelqvist var en gång rektor vid Brunnsviks Folkhögskola och talesman för den tidiga arbetarrörelsens kultursyn. Han har sagt:

– I samma mån som kulturen demokratiseras, växer kravet på att demokratien själv skall bli i bästa mening kulturell och i gärning visa, att den både vill och kan vårda och utveckla ett kulturarv. Det är demokratiens djupaste problem.

Dessa ord – patetiska måhända – karakteriserade också den tidiga arbetarrörelsens bildningssträvanden och kultursyn. Man kan känna sig tveksam om orden gäller även i dag bland våra politiska och massmediala överhetspersoner, till höger eller till vänster. En kortsynt ekonomisk kalkyl tar många gånger över. Likaså den skendemokratiska uppfattningen att kultur är finkultur, något borgerligt och förkastligt, och att värderingar i frågor om kvalitet och kompetens skulle missgynna jämlikhet och rättvisa. Idrott och annan underhållning, särskilt populärmusik, är undantag. Där krävs och premieras kvalitet och kompetens. Så är också de gynnade idolerna inom dessa fält ett slags allmänhetens tjänare. De smickrar sin publik genom att vara utlämnade åt dess suveräna godtycke – antingen åt idolisering, när de uppfyller förväntningarna, eller åt förkastelse och glömska, när de misslyckas eller inte längre har nyhetens behag.

Nästa exempel på en reduktionistisk syn på människor och samhälle hämtar jag från Julien de La Mettrie och hans arbete *Maskinen människan*, alltså från mer än 250 år. Han skriver:

– Vem vet, om inte meningen med människans liv är livet självt? Kanske har människan av en slump kastats ned på någon punkt på jordens yta, utan att vi kan veta hur eller varför, blott att hon måste leva och dö, likt dessa svampar som växer ut från den ena dagen till den andra eller dessa blommor som kantar diken och höljer murarna. Låt oss inte förlora oss i oändligheten, ty vi är inte skapta så att vi kan göra oss minsta idé därom; det är oss fullkomligt omöjligt att gå tillbaka till tingens ursprung. Det är för övrigt likgiltigt för vår själafrid om materien är evig eller om den har skapats, om det finns en Gud eller om det inte finns en Gud. Vilken dårskap att plåga sig med sådant som är omöjligt att veta, och som inte gjorde oss lyckligare, ifall vi komme underfund med det! (Citat från Rolf Lindborg. *En fjärils vinge och ett kvalsters öga*, Atlantis 1992, p. 194.)

Detta är en konsekvent bekännelse till en helt sekulariserad värld – och en sådan sekulariserad värld som avvisar alla religiösa idéer, upplevelser och strävanden, däribland också all känsla för mystik, förundran och under. I förlängningen av resonemangen gör man också rent hus med sådant som intellektuell, estetisk och emotionell betagenhet.

Här möter en reducerad livs- och världssyn – med andra ord: en metafysik, som inte är mindre subjektiv än den religiösa. Denna metafysik förvisar också från respektabel mänsklig erfarenhet inte bara alla religiösa livs- och världssyner, som faktiskt har varit verksamma i mänsklighetens historia och erfarenheter, utan också andra över- och djupgripande förhållningssätt och upplevelser. Kanske är de La Mettries filosofi en variant av stoisk eller epikureisk kvietism, i upplysningstidens tappning. Den ter sig inte bara som metafysik, reduktionistisk och utan känsla för realiteten och relevansen av mänskliga engagemang. Den framträder också som doktrinär. Man ska emellertid inte bortse från att författaren har uttryckt sig medvetet provokativt.

Under de La Metties tid florerade bland annat det fysiko-teologiska så kallade Gudsbeviset. Detta kan te sig paradoxalt, för 1700-talet var ju också ett av den moderna naturvetenskapens vitalaste genombrotts-skeden. Kanske ville de La Mettrie utrensa detta bevis som var i svang. Det faller för hans argument, och för övrigt också för många andras.

Det fysiko-teologiska gudsbeviset är antropomorfiskt. Det förutsätter att skapelsens märkvärdigheter måste ha tillkommit på samma sätt

som alla de ordningar som vi människor har skapat – genom en föständig varelses intelligenta arbete. Men beviset duger inte som bevis för andra än sådana som redan tror på en Gud eller försyn och vill återfinna honom i skapelsen. Det kan då vara frestande att nöja sig med gottköpsargument. För att beviset ska duga gäller i överförd mening en reflektion av den gamle Gregorius Thaumaturgos från 200-talet, Gregorius Undermakaren:

– Det krävs i själva verket samma nådegåva för den som uttalar profetian som för den som uppfattar eller hör den. Och ingen kan profetera om inte profetians ande hade skänkt honom gåvan att höra dess ord.

Gregorius tes innebär att ett gudsbevis i själva verket är ett cirkelbevis: det gäller bara för den som redan är övertygad.

Emellertid – upplysningstiden, för vilken de La Mettrie var en exponent, var en sammansatt brytningstid. Som bekant har Martin Lamm och andra analyserat vad som har kallats upplysningstidens romantik. Tiden rymde rationalism, som kunde gå över i snusförnuft och bigotteri. Men den rymde också inslag av romantik, som kunde gå över i svärmerier och obskurantism.

Johan Henric Kellgren är en företrädare för upplysningstidens rationalism – dess suveräne och förföriske apostel. Hans dikt *Man äger ej snille för det man är galen* är välbekant. Han börjar med att visa upp ”galenskaper” hos skalden, Homeros och Milton – för övrigt i analogi med Platons teser om det så att säga rusartade i skaldernas inspiration. Han fortsätter med att föra över resonemanget till vetenskapsmän. Jag citerar:

Blef då förvillelsen allena Skaldens lott?
Är dårskap blott en frukt i Vitterhetens rike?
Nej, Vishet, Vishet sjelf är stängd av krets och mått;
Stig öfver, eller vik – och du är fänans like.

Du, som af äpplets fall för Stjernan lagar fann,
Som mätt Calculens djup, och klufvit Ljusets stråle!
Också red du en gång til Bedlam, store man!
Från Apocalypsis uppå en musblack fåle.

Och du, som menniskan det stora budord skänkt:
Att blott i Tviflets spår til sanningarna vandra!
Du glömmet det – och strax bland Hvirflar, oförtänt,
Du famlar yr och blind, som Mesmer, och vi andra.

Kellgrens kritik – hur rapp och slagkraftig den än må te sig – är emellertid ohistorisk. Han behandlar de nämnda, Newton och Cartesius, som om de vore samtida och dessutom anhängare av samma filosofi som Kellgren själv. Och han avrättar på samma sätt Swedenborg – för praktiskt taget all framtid, här i Sverige nota bene. Man kan säga att han, som många med mig beundrar högt, är en upplysningstidens fundamentalist. Detta var ändå på hans tid så att säga berättigat. Mycket av obskurantism och antirationalistiska svärmerier var i svang – på ett sätt, för övrigt, som har motsvarigheter i den dag som är.

Men kanske var ändå Martin Lamm större som humanist än Kellgren – med en djupare förståelse för betydelsen av kontroversiella och paradoxalt irrationella inslag i människor och deras skapande tänkande och liv.

Hur ser egentligen de forskare och tekniker ut som svarar för de stora vetenskapliga upptäckterna och tekniska uppfinningarna? Och vad drivs de av – hur inspireras de? Här föreställer man sig att träffa på en renodlad och exemplarisk rationalism. Men hur är det, då? Kanske möter vi i sådana föreställningar ännu en form av reduktionism – ett orättvist fullbordande av människan?

En spridd bild av en forskare eller tekniker är bilden av en alltigenom förnuftig person, mer eller mindre präglad av en pedantisk och närsynt fixering vid detaljer och av krass utilism. Kanske omfattar han eller hon en okritisk övertro på det ena eller andra för tillfället rådande vetenskapliga paradigmet. Med andra ord: en tämligen konventionell *petit-maître* med begränsat synfält och begränsade intressen.

Jag vill inte bestrida att den sortens människor finns inom forskarvärlden. Det är en heterogen värld, som rymmer det mesta av mänskliga egenheter och karaktärer. Den rationaliserade bilden av forskare, tekniker och företagare är emellertid felaktig och orättvis, trots att den är ganska vanlig bland sådana som känner ovilja mot de nämnda sysslorna.

Också inom företagarvärlden gäller något liknande. Arthur Koestler har sagt att han i sin kommunistiska ungdom trodde att de stora kapitalisterna var ett slags gangstrar, med en enkel och rå syn på att samla pengar till varje pris. Med åren, när han så småningom lärde känna flera av dessa människor, märkte han att de verkligt stora snarare liknade konstnärer. De var fantaster och utopister, fast med ett praktiskt vett som kritiskt korrektiv.

De vetenskapliga publikationernas traditionella utformning kan antagligen medverka till att människor får en snäv föreställning om hur

forskning går till. De är i allmänhet stramt hållna i en koncis och rationaliserad form, som ger ett anonymt och opersonligt intryck.

Så har det inte alltid varit. En gång i tiden vände sig många forskare till den bildade allmänheten med skrifter i form av brev, dialoger och essäer. Ett humanistiskt inslag präglade många av vetenskapens storheter under 1600- och 1700-talen. Det gällde till och med avancerade redovisningar och resonemang – till exempel hos Galileo, Leibniz, Euler, Diderot och den stora franska encyklopedien. De två kulturerna, som C.P. Snow pekade på, var inte skilda. Forskarens egna engagemang och den personliga färgningen av det vetenskapliga arbetet kom till sin rätt, utan att det hela urartade till något blott och bart privat tyckande.

Motsvarigheter till detta finns än i dag men är numera undantag. Regeln är en strikt och konventionell uniformering. Man vill vara kortfattad och effektiv och nå ut i forskarvärlden för att vinna förståelse och respekt för vad man har gjort. Då anpassar man sig till rådande normer. Detta är respektabelt och nyttigt. Men kanske missar man något, på ett sätt som kan vara till ogagn för förståelsen av forskningen och forskarna.

Forskning är nämligen i hög grad något som engagerar hela människan. Mycket i forskningen kräver uthållighet, trålig flit, tålmod och motståndskraft mot misslyckanden och mot leda. En god intelligens är naturligtvis en tillgång – men kanske inte den viktigaste. Viktigare är hängivenhet, fantasi, självständighet och uppslagsriktighet.

En särskild egenskap, som många forskare har pekat på, är den personliga fascinationen inför naturen och inför möjligheterna att komma dess rikedomar och hemligheter nära. Man kan tala om ett slags väckelse, som oftast inträffar i ungdomen. Sådana erfarenheter står öppna för envar. De är inte knutna till någon särskild begåvning men kräver en sinnets öppenhet och, man frestas säga, en fräsch och ungdomlig oskuldsfullhet. Många unga människor besitter säkert denna egenskap. Men den brukar växa bort med tiden, om den inte får stöd och näring. Vidsyntheten och känsligheten för annat än det egna programmet är en tillgång, som man bör ta till vara och försöka utveckla. De faller inom den humanistiska sektorn, kanske närmast av estetisk art.

Rörande hängivenheten finns en hel del att säga, och en hel del har sagts av vetenskapsmännen själva.

Max Planck – den store pionjären inom kvantfysiken – har skrivit en intressant självbiografi (*Scientific autobiography and others papers*,

översatt av F. Gaynor, William and Norgate, London 1950). I den nämner han bland annat hur det kom sig att han valde fysiken till sin livsuppgift:

– Den yttre världen är någonting som är oberoende av människan, något absolut, och att söka de lagar som råder för detta absoluta framstod för mig som den ädlaste vetenskapliga uppgiften i livet.

Planck nämner också att det var en läroverkslärare som först väckte denna känsla hos honom genom att sätta honom in i lagen om energiens oförstörbarhet.

– Jag tog till mig glupskt, liksom en uppenbarelse, den första lagen som jag förstod hade en absolut, universell giltighet, oberoende av varje mänsklig verksamhet: principen om bevarandet av energien.

Max Planck var inte religiös. Albert Einstein var det fast på ett mycket övergripande och inte konfessionellt vis. Han har emellertid uttryckt sig på ett liknande sätt som Planck och skriver om en genomgripande upplevelse i sin ungdom (i antologien "Albert Einstein, Philosoph – Scientist", The Library of Living Philosophers, Illinois, 1949, p. 5):

– Där ute finns denna enorma värld, som existerar oberoende av oss människor och som ter sig för oss som en stor, evig gåta, men som ändå är delvis tillgänglig för vår granskning och vårt tänkande. Att begrunda denna värld lockade som en befrielse, och jag märkte snart att många människor som jag hade lärt att uppskatta och beundra hade funnit en inre frihet och säkerhet i att hängivet ägna sig däråt.

Många andra forskare har på liknande eller på andra vis funnit en övergripande livsåskådning och en mening med sitt liv just i vetenskap och forskning. Detta gäller inte bara vetenskapens giganter, som Planck och Einstein, utan också många andra inom forskarkollektivet, kanske de flesta. Forskningen kan bli en lidelse, likaväl som ishockey eller datorspel.

Vördnad för naturen är genomgående. Vidare ingår en på en gång ödmjuk hållning inför det egna vettet och dess prestationer och en optimistisk och driftig företagsamhet. Man inser å ena sidan att det man kan veta och förstå måste vara tentativt och fragmentariskt. Men å andra sidan är man övertygad om att man ändå står i något slags samklang med naturen, är en del av den, och kan delvis förstå den.

Så långt om hängivenheten.

Rörande fantasien och uppslagsrikedomen finns också en hel del att säga, och mycket har sagts.

Det räcker inte att man samlar data och hoppas på att blotta mängden av data så småningom skall organisera sig samman till en teori eller hypotes. Francis Bacons gamla ideal om vetenskaplig induktion håller inte. Inga fakta i och för sig leder till en vetenskaplig upptäckt. Det fordras att man framkastar ett förslag, att man formulerar en hypotes, som man kan pröva. Här har alltså fantasien sin roll, sin viktiga och oundgängliga roll att spela. Om detta är de flesta moderna forskare ense, och många har uttryckt denna övertygelse.

Jag kan än en gång referera till Albert Einstein och vill nämna något som han har sagt apropå den allmänna relativitetsteorien och empirismen:

– Jag har lärt något annat av teorien om gravitationen: Ingen aldrig så omfattande samling av empiriska fakta kan någonsin leda till att man sätter upp så komplicerade ekvationer. En teori kan testas genom erfarenheten, men det finns ingen väg från erfarenheten till uppställandet av en teori ("Albert Einstein, Philosoph – Scientist", Ibid., p. 89). Einstein har ytterligare sagt om vetenskapsmannen att han:

– framstår som *realist* så till vida som han försöker beskriva en värld som är oberoende av att den uppfattas och som *idealist* så till vida som han ser på föreställningarna och teorierna som fria uppfinningar av människans ande och som inte går att härleda logiskt ur det som är givet empiriskt (Ibid., p. 684).

Fantasien har alltså sin givna roll att spela. Insikten om detta förhållande motverkar uppfattningen att vetenskap och teknik skulle handla om ett pedantiskt faktasamlade och trivialt knåp och knep.

Nobelpristagaren François Jacob har på ett mycket personligt och man vill säga gripande sätt sammanfattat inställningen:

– Jag förstod, tvärtemot vad jag tidigare trott, att vetenskapen inte färdas fram på det mänskliga förnuftets breda kungsväg; att den inte är det ofrånkomliga resultatet, den oundgängliga produkten av obestriddliga iakttagelser, fastslagna genom experiment och slutsatser. Jag fann i stället en värld av lek och fantasi, med manier och fixa idéer. Till min förvåning var det inte endast de metodiska och mycket lärda som uppnådde det oväntade och uppfann det möjliga. Mestadels var det särtingarna, människor som älskade det svåra och ägde orimliga visioner. Hos dem som var scenens förstaplansaktörer utvecklades ofta en underlig blandning av likgiltighet och lidelse, pedanteri och bisarreri, viljestyrka och naivitet. Det originella triumferade (François Jacob: Den inre gestalten, översatt av Anna Pyk, Brombergs 1987).

Några gränser för vad fantasien kan tillåta sig existerar inte. Den

mest avancerade matematik, som när den en gång gjordes tycktes alldeles verklighetsfrämmande, kan så småningom komma att bli av avgörande betydelse för vetenskaplig förståelse och vetenskapliga hypoteser. Talrika exempel på detta kan man finna inom modern fysik.

Också rent felaktiga idéer kan verka befruktande på det vetenskapliga tänkandet och så att säga bakvägen leda till viktiga resultat. Det är till exempel välkänt hur Kepler utgick från fantastiska metafysiska spekulationer om platoniska kroppar, när han uppställde sina lagar för planeternas avstånd från solen och för deras rörelser.

Överhuvudtaget har magiska, mystiska och mystifika inslag varit vanliga hos många vetenskapsmän men ändå på något sätt kunnat leda till framsteg. Med tiden har de själva eller andra förkastat de oriktiga eller rent av stolliga utgångspunkterna för att behålla de riktiga resultaten.

Man kan finna många ganska lustiga exempel på hur stora forskare har omhuldat mer eller mindre bisarra idéer i sitt arbete, på lek eller på allvar.

Jag skall bara nämna ett fall, nämligen den mycket betydande ärftlighetsforskaren Barbara McClintock. Hon fick Nobelpriset i medicin eller fysiologi år 1983 för studier över hur generna i majs-kornen kunde skifta plats och hoppa inom kromosomerna i cellerna. Detta stämde inte alls med allmänt omhuldade doktriner om genernas cellulära biologi. Berättelsen om Barbara McClintocks Nobelpris kan sägas vara en askungesaga. Hennes forskningar väckte länge ingen uppmärksamhet, de flesta inom fältet trodde helt enkelt inte på resultaten. Men Barbara McClintock framhärdade. Hon tyckte sig kunna krypa in i cellerna och se hur kromosomerna och generna bar sig åt. Hennes intuition bar henne vidare och kom henne att hålla stånd med sina okonventionella idéer. Hon var också för övrigt en mycket originell människa. Bland annat var hon intresserad av tibetansk religion och trodde sig kunna åstadkomma många bedrifter, sådana som tibetanska lamor brukade berömma sig av eller tillskrivas enligt folkloren. Hon var en mycket intagande och intelligent, självständig gammal dam, som charmerade de flesta vid Nobelfesten.

Det finns rikligt av exempel på besynnerliga uppfattningar, vurmer och fantasier inom forskarvärlden. En del sympatiska, andra mer eller mindre osympatiska, till exempel rasistiska och elitistiska idéer. När det kommer till det mest bisarra eller rent av stolliga har jag varit inne på tanken att den blotta utbrytningen ur det sedvanliga och korrekta för

Lars Gyllensten

många forskare kan verka som ett slags befrielse och på något överordnat sätt främja skapandet.

Men jag skall inte fördjupa mig mer i dessa och andra anekdoter. Min avsikt har helt enkelt varit att understryka fantasiens stora och fria roll inom vetenskap och teknik – med andra ord: sådant som hänger samman med en humanistisk förståelse för människors liv och skapande.

En dogmatisk rationalism är också ett sätt att fullborda människan i hennes frånvaro, för att återknyta till Dostojevskijs ord. En humanistisk vidsyn är botemedlet.

Walter W. Nelson

William Ernest Henley, a Victorian Poet and an anti-decadent Critic in the English 1890s

As early as 1873–75 Henley wrote his important work *In Hospital*. Another excellent work is *London Voluntaries* which appeared considerably later, that is in 1890–92. *In Hospital* consists of 28 poems and an *Envoy*. They are based on Henley's personal experiences as a patient at the Old Infirmary in Edinburgh. He was in his teens when he was taken ill with tubercular arthritis which caused him in 1865 to have the amputation of the lower part of his left leg. When the tuberculosis returned and infected his right foot, another amputation seemed the only remedy. From the hospital in Margate Henley went the long way up to Edinburgh and was treated by Joseph Lister, a famous British surgeon. Henley spent 20 months at the Edinburgh Royal Infirmary where he wrote the poems about the hospital.

With an almost clinical richness of details he gives a penetrating picture of how it was to be a patient at hospitals at that time.

In order to give an impression of the distinctive character of the poem a short description of each poem is given.

The suite is introduced by a quotation from Balzac, Henley's favourite author. It says: "On ne saurait dire à quel point un homme, seul dans son lit et malade, devient personnel."

In *Enter Patient* at the time of registration Henley describes how forbidding the big, silent hospital appears. On his way into the "draughty gloom" he meets a small strange child with her arm "beslintered and beslung". He himself limps on, "his confidence all gone". His difficulty in walking gets a drastic expression when he writes that he crawls. The hospital seems frightening. This is "Cold, naked, clean-half workhouse and half jail".

Walter W. Nelson

In *Waiting* he describes the waiting-room. He makes almost an inventory. He notices:

Plasters astray in unnatural-looking tinware;
Scissors and lint and apothecary's jars.

He is "angry and sore". He waits while his heart is lead upon his stomach. Two dressers do their chores. The third verse gives the whole atmosphere in some terse phrases:

One has a probe – it feels to me a crowbar.
A small boy sniffs and shudders after blue stone.

A poor old tramp explains his poor old ulcers.
Life is (I think) a blunder and a shame.

The next poem *Interior* gives more details from the hospital. All are ominous. The walls look infinite in their decent meanness. Henley asks: "Dressings and lint on the long, lean table – /Whom are they for?" The imagery is acrid and bitter. The patients "lie as in training for shrouds and coffin." One hears "footfalls clank" and Henley observes that "the bad burn waits with his head unbandaged." Contemporary anaesthetic makes his neighbour choke in the clutch of chloral.

The poem, called *Before* gives the impression of the patient before the operation. The lyrical first person considers himself happy that he has neither wife nor innocent children to think about, before "the thick, sweet mystery of chloroform" overwhelms him. He is nervous, "tremulous and a trifle sick." But in spite of the seriousness of the situation he cannot help joking. It says:

Here comes the basket? Thank you, I am ready.
But, gentlemen my porters, life is brittle:
You carry Caesar and his fortunes- steady!

In the fifth poem, *Operation*, is given a sharp picture of the patient's experience of what he can feel with his senses. Drastically and expressionistically it says:

You are carried in a basket,
Like a carcase from the shambles,

William Ernest Henley

When the anaesthetic starts to work, he experiences "In a rushing, swaying rapture" that at the same time as the voices fade

Lights above you shower and tumble,
And your blood seems crystallising-

When waking up from the anaesthetic he hears "a noise of waters" and he wrestles, "blind and dizzy". Around him are the doctors, "a hushed, attentive audience." The poem, called *After* describes the impressions of the one recently operated on. They are painted in a fanciful way. All senses take part. His thought is at strife with the strong stupor that he heaves and chokes and sickens at, "it is so foully sweet". All his senses fleet, but something new has come:

All were a blank, save for this dull, new pain
That grinds my leg and foot;

He wakes but relapses- "somewhat faint and fain", "To an immense, complacent dreamary".

The poem VII, *Vigil* tells us about the vigil of the long hours when

Life is a practical nightmare-
Hideous asleep or awake.

The whole body aches and the mattress runs into boulders and hummocks and glows like a kiln. Contemporary lighting get its description when he says that

the gas,
Screwed to its lowermost.
An inevitable atom of light
Haunts,

The patient is lying thinking and at the same time he remembers "Old voices, old kisses, old songs". Contrary to the new days

Pass me in endless procession:
A pageant of shadows
Silently, leeringly...

Walter W. Nelson

In the silence he hears some sounds:

Far in the stillness a cat
Languishes loudly. A cinder
Falls...

The next man to him turns with a moan and the night-nurse whispers to him, if he is not sleeping yet. At last he falls asleep but it is a sleep which is a fall of dreams and misgivings. When he wakes up it is to "The unnatural, intolerable day". In *Staff-Nurse: Old Style* Henley comes rather close to his subject. His knowledge of human nature seems to be considerable, at least his portrait is as sharp as it was etched. He gives no flattering picture. He points to her "experienced ease", "antique liveliness", "ponderous grace", "the Sweet old roses of her sunken face", "the depth and malice of her sly, grey eyes", "the broad Scots tongue that flatters, scolds, defies". Even if he does not spare her, he understands, however, to give a seemingly fair picture of a very competent staff-nurse who certainly is recognizable to her colleagues. Henley even mentions her chief, Syme, "her hero still". They are afraid of her but she is also loved. And then in the final lines comes the surprising information- half gossip- "They say The Chief himself is half-afraid of her."

Another portrait is called *Lady-Probationer* (IX). This not altogether young woman mystifies Henley. She has "dark eyes", and "a dimpling double-chin"; he guesses that her dark eyes are ignorant of sin but acquainted with tears. About her appearance it says: "A comely shape". He notices her hand which is "slim, high-coloured", "Graced, rather oddly, with a signetring". She is "bashful", silent, and her clothes seem to look out of place on her. She is wearing "a plain print gown, prim cup, and bright steel chain." She remains "a pleasant mystery." The poet thinks that she has a history. Number 10 is called *Staff-Nurse: New Style*. She is not so young any longer:

waning fast
Into the sere of virginal decay,

Henley observes her when she enters day by day "As a sweet sunset almost overpast." She is elegant and probably belongs to another social class than her colleagues, at least Henley takes great pains to point out how her gown falls superbly,

And on her chignon's elegant array
The plainest cap is somewhat touched with taste."

She appreciates classic music, among others Beethoven and frowns disapprobation at Balzac's name which is a bad trait to Henley as Balzac was his favourite author. She is also well-read in George Sand. She has not only "exceeding pretty hands" but also "Speaks Latin with a right accentuation"; she is quite competent in distributing: "Draught, counsel, diagnosis, exhortation."

Next poem, called *Clinical* describes the doctor's round when the professor comes, accompanied by his assistant, the Nurse, White-capped, white-aproned with her utensils:

Towel on arm and her inkstand
fretful with quills.

Henley's capacity for observation is sharp and alive. Those who are taking part in the round get the following description:

Louts, duffers, exquisites, students, and prigs-
Whiskers and foreheads, scarf-pins and spectacles-

He compares them with

the ring
Seen from behind round a conjuror
Doing his pitch in the street
High shoulders, low shoulders, broad shoulders,
narrow ones,
Round, square, and angular, serry and shove;

Henley notices the tension, in spite of the fact that the professor is described as a humanitarian with kind eyes soothing yet nerving you. He observes "the stress of the shoulders" of the students. When the master and his crowd walk to the next bed Henley sees case number one. He has his bedclothes skipped up and is showing his foot which is

Swaddled in wet, white lint
Brilliantly hideous with red.

Walter W. Nelson

Poem XII is called *Etching*. It deals with a “ploughman” who suffers from a disease which is not mentioned. He is thin. His face is wan and sunken and his shoulder-blades and knees are sharp. He is mawkish and that is something Henley detests. The portrait is done with some distaste. The farmer

is weak of wits, religious,
Full of sentiment and yearning,
Gentle, faded-

His wife who was a widow and is many years his elder fails to write, and he desponds. He can also be less melancholic. Then he tells Henley pretty stories of the women that have loved him long ago. His song about “bonnie lasses” who are sleeping among the heather is not attractive. The song is sung “With a cracking, hackling click”.

Number XII is *Casualty*. It is about a man who has fallen from an engine and been dragged along the metals. It is a hopeless case. His spinal is damaged. They have covered him and left him. It is a cruel picture from reality with no industrial safety. In the first verse Henley has details which increase the impression of the terrible which has happened from the unmerciful description of the victim of the accident:

his feet looked rigid;
Raised, he settled stiffly sideways

to the lines

With his stockinged soles protruded
Stark and awkward from his blanket,

His sweetheart comes to his deathbed. They were going to be married. Henley finishes:

She was quiet as a statue,
But her lip was grey and writhen.

In *Ave, Caesar* (XIV) Henley tries the poetic approach which returns so often in his poetry, for he uses the personification of abstract entities as in the first verse:

Death, the lover of Life,
Frees us for ever.

In the poem is described how “Death, the mother of Life, / Mingles all men for ever.” Henley is almost obsessed by this theme.

The poem XV, *The Chief*, is an unreserved dedication of the principal doctor. In portraits like these Henley has no doubt his strength. The looks of the doctor are first described. His face is at the same time “benign” and “proud and shy”. His inner qualities are enumerated. Henley points to

His faultless patience, his unyielding will,
Beautiful gentleness and splendid skill,

His patients love him. It says: “We hold him for another Heracles”. In the same way as the demigod he is battling “with custom, prejudice, disease,” – *House-Surgeon* (XVI) gives a good idea of another kind of man than the principal doctor. He is:

Frank-faced, frank-eyed, frank-hearted;

tall and with a moustache like a trooper. He is “Bland as a Jesuit, sober as a hymn;” Henley who always is interested in what religion people have writes that

His piety, though fresh and true in strain,
Has not yet whitewashed up his common mood
to the dead blank of his particular Schism.

His martial appearance is contradictory to his inner qualities. He is humorous, gentle, amiable, sweet, unaggressive, tolerant, and most humane. But the criticism comes in the final lines, where there is talk about the surgeon’s “mild Philistinism”.

Interlude (XVII) is a burlesque and grotesque description of how the patients celebrate New Year. The tune *The Wind that Shakes the Barley* is heard from a penny-whistle, “tickled with artistic fingers!”

Kate who has scrubbed forty years heads a measure. She is a splendid sight: stout but sportative, grinning, fixed as fate upon her audience. (It might have been a printing by *Peasant Bruegel*) Young Henley writes in

Walter W. Nelson

an exuberant style. All Kate's audience is taking part:

Stumps are shaking, crutch-supported:
Splintered fingers tap the rhythm;
and a head all helmed with plasters
Wags a measured approbation.

The patients are encouraging the dancers and are applauding the musician. The doctor peeps and passes. The poet thinks that maybe there are some suspicions "of an alcoholic presence". On the other hand: "New Year comes but a twelvemonth".

In *Children: Private Ward* (XVIII) Henley has had the role of a father to two boys. They are ailing but "eat, and laugh, and sing, and fight, all day" and sleep like doormice. They are called Roden and Willie. Roden is Irish. One gets a good idea about his language and his appearance. He is "sieven past", blue-eyed, snub-nosed, chubby, and fair of face. Willie is six, a cheerful little collier to the last. They play at operations. Roden is the professor who "Saws, lectures, takes the artery up, and ties". Willie is self-choloformed. With half-shut eyes he is holding the limb and moaning. One notices how in this poem the writing slowly becomes routine. A certain sentimentality comes creeping.

Scrubber (XIX) is about an Irish woman who has seen seven of her children pass away. Her many troubles have made her resigned. In her sad face there are flashes of the old fun's animation. She has a "little lass" left. Her kin is dispersed. Her friends forgot and gone. She is tall and gaunt and is scolding her only spoiled child. To Henley she is telling her dreams. He listens when she is taking her patients' part, observes her when she labours on and sometimes sees that she is trailing her coat. But her hard work has not changed her. He is obviously impressed by her when he finishes her portrait:

you shall find
No rougher, quainter speech, nor kinder heart.

In *Visitor* (XX) Henley shows his mixed feelings towards religion. It is not an unkind picture of an elderly lady who comes with tracts and a bag of buns to the patients. Her little face is like a walnut shell. Her white hair adorns her withered brows like horns. All about her clings an old, sweet smell. Her bonnetts might have been born on her, the poet writes

somewhat maliciously. To him she is a Fairy Godmother, the subject of a strong religious call. She is a kind visitor, "All twinkling smiles and texts and pious tales". On the whole Henley seems impressed by her. She is "a wee old maid that sweeps the Bridegroom's way". He admires her character: "Strong in a cheerful trust that never fails".

Romance (XXI) is a memory told by a sailor in the hospital. He was just ashore from off a runner at Charleston. He heard a drum in a distance, "Awful dour-like and defiant". He saw a squad of battered scarecrows marching in and out among the cotton. They were badly organized, some had shoes, but all had rifles. Henley's delight at military life is taken over by the sailor who tells us that "the drum was rolling Dixie" and then he bursts out: "And they stepped to it like men, sir!" The whole last verse is an homage to the soldier in "Rags and rattlers, belts and bayonets". At the same time Henley becomes part of the sailor's role, a man who is a born story-teller. Let's hear how it sounds:

On they swung, the drum a-rolling,
Mum and sour. It looked like fighting,
And they meant it too, by thunder!

Pastoral (XXII) is one of many poems about the arrival of spring that Henley wrote. This may be considered to be one of the better ones. He writes what he can observe and hear. Grey roads are peopled with wains, and melodious with harness-bells jangling. Stately, great horses are whistled and shouted along. He sees white fleets of clouds. In a saturated image he compares them to "Argosies heavy with fruitfulness". He listens to the blackbirds who are bugling. After a more quiet part of the poem the poet's feelings are suddenly increased. Then he writes:

O, the brilliance of blossoming orchards!
O, the savour and thrill of the woods,
When their leafage is stirred
By the flight of the Angel of Rain!

In the sign of the poetry of the nature he writes about the steer who lows loudly and the rooks who are alert in the fallows. The brooks are gurgling, tinkling and trilling. One of his favourite themes is how

Walter W. Nelson

under the rare, shy stars a boy and a girl wander dreaming in darkness and dew. It is spring but although the poet feels how a sprightliness which is feeble and squalid wakes in the ward he cannot take part. He sickens, "Impotent, winter at heart."

The only musical instrument in *Music* (XXIII) is an organ which plays foolish ditties. The poet hears them in a distance through his window an evening in August. He dreams that he is well once more and has an interesting picture of this change:

And, as when you change
Pictures in a magic lantern,
Books, beds, bottles, floor and ceiling
Fade and vanish.

He is back in one of his favourite months, that is April, opposed to August which "flares adust and torrid". He is "loitering (one of his favourite words), longing, dreaming" in the quiet eve. He can see the shop where his chosen one works. He can smell the sprinkled pavement. The only thing we got to know about her is that she has a "chestnut chignon". It is the organ which pipes in the distance which emphasizes both sight and scent. The sensation from the piping organ comes again to him and he imagines to be in London:

Thro' the music breathes the bless'ed
Airs of London.

Suicide (XXIV) gives a glimpse of the hard conditions of contemporary workers. The main character had tried to kill himself with a knife in a lack of work and lack of victuals, a debauch of smuggled whisky, and his children in the workhouse. He has confided in the poet who describes him:

Stupid now with shame and sorrow,
In the night I hear him sobbing.

Henley describes him as a tragic human being, in reality unapproachable:

And his smile, occult and tragic,
yet so slavish, makes you shudder!

Apparition (XXV) is a portrait poem of a seemingly anonymous person who evidently has made a great impression on Henley. It is in fact a poem which was once dedicated to R.L. Stevenson when they still were friends in Edinburgh. At that time Stevenson was his master and young Henley his pupil. They worked together and wrote four plays. Henley who was a passionate nature and did not forgive things easily quarrelled with Stevenson and never became reconciled with him. The man in the poem is “thin-legged”, “chin-chested”, “neat-footed”, “weak-fingered”. His face is “touched with race”. He is “lean”, “large-boned” and “curved of beak”. This man’s inner qualities are overwhelming. There is an intense and rare spirit. There is passion, impudence and energy. The poet seems to be able to gather that the man is “most vain, most generous, sternly critical”. He is a buffon and a poet, a lover and a sensualist. After having compared him to several of Shakespeare’s characters, among others Anthony and Hamlet there is a somewhat drier reflection. The poet has noticed his special religious disposition, that is his Presbyterianism. The poet writes: “And something of the Shorter-Catechist”.

The Presbyterians were known for their Longer and Shorter Catechism, that is a series of questions put to anyone.

In *Anterotics* (XXVI) Henley brings up one of his favourite motives, the return of the spring. It is a fresh and airy poem. The cheery touch with “the happy April morn”, who laughs through his grimy, little window continues in the second verse which is full of movement and winds. He writes about dogs who are tracing through the grass, and crows who are cawing round the chimneys. The west wind goes at hide-and-seek in and out among the washing. In the third verse the poet returns to the hospital. One can hear the bell which is clanging loudly and cheerfully. He sees the nurses trooping to breakfast. They are handsome, ugly, “all are women”... Is it the longing after life outside the hospital which causes the poet to exclaim?:

O, the Spring- The Spring- the Spring!

Nocturn (XXVII) deals with the sounds and the feelings which arise when a cistern is leaking. It is midnight. First the poet sees the gaslight, the loud flames pulse and flutter, then it comes in a rhythm, dripping, dropping. It is nature’s own rhythm. It is like the buzzing of an insect which is both irrational and persistent. Anyone who will be exposed to

Walter W. Nelson

such a sound will himself be obsessed. The poet must “listen, listen, listen/In a passion of attention;” The *furioso* of the last verse is rendered very vividly. The sound taps upon his heart-strings, his very life goes dripping. Consequently the poem ends:

Dropping, dripping, drip-drip-dropping,
In the drip-drop of the cistern.

The last real poem in the suite is called *Discharged* (XXVIII). The poem gives an apparent feeling of presence. The joy of the discharged patient of being free and his appreciation of everything he meets outside the hospital are formed in impressionistic lines. Contemporary traffic in a town street is made alive:

The stature and strength of the horses,
The rustle and echo of footfalls,
The flat roar and rattle of wheels!
A swift ham floats huge on us...
It's a dream?
The smell of the mud in my nostrils
Blows brave – like a breath of the sea!

He sits in a carriage in the company of a woman, one presumes, because he sees the gleam of a stocking. He looks through the window of the carriage and sees suddenly a spire, wedged in one mist. His awakening appetite for life is mirrored in his way of describing the houses along the street:

Oh, the houses
The long lines of lofty, grey houses,

He feels free but at the same time he feels “dizzy, hysterical, faint”. He sits, and the carriage rolls on with him into the wonderful world. Below this poem is written: “The Old Infirmary, Edinburgh, 1873–75”.

A poem, called *Envoy* (dedicated to Charles Baxter, written in Chiswick, March 1888) is placed as a finish. The poet remembers his old friends Lewis and Charles and what they meant to him. He remembers particularly one occurrence. They came laden with *Balzacs*, big yellow books, quite impudently French. With their presence and

with their gifts of the author Henley loves most they encouraged him in the transformed back-kitchen, where he lay "So long, so many centuries". The poem is an homage to the friendship between men. The poet compares them to Dumas' Musketeers. One of the old friends has died. It is he who is compared to Athos. As usual Henley is successful with portrait poems and some lines about the dead friend get strong terseness. The rest of the three are still afoot. The poet hopes that their lives may keep unjangled till the end.

Another important poem is *London Voluntaries*, dedicated to his friend Charles Whibley. Henley wrote this 1890–92. The title has to do with the improvising on an organ. It is divided in five musical pieces. Each is preceded by a musical term which gives the character of the poem. The first part is designated "Grave". It is also a poem like an organ, rather difficult to describe which also holds good for the entire suite. The church bells of London are very important for the mood. In the beginning the poet hears St. Margaret's bells which are quiring their innocent, old-world canticles. They call forth memories in the poet who suddenly interrupts his description with: "Hark! how those brazen choristers cry and call!" The silent River is one of the main actors in the suite. It is mentioned besides "the callow, grey-faced Hospital." The imagery is sometimes distinctive. The sky is "fast-widowing" and the month August which usually is not liked by Henley because it is the end of summer lets "late roseleaves fall." In the rather short first poem the poet gets on to one of his favourite motives. From the "dry, dust-coloured street" are heard leisurely voices, desultory feet. Girls go by in their summer frocks and sweethearts lean and loiter. Then comes the typical turning when Henley states that so the youth will act in the future:

When you and I, Dear Love, lie lost and low,
and sweet-throats none our welkin shall fulfil,
Nor any sunset fade serene and slow;
But, being dead, we shall not grieve to die".

Henley who is largely traditional as a poet and antidecadent in his taste refers to well-known motives in European literature (for instance Ronsard). But in his case they are transformed to something very personal owing to his grave disease and exposed situation.

Poem number two is introduced by the words: "Andante con moto". The poet concentrates and compresses. Sometimes he enlarges his

Walter W. Nelson

description with cosmic ingredients.

Together with a young woman the lyrical first person experiences nocturnal London. He observes both nature, the river and the changes in colour between darkness and light. The description is cosmic when he talks about our world:

as round it roars
And spins into the outlook of the Sun
(The Lord's first gift, the Lord's especial charge),
With light, with living light, from marge to
marge
Until the course He set and staked be seen.

He describes the nightly silence which is broken by the sound of the hansom he and his muse are travelling with:

The hansom wheels and plunges. Hark, O, hark,
Sweet, how the old mare's bit and chain
Ring back a rough refrain
Upon the marked and cheerful tramp
Of her four shoes!...

The poet describes the streets which between their carcanets of linking gold are avenues of sleep. But when morning breaks, a change is happening. He sees how gable ends and parapets emerge in gradual beauty and significance. The song of the birds also starts. He sees a cat on his way home "obscene, quick-trotting, see her tip and fade/Through shadowy railings into a pit of shade!" All the time he introduces different parts of his description with words like: "And lo!", "And beheld", "And look", probably meant for his female companion but also for the reader. Near the river they feel the smell of ships. The night is over "like an ill-parcelled fire". The poet notices how the corner-lines, the chimneys look clean, naked in the light. The boats, the bargers, are no longer "black, hag-steered, fraught with devilry and dream". The description of "the goblin floats" seems to be a counterpart to Whistler's pictures of the river. (Whistler was the only modern artist Henley liked.) Another remarkable detail is the part with the lines about the long, blindfold rows/Of casements staring blind to right and left". Henley who has a strong consciousness of death does not hesitate to

William Ernest Henley

connect the sleeping streets with “the Great Release”. The continuation of the poem is marked by this feeling. He writes: “Reach upon reach of burial- so they feel,/ These colonies of dreams!” When he and his girl steal homeward together, they feel “the buxom breeze” and “news of dawn-drenched woods”. But they are so lonely that they could be “wandering some dispeopled star”. The feeling of corruption is taken up again in the line: “Some world of memories and unbroken graves”.

The third poem has the musical denotation: “Scherzando”. The mood is happier. We meet London in the spirit of October, mild and boon. From the beginning to the end of the poem we may follow the afternoon sun. The poet thinks that it shines

As though the corn stood yellow in all the land
And the ripe apples dropped to the harvest-moon.

When Henley wants to paint the swarming life in the streets his abstract style talks. The sun is

Gifting the long, lean, lanky street
And its abounding confluences of being
With Aspects generous and bland;

But then suddenly comes a realistic ingredient when he sees how the sun shines on all horses and their carriages. Then it says:

And every horse’s coat so full of sheen
He looks new-tailored...

London was long before Henley’s time a city of motion and activity. He sums this up:

And even the roar
Of the strong steams of toil, that pause and pour
Eastward and westward, sounds suffused-

The muffled silence is broken by the bells of three churches, Clement’s, Bride’s and Paul’s. They are different. The first of the three is “angular and cold and staid”, the second has an “aery, unsubstantial charm” and the third has a powerful ringing:

Walter W. Nelson

the high majesty of Paul's
Uplifts a voice of living light, and calls-
Calls to his millions to behold and see
How goodly this his London Town can be!

A part is dedicated to Trafalgar Square. Henley with his usual admiration of the war and its participants shows all possible respect to the famous statue. He chooses the most precious words he knows. In a haze, high over the lions, there is dust of "chrysoprase". But on the ground there is a blind man who is pottering on the kerb among the poesies and the ostrich feathers. From the costermongers are heard

the rude voices touched with all the weathers
Of the long, varying year,

In the afternoon sun London is transformed to El Dorado, the Golden City. When the poet sees a girl it is said:

And when a girl goes by,
Look! as she turns her glancing head,
A call of gold if floated from her ear!

The poem finishes in a kind of euphoria where "gold" and "golden" return eight times in six lines.

The fourth poem has the musical denotation "Largo e mesto".

This poem is a vision of the negative in the megalopolis. The driving force is the evil wind which receives many unpleasant denominations. It comes from the most squalid cellerage of hell. It is "the hangman" who walks "slouching, sullen and obscene". He is also a craftsman at his bench who settles down to the grim job of throttling London Town. The dark London is described in strong wordings. "The afflicted City" is "crunching and groping in the abysmal slime,/A case of cuthroat thoughts and villainous dreams".

It seems to the poet: "A nightmare labyrinthine, dim and drifting". It is a dangerous city:

Paven with perils, teeming with mischance,
Where man and beast go blindfold and in dread,
Working with oaths and throats and faltering feet
Somewhither in the hideousness ahead;

Henley has a sharp eye for the unhappy prostitutes of the megalopolis. He writes:

And the poor, loitering harlot rather choose
Go pinched and pined to bed
Than lurk and shiver and curse her wretched way
From arch to arch, scouting some threepenny prey.

A further part lets the old Father-River become the main character. The river comes oozing from Hell and brings with it: "Shoals of dishonoured dead to tumble and rot/In the squalor of universal shore". Ships that have stuck and "Huddle together in foul eclipse" try to reach out to sea, but there is "a tangle of alleys murder-haunted". Through all these dark and macabre pictures reaches the final one. His description of death is written by a human being who constantly has the threat of destruction near. He writes thus:

And Death the while-
Death with his well-worn, lean, professional smile,
Death in his theadbare working trim-
Comes to your bedside, unannounced and bland,
And with expert, inevitable hand
Feels at your windpipe, fingers you in the lung,
Or flicks the clot well into the labouring heart.

Is it the memory of the surgeons which leads to the imagery of death? When he comes, then it is time to part from books and women and talk and drink and art- all important ingredients in Henley's own life. Death leads the way:

And you go humbly after him
To a mean suburban lodging.

The fifth and last poem in the suite is preceded by the musical denotation: "Allegro maestoso". Henley describes what happens in May, his favourite month. It is a kind of homage to fertility, the eternal return of nature. The lyrical first person walks along Piccadilly and looks at women who are driven by a kind of cosmic instincts. Henley writes:

Walter W. Nelson

What makes this insolent and comely stream
Of appetite, this freshet of desire
(Milk from the wild breasts of the wilful day!),
Down Piccadilly dance and murmur and gleam
In genial wave on wave and gyre on gyre?
Why does that nymph unparalleled splash and
churn
The wealth of her enchanted urn...

He imagines that the globe fulfills destiny "But as the marrying-place of all things made!" So strong are the sexual impulses that the poet exclaims in a song of praise of the two sexes. He pays homage to woman in panegyric wordings:

There is no woman but disdains-
The sacred impulse of the May
Brightening like sex made sunshine through her veins-
To veil the ensigns of her womanhood,
None but, rejoicing, flaunts them as she goes,
Bounteous in looks of her delicate best,
On her inviolable quest:

The magical influence of the spring month transforms the air. We are far from the wind that brings death in the fourth song. Now the mood is happy, even exhilarated. He feels:

A tidal-race of lust from shore to shore,
A brimming reach of beauty met with strength.

Henley's poem has room both for God whom he praises in the following, and for Pan.

the bountiful, imperious Pan-
Not dead, not dead, as impotent dreamers feigned,
But the gay genius of a million Mays.

Pan's influence is felt also in London and around Piccadilly, "this radiant and immortal street". The whole suite is finished with an homage to the love between man and woman. It is rather Pan than God

whom is celebrated. Certainly there is an allusion to “Eden’s prodigal bowers” but the continuation is a description of Pan’s ability to influence a megapolis. One act of faith forces the enormous heart of London to beat. The final lines are about the cosmic force behind:

The lewd, perennial, overmasting spell
That keeps the rolling universe ensphered,
And life, and all for which life lives to long,
Wanton and wondrous and for ever well.

Among the poems Henley published besides those discussed above *Arabian Nights’ Entertainments* (1893) is perhaps the most original. The long poem is preceded by a quotation in French, Henley’s favourite language: “O mes chères Mille et Une Nuits!” – “Fantasio”. These memories from childhood’s reading and playing in the town of Gloucester at the Severn also have associations to classical English fairy-tales, but it is not until the poet approaches the oriental fairy-tales that the description gets a vividness and heat and pleasure at the words that one understands that they have been etched in for good. The poet’s pleasure at the oriental surroundings is not less noticeable than that of Oscar Wilde’s *The Sphinx* with its enormous verbal inventiveness and pleasure at splendid formations of words.

The poet meets in Bagdad the merry ladies Sofie, Amine, Zobeidé and they are supping on wine and roasted lamb, rose-water, dates, almonds, pistachios, citrons. We are also introduced to Haroun, Giaffar, and Masrou. The poet says that he knows those three “for all their Mossoul habits”. He remembers waxworks in a decayed house which was filled with gruesome visitants in wax, inhuman, hushed, ghastly with painted eyes. In a mildewed, rat-run room with two horrible and obscene dancers who are guarding the door he sees in a bedroom-set, behind a fence of faded crimson cords a woman with her babies, all slain, staring with their painted eyes. The poet is so filled with admiration for *Arabian Nights* that he seems to search the palace of the king, groping among the echoes, looking for the painted, staring eyes. He hears a voice, Zobeidé’s, the lady of his heart, like him a true believer and like him an outcast thousands of leagues beyond the pale. He experiences the adventures with the magnetic mountain and the iron ring in a desert with its trap-door. The poem swings between the child’s perspective and that of the grown up man. But also the child knows that it has an

Walter W. Nelson

ordinary reality around him. He sees all kinds of ships: Galliot and luggers, light-heeled brigantines, Blutt barques and rake-hell fore-and-afters". In all experiences with Bedreddin, Nouredin Ali and Sindbad he can feel the schoolboy satchel at his hip. He also knows how it looks like in a

poor collier-hamlet (mound on mound of sifted squalor;
here a soot-throated stalk
Sullenly smoking over a row
Of flat-faced hovels; black in the gritty air
A web of rails and wheels and beans; with strings
of hurtling, typing trams).

The oriental names fascinate him. He dreams on the amorous nightingales and roses of Shiraz, the walls and towers of Samarcand which suggest:

The star-vaaned belvedere
Buildd against the Chambers of the South!
That outpost on the Infinite!

The poem finishes by describing one suburb on firm earth but another that of dream: "The shining, shifting Soorantis of Dream".

Henley allowed himself to move poems between different collections of poems and very often revised them. The collection *A Book of Verses* (1888) contains *In Hospital*, *Rhymes and Rhythms*, *Life and Death (Echoes)*, *Bric-à-Brac*: Ballads, Rondels, Sonnets, Quatorzains, and Rondeaus. Another collection *London Voluntaries, The Song of the Sword and other verses* (1893) contains *London Voluntaries* (but only four songs, the one which finally became the first is not here), *The Song of the Sword*, *Arabian Nights' Entertainments*, *Rhymes and Rhythms*. A modern edition of most of Henley's published poems, *Poems 1898* (1993) (Woodstock Books) consists of *In Hospital*, *Bric-à-Brac*, *Echoes*, *London Voluntaries* (with all five songs), *Rhymes and Rhythms*, *Epilogue*. Still there are missing *London Types* (a most original suite of poems (1898), *Hawthorn and Lavender, with other Verses* (1901) and *A song of Speed* (1903) (an homage to the car). These are of course in *The Works of W.E. Henley* (1908), in seven volumes. The poems are in vol. 1 and 2. It is a pity that *Hawthorn and Lavender* is not available to modern readers. They will miss poem XLVI which starts:

In Shoreham River, hurrying down
To the live sea.

It is a masterly poem said to have been inspired “by the sight of the abandoned hulk of an oyster dredger which Henley had often seen lying on the mud near the Norfolk Bridge”. (Looker, p. 219)

Woodstock Books and its facsimile reprint from 1993 is followed in this essay except in cases when poems are to be found in the collected works. From an artistic point of view *Bric-à-Brac* contains many refined proofs of Henley’s metrical art, ballads, rondels, sonnets, quatorzains and rondeaus. He wrote those 1877–1888. Henley who wrote much about art has noticed a Japanese colour-print. The poem is called *Ballade of a Toyokuni colour-print*. The touch is suggestive:

Was I a Samurai renowned,
Two-sworded, fierce, immense of bow?
A histrion angular and profound?
A priest? a porter? – Child, although
I have forgotten clean, I know
That in the shade of Fujisan,
What time the cherry-orchards blow,
I loved you once in old Japan.

In the following two verses and *Envoy* the poet describes the beloved one and the nature which surrounds her. In the third verse it says:

Clear shine the hills; the rice-fields round
Two cranes are circling; sleepy and slow,
A blue canal the lake’s blue bound
Breaks at the bamboo bridge; and lo!
Touched with the sundown’s spirit and glow,
I see you turn, with flirted fan,
Against the plum- tree’s bloomy snow...
I loved you once in old Japan!

In the same collection one can read *In Fisherrow*. It is not a very flattering portrait of a woman who sells fish in a street. The poem begins thus:

A hard north-easter fifty winters long

Walter W. Nelson

Has bronzed and shrivelled sere her face and neck;
Her looks are wild and grey, her teeth a wreck;
Her foot is vast, her bowed leg spare and strong.

Henley also presents other pictures from a reality he has around him. *In the Dials* is a very strong poem. The introduction can give an idea about the strength and imaginary ability of the poet. It says:

To Garrowen upon an organ ground
Two girls are jigging. Rioutously they trip,
With eyes aflame, quick bosoms, hand on hip,
As in the tumult of a witches' round.

The poem is full of sounds, smells and movements. The poet hears how a tortured hound howls from a kennel. He notices how the music reels and hurtles and how the night is full of "stinks" and cries. He sees how a naphta-light flares from a barrow. Two battered hags, obtused with vices, wrinkles, life and work and rags look on, "dispassionate- critical-something mused".

Number IV in *Echoes* is a poem from 1875 which was much cited by contemporaries. de V. Payen-Payne writes about this in *Some Letters of William Ernest Henley*. In that Henley finds universal expressions for his own situation. With self-esteem he confesses:

I thank whatever gods may be
For my unconquerable soul.

In the second verse he tells us that he has not winced and cried aloud in the fell clutch of circumstance. One notices that he inspires himself with strength when he emphasizes that yet the menace of the years finds, and shall find him unafraid. The fourth verse is terse and determined. Besides it gives a good idea of what seems to be the poet's character. It says:

It matters not how strait the gate,
How changed with punishments the scroll,
I am the master of my fate:
I am the captain of my soul.

Often Henley contrasts Life and Death. One of the most original variations of this theme is to be found in poem IX in *Echoes*, written in 1877. Life is Madam Life, the tenant of the room. Death is the ruffian on the stair. Man can bilk him once and twice but he will trap her in the end. Man seeks protection with Madam Life, “Clutching at her petticoat”, but Death comes “With his kneebones at our chest/And his knuckles in your throat”. Man can reason, plead, protest but she has heard it all before. “Gingerly she gains the door,/And your little job is done”, so ends the poem in four verses.

Poem XXXVIII in *Echoes* tells us about a meeting between the poet and a woman whom he knew long ago. It is a sad love poem, written like a song. The third and last verse reads thus:

With the life of Long Ago
Lived my thought of you,
By the river old and gray
Flowing his appointed way
As I watched I knew
What is so good to know-
Not in vain, not in vain,
Shall I look for you again
Coming up from Richmond
On the way to Kew.

In *Rhymes and Rhythms* Henley has two poems dedicated to his daughter Margaret Emma (1888–1894) who died of cerebral meningitis. One thinks that one comes the passionate poet and critic rather near in these poems to his only child. The first poem is written in October 1891. He looks at her in her crib. But it is an uneasy rest, the shadows are already there. She gropes for the light, for the warmth, the assurance of life. In her desperate endeavour she feels her mother’s hand. But it is an extremely unhappy mood which marks the last lines, almost as if Henley had written the end of the poem when his daughter was already dead.

In *Epilogue*, written in July 1897 when only the poet and his wife are left, there are some rare sighs, formed in words about his daughter and her destiny:

Between us, smiling with the serenest eyes

Walter W. Nelson

Seen in this world, and calling, calling still
In that clear voice whose infinite subtleties
Of sweetness, thrilling back across the grave,
Break the poor heart to hear:-
“Come, Dadsie, come!
Mama, how long- how long!”

Important points in Henley's character are his activism and imperialism. One of the most obvious exponents of these traits is *For England's Sake. Verses and Songs in Time of War*. (1900) It is a suite of poems in memory of “Frederick Hugh Sherston Roberts, V.C., Lieutenant, King's Royal Rifle Corps (Simla 8th January 1872: Chieveley Camp 16th December 1899) and the many valient souls whose passing for England's sake has thrilled the ends of the world with pain and pride”. With this introduction, written in June 1900, three years before Henley himself died (on July 11th, 1903, at Woking) the poet has already touched the tone which later vibrates through the nine poems together with an epilogue which consist the suite. When one has read them one understands why Henley has been compared to Kipling by not so few literary historians. Especially poem five *Music Hall* with its refrain: “Storm along, John!” is like Kipling's martial and infectious enthusiastic poems. (Not even Oscar Wilde escaped the imperialistic suggestiveness. It is evident in the poem *Ave Imperatrix* which was very liked by his contemporaries.)

In the poem *The Man in the street* Henley describes the thoughts of the average man about how sad life were if it didn't happen something exciting each day:

But a row – but a rush – but a face for your
fist. Then a crash through the dark –
and a fall;

The important thing is not what others think about you but what one knows that one has done, the man thinks. It is the same with martial achievements:

For the thing is, given us a cause, and we'll
risk our skins for it, cheerfully, right or
wrong.

The final part of the poem talks about the author's absolute trust in the Victorian Empire, which decides about life and death:

And if, please God, it's the Rag of Rags
that sends us roaring into the fight,
O, we'll go in a glory, dead certain sure
that we're utterly bound to be right!

This poem is written in October 1892. Henley also read military history. In a letter March 3, 1900 he mentions that he has read Fortescue's *History of the British Army*. His inspiration is noticable in several of the national poems. He is never so exalted as when he writes about dying for one's country.

The poem *The Levy of Shields* about the Black Prince, Edward the Prince, seems to have been written in one single row of words. But Henley does not only write about the necessary war. In the poem *Epilogue* the war brings "grief, and ruin, and shame!" Sometimes all the people is

Armoured and militant,
New-pithed, new-souled, new-visioned, up
the steeps
To those great altitudes, wherat the weak
Live not. But only the strong.
Have leave to strive, and suffer, and achieve.

I suppose that there is a Nietzschean strain in those lines. Henley wrote several poems dedicated to Queen Victoria. The last he calls *In Memoriam Reginae Dilectissimae Victoriae* (May 24, 1819 – January 22, 1901). When one has read that one understands a statement by Samuel J. Looker in his book *Shelley, Trelawny and Henley. A Study in Three Titans*. (Worthing, 1950) He writes: "On the death of Tennyson there was further talk that Henley should be the poet laureate and it seems that in this case, he did feel that perhaps his claims would be recognised, for he was somewhat huffy when the ridiculous Alfred Austin was appointed, and well he might be". (p. 209) The poem to the queen is written in the same rhetorical style that poet laureates used.

The martial homage to the sword, *The Song of the Sword*, which was published in 1892 and written in 1890 has the dedication: "(To

Rudyard Kipling)". It resembles the martial homages. Henley's enthusiasm is obvious.

In *Fortnightly Review* (LVIII, 1892) (pp 182–192) Arthur Symons published an article, called *Mr. Henley's Poetry*. It gives from a critic's point of view a good idea of Henley's originality. Symons describes how Henley was practically unknown up to 1887. Journalists knew him as a clever journalist. It was only by an accident that the editor of the *Magazine of Art*, the brilliant reviewer of the *Athenaeum*, was discovered by the general public in the character of a poet. Symons then describes how in 1887 a volume of *Ballades and Rondeaux* was edited by Gleeson White. It was valuable, because it contained some of the "splendid" work of Swinbune and "exquisite" work of Dobson. But Symons thinks that the main interest and value of the book lay in 35 poems signed by W.E. Henley. White had discovered them in a London society paper (which Henley edited from Christmas of 1877 to 1878), called *London*. He did not know that they were by Henley. Symons thinks that Henley's poems stood out from a mass of work, mainly artificial in substance as in form, by the freshness of their inspiration, the joyous individuality of their note. One felt that here was a new voice, and a voice with capacities for a better kind of singing. Symons also tells us that it was in answer to a demand that *A Book of Verses* appeared in 1888. Symons says in the beginning of his article that Henley's literary baggage was singularly small. He mentions in passing Henley's collection of criticism *Views and Reviews* (which was published in 1890 and which received such good criticism), and the play of *Beau Austin* which Henley and R.L. Stevenson wrote together. He says that it was the literary sensation of the dramatic year. It was not exactly a success on the boards but Symons thinks that it presented to the English public the finest piece of comedy in action since *The School for Scandal*. The collection of verses Symons writes about in his article is the *Song of the Sword, and other verses* (1892). Symons is of opinion that there is something revolutionary about all Henley's work. There are new elements in his poetry. The collection is a kind of manifesto which announces the art of modernity in poetry. He finds these principles particularly in *London Voluntaries* and in the second, twenty-second, and twenty – fourth of the *Rhymes and Rhythms*. Here he finds a really modern art of verse. It concerns the poems *We are the Choice of the Will God when he gave the word; Trees and the menace of night; and Not to the staring Day*. It is a pity that the critic does not analyse them. The second poem deals with England and the will to use

the sword which has been given to her. It also deals with the conditions of those who built the empire and about England as a seafaring nation. It preaches the idea that Fame rises above Time and Grave "While the living stars fulfil their round in the living sky". The twenty-second is an inspired description of human beings under "A vast grey listless, inexpressive sky", "Of starlight and the song of racing worlds". The listening poet hears sounds from the trees. He asks himself:

Is it the hurry of the rain?
Or the noise of a drive of the Dead.

He describes how

A mist falls from the melancholy sky:
A messenger from some lost and loving soul,

It is a suggestive poem about the unimagined vastitudes beyond

the vast dead sky
Forgetting and forgot, a drift of Dead.

The twenty-fourth deals with the day, the trees and the night. It is a kind of apotheosis to the miracles of creation, although Henley's conception of God is far from official Christendom. His god is severe and determined. The poet paints a picture of a swarming world of all creatures, the staring day, God's foresters, the Trees, the innocent guide of laughter flickering back from shine to shade, a disappearance of homing birds, and frolicsome freaks of little boughs that frisk with little boughs. Against the day is night, "the ancient, sacerdotial". Night with its many secrets has the power of transfiguring. It is "hierophantic". When night falls, "Wearing the darkness like the livery" all tremble and are changed, and their bodily presences are touched with inordinate significance. This billowing poem with its solemn note is a kind of attempt to suggest the dawn of creation with Eden and Eve. The experiences of the creation are hidden:

how the Sun
Spreads them their daily feast,

Walter W. Nelson

the old Moon's fitful solicitude
And those mild messages the Stars
descend in silver silences and dews.

The seasons and their experiences are expressed thus:

the wizardry of the young-eyed Spring,
Their summer amplitudes of pomp
And rich autumnal melancholy, and the skill,
Embittered housewifery
Of the lean Winter.

Under the constraint of Night all gross and simple creatures are watched by God, the Craftsman. He walks and listens to all

full of cheer
In thus accomplishing
the aims of His miraculous artistry.

James Thomson with his fascinating poems which are unorthodox and give an unexpected light of reality is especially compared to Henley. The critic writes: "He was a man of genius who never found the right utterance, but his endeavour was in the right direction. He indeed aimed at doing of what Mr. Henley seems to have actually done". Symons puts Henley in the row of artists whom he considers to be "modern". He says that essentially modern poetry started with Baudelaire. But he is not particularly keen on his "perverse, self-scrutinizing, troubled art of sensation and nerves".

Symons's master is Verlaine who developed and subtilised poetry. The critic mentions several authors: Robert Browning, George Meredith (*Modern Love*), Coventry Patmore (*Unknown Eros*), Walt Whitman, and James Thomson. He considers all of them typically modern poets. He is also of opinion that some of them meant something to Henley. Browning's conversational form of dramatic lyric is sometimes like Henley's (Symons does not make this comparison). But he thinks that the style of *In Hospital* and its sonnetts is founded on the style of *Modern Love*. It deserves to be mentioned that the fifty poems in *Modern Love* consists all of sixteen lines and that the description of this love is held in an insinuating, bitter style. Symons is also certain that Henley has

learnt something from Patmore's *Unknown Eros*, both from the rhymed and unrhymed poems in irregular meters. Otherwise it must be said that Patmore's peculiar mixture of Roman Catholic religiosity and Swedenborgianism are very far from Henley's conception of life.

Further on Symons finds touches of Walt Whitman. He also thinks that Heine has influenced him and he can also find something of the exquisitely disarticulated style of Verlaine. But the critic maintains that Henley has developed a style that becomes in the highest degree personal. Behind it is a most vigorous, distinct and interesting personality. Symons is particularly impressed by *London Voluntaries* and *In Hospital*. The latter is both "a human document" and "an artistic experiment". The critic describes how Henley's experience as an invalid has made him a poet. Too many poets are cursed with suburban comforts, he says. Henley's poems showed a poetry made out of personal sensations, a poetry which is half physiological, a poetry which is pathology – and essentially poetry, he writes. Symons thinks that the dignity of the subject is a mere figure of speech, and a misleading one. Henley has set himself to the task of rendering the more difficult poetry of the disagreeable. The critic is so impressed that he says that the poet has etched a series of impressions which are like nothing else he knows in poetry. *The Operation* is "a triumph of remembered and recorded sensation". The critic has more to say about Henley's "brave work" and his passion for living. In that respect he compares him to Walt Whitman.

A reader who is familiar with the bulk of Henley's poetry has noticed the many instances of traditional vocabulary together with Scottish words (he lived in Edinburgh several years). Henley's interest in French argot and English slang is also mirrored in his many colloquialisms. His interpretation of Villon's *Tout aux Tavernes et aux Filles*, called *Villon's Tip to All Cross Covers* is a pure demonstration of his knowledge of French argot and its English equivalents.

Symons's reflections on Henley's vocabulary go in another direction. He writes: "Always insistently modern, with such fine use of 'hansoms', of 'fifth-floorwindows', of bathers that 'bob', of 'washer-maids' in the midst of 'a shower of suds'".

The poem *There is a wheel inside my head* (XV in *Echoes*), written in 1875, gets an amazingly vivid description: "There is a snatch, a jingle, which, slight as one may call it, seems to me to give a particular, well-known, hardly defined sensation with wonderful success. It is a sensa-

Walter W. Nelson

tion which is so vague in itself, so vague and delicious, a frivolous, an inconstant, an inconsequent sensation, born of chance and happy idleness, and a pleasant and unimportant memory, that to render it requires a more genuine attack of what we call inspiration...”

The second verse of the song reads:

The sun and the wind are akin to you,
As you are akin to June:
But the fiddle!... it giggles and buzzes about, (later changed to
twitters about)
And, love and laughter! who gave him the cue? –
He’s playing your favourite tune.

According to Symons Henley’s poetry is a kind of “personal romance”. Henley is not aghast at passion, afraid of emotion, ashamed of frivolity. Symons detests what he calls the bourgeois solemnity, a poetry which is anxious that the sentiment as well as the rhyme should be right. He sees it in England where the genteel point of view dominates poetry which becomes “poetry from the clubs for the clubs”. Henley is casual, casual as his moods, sensations, caprices, but he has also the deeper qualities of song. He exemplifies this with quoting all of *Crosses and troubles* (XLVII, the last poem in *Echoes*). The critic says that the poet’s outlook on life is joyous, in spite of misfortune, and his outlook on destiny and death is grave, collected welcoming. When Symons passes over to Henley’s patriotism and imperialism, we come to themes which are charged with emotions. Symons is surprisingly neutral. He quotes Henley’s words without making any comment. Henley writes about his patriotism: “the beauty and the joy of living, the beauty and the blessedness of death, the glory of battle and adventure, the nobility of devotion – to a cause, an ideal, a passion even – the dignity of resistance, the sacred quality of patriotism”. Then the critic describes in a most favourable way the poem *The Song of the Sword*. He calls it “splendidly eloquent” and quotes part of it.

Symons especially admires the most cited poem *Out of the night that covers me* (No. IV in *Echoes*) which ends with the lines the Victorians loved: “I am master of my fate, /I am the captain of my soul”. He asks, if Henley has not written, once and for all, the song of the soul of man in the shadow of the unknown?”

Symons is impressed both by *In Hospital* and *London Voluntaries*. He

quotes in the beginning of his essay lines of what was part one and later became part two of the latter poem. The critic asks himself if this is not “almost as fine as a Whistler”. He returns to this poem later on in his essay. He finds it perhaps the most individual, the most characteristically modern, and the most entirely successful of Henley’s work in verse. The critic thinks that the subject is here the finest of modern subjects, the pageant of London. The poet is intensely personal in the feeling and he paints with a brush of passionate impressionism. Symons is rather satisfied with the poem. The style is freer, the choice of words, the direction of rhythms, more sure, the language more select and effectual in eloquence, than elsewhere, he says. He thinks that Henley has brought into the language of poetry a certain freshness, a daring straightforwardness and pungency of epithet, very refreshing in contrast with the traditional limpness and timidity of the respectable verse of the day. But the disadvantage is that the poet sometimes is a little rough, the voice a trifle loud, the new word a little unnecessary. Symons who is very interested in impressions and moods quotes the whole of *A desolate shore* (No. III from *Rhymes and Rhythms*). He admires the impression of night and sea, in their mood of deadly companionship. This has not been rendered more vigorously, more authentically in verse, he thinks. Even if this poem is highly satisfying, Symons finds fault with it, because Henley has written without using rhymes. He thinks that to do so is to be without one of the beauties of poetry, one of its inherent beauties. The critic can understand the legitimacy of the experiment but he finds the more certain mastery of the *London Voluntaries*, which are partly rhymed. The critic thinks that Henley has written his perfectly satisfactory work in the rhymed parts. There he has rendered in an entirely characteristic way modern subject-matter in appropriate form. The critic sums up his subject, Henley’s poetry, in this way which at the same time is very typical of his favourable attitude to authors in general: “A new subject, an individual treatment, a form which retains all that is helpful in tradition, while admitting all that is valuable in experiment: that I think, is modernity become classical”.

Oscar Wilde reviewed Henley’s *A Book of Verses* (1888) in *The Woman’s World*, II, 1888 (pp. 108–109) together with three other poets. Wilde edited this journal from 1887 to 1889. The critic mentions the first part of the subtitle of the collection, called *In Hospital: Rhymes and Rhythms*. We can follow his brilliant career as a critic in *Pall Mall Gazette* and other journals in *A Critic in Pall Mall. Being extracts from*

Walter W. Nelson

Reviews and Miscellanies (London: Methuen, 1919, first and second edition).

Oscar Wilde's accounts of a large variety of subjects are generous, witty and stimulating but sometimes they are revealing stupidity and lack of knowledge. The reviews from the *Pall Mall Gazette* are from 1885–1889. In the abovementioned book there is also criticism published in the *Irish Monthly* (1877), the *Century Guild Hobby Horse* (1886), the *Dramatic Review* (1885), *The Woman's World* (1887–1889), *Queen* (1888), and the *Speaker* (1890).

An example of Wilde's taste for the extraordinary is his admiring review of a book about the manufacture and history of embroidery and lace, published in *the Woman's World* (1888, pp. 108–122). In a review of Walter Pater's *Appreciations* (*The Speaker*, March 22, 1890) Wilde presents his ideal of a critic: "To realize the nineteenth century one must realise every century that has preceded it, and that has contributed to its making. To know anything about myself, one must know all about others. There must be no mood with which one cannot sympathize, no dead mode of life that one cannot make alive. The legacies of heredity may make us alter our views of moral responsibility, but they cannot but intensify our sense of the value of Criticism; for the true critic is he who bears within himself the dreams and ideas, and feelings of myriad generations, and to whom no form of thought is alien, no impulse obscure". (Ibid., pp. 188–189).

Wilde's review of Henley's collection of poems was reprinted in *A Critic in Pall Mall*, pp. 123–129. In *The Woman's World*, II (1888, pp. 108–112) it is part of a larger article, called *A Note on Some modern Poets*. The other three poets are William Sharp (*Romantic Ballads and Poems of Phantasy*), Mary Robinson (*Poems, Ballads and a Garden Play*), and Mrs Craik (*John Halifax, Gentleman*). He tries to be fair to them all but when he deals with Sharp and his demands that poetry should be more simple and direct of utterance and not so literary, the critic loses his patience especially with Sharp's attempt to write his ballads in Scotch dialect and writes that simplicity is good but even complexity, mystery, strangeness, symbolism, and obscurity have their values. Oscar Wilde begins his review by citing some lines out of Henley's "most modern rondeaus":

Art should aspire, yet ugliness be dear;
Beauty, the shaft, should speed with wit for feather;
And love, sweet love, should never fail to sere,
If I were king.

He thinks that these lines contain a very complete statement of Henley's aim and motive as a poet. He seems somewhat impressed by *A Book of Verse*, when he writes that the book reveals an artist who is seeking to find new methods of expression, and who has not merely a delicate sense of beauty and a brilliant fantastic wit, but a real passion for what is horrible, ugly, or grotesque. Wilde is reluctantly convinced that the contrary of beauty must also have its place in literature, but he considers that to artistically render a thing that is ugly requires the most exquisite of form, the most subtle magic of transformation. He is of opinion that Henley has not succeeded with his task, at least not when it concerns *Rhymes and Rhythms in Hospital*. These poems are powerful. The critic compares them to pastels, charcoal drawings, etchings and clever colour-suggestions. He thinks that the poems are not perfected. They are preludes, experiments, inspired jottings in a note-book. They should be heralded by a design of "Genius making Sketches". The main reason for this opinion is that Wilde misses the rhyme. Both Symons's and Wilde's aesthetics were so contrary to the real literary modernism emanating from Rimbaud that they could not understand how people could write free verse and not use rhymes. Wilde praises the importance of the rhyme. He writes that rhyme gives architecture as well as melody to verse. It gives that delightful sense of limitation which in all arts is so pleasureable. It is also one of the secrets of perfection, he says. From this point of view one understands that Wilde cannot do anything else than deny Henley's poetry much of its cogency. The critic writes that the poet seems to have abdicated half his power. He is *a roi en exil* who has thrown away some of the strings of his lute, a poet who has forgotten the fairest part of his kingdom. Because of that *In Hospital* is only "inspired jottings". Now Wilde cites *Casualty* (No. XIII), which he calls "one of Mr. Henley's inspired jottings". By way of precaution the critic is satisfied with saying that according to the temperament of the reader it will serve either as a model or as the reverse. He finds in this poem both rhythm and music, but these ingredients are perhaps a little too obvious, he considers. Then the critic quotes part of *Clinical* (No. XI) from *In Hospital*. He starts with "So shows the ring" and quotes the rest of the poem. Wilde says that he quotes only a fragment, but adds that the poem itself is a fragment. He finds that Henley's unrhymed rhythms form very dainty designs from a typographical point of view. He can see nothing but ingeniously printed prose (a common remark in similar contexts). He admits that it is a very accurate description of a

Walter W. Nelson

scene in a hospital ward. But in a way he is impressed when he writes that from the point of view of literature, they are a series of vivid concentrated impressions with a keen grip of fact, a terrible actuality, and an almost masterly power of picturesque presentation. The critic is more satisfied when he describes how Henly uses a well-known poetic form in the latter poems with their rondels and rondeaus, sonnets and quatorzains, echoes and ballades. His next quotation is the whole of *Ballade of a Toyokuni Colour-Print*. He thinks that this is delightful. He says that it seems to have kept all the wilful fantastic charm of the original. He leaves the Japanese colour-print and cites another rondel. The first verse reads:

We'll to the woods and gather may
Fresh from the footprints of the rain;
We'll to the woods, at every vein
To drink the spirit of the day.

He finds this both light and graceful.

Most of the anthologizers who have used Henley's poetry have chosen *Out of the Night*. Wilde quotes verse one and four. He finds it very strong. Another well-known poem was *Or ever the knightly years were gone*, with the once familiar lines:

I was a King in Babylon,
And you were a Christian slave.

The critic thinks that there are felicitous phrases like:

In the sand
The gold prow-griffin claws a hold.

Not surprising since we remember his own *The Sphinx* with similar surroundings. – Sometimes he finds refreshing bits of affectation in a volume where there is so much that is natural.

In the last part of his review Wilde looks at the wholeness. He says that Henley is not to be judged by samples. He finds that the most attractive thing in the book is the strong humane personality that stands behind both flawless and faulty work alike. This book is different from most of the modern poets, because when one has analysed them

down to an adjective, one can go no further. But in Henley's poems the very breath of life blows, he says. It seems as if one could put one's hand upon the singer's heart and count the pulsations. Wilde writes in an excited mood. In the same vein is the following sentence: "There is something wholesome, virile, and sane about the man's soul". The critic then quotes the third and last stanza from *What is to come*. In the book that he reviews this rondeau is the last poem. It reads:

Let the great winds their worst and wildest blow,
Or the gold weather round us mellow slow;
We have fulfilled ourselved, and we can dare,
And we can conquer, though we may not share
In the rich quiet of the afterglow,
What is to come,

Wilde thinks that the high serene temper displayed in these lines serves at once as keynote and keystone to the book. The critic finds both lightness and slightness in the poems. He thinks that the careless moods and casual fancies seem to suggest a nature that is not primarily interested in art. He compares the poet to (Robert Browning's) *Sordello* who was passionately enamoured of life, and to which lyre and lute are things of less importance. (Robert Browning was at that time obviously the poet to make allusions to. Wilde was fascinated with Italy and its literary possibilities).

If Henley's artistic refinement is unsatisfactory, one can at least see that the critic is impressed by his personality. He writes about "this mere joy of living, this frank delight in experience for its own sake, this lofty indifference, and momentary unregretted ardours..." He finds that from all this come all the faults and all the beauties of the volume. Wilde's final judgements are marked by reservations, for he finds that Henley's faults are deliberate and the result of much study, the beauties have the air of fascinating impromptus. One can also feel that the critic thinks that Henley trusts his natural talent too much. It is when he writes that Henley's healthy, if sometimes misapplied, confidence in the myriad suggestions of life gives him his charm. Certainly it is not praise when Wilde finishes his review with the following sentences: "He is made to sing along the highways, not to sit down and write. If he took himself more seriously his work would become trivial".

John Connell wrote a masterly biography of Henley, *W.E. Henley*

(London, 1949) and the American Jerome Hamilton Buckley wrote a thesis, called *William Ernest Henley, Victorian Activist* (Harvard, 1942). He also wrote *William Ernest Henley. A Study in the 'Counter-Decadence' of the Nineties*. (Princeton, New Jersey, 1945). Most of my statements follow John Connell. Henley was beside his poetic activity tirelessly occupied as a critic, editor and scholar. As early as 1890 he had succeeded in building for himself a certain reputation as a literary journalist, as a dramatic and art critic. He contributed to the *Athenaeum*, to the *St James's Gazette*, to the *Saturday Review*, and to *Vanity Fair*. He also did regular dramatic criticism for the *Pall Mall Gazette*. Not unfrequently he was a free-lance writer. In 1899 he was writing literary criticism each month for the *Pall Mall Magazine*. In 1887 he was commissioned to prepare the catalogue of a collection of French and Dutch pictures for the Edinburgh Exhibition of 1887. This was one of his biggest tasks so far in art criticism. He also made researches for Farmer's *Dictionary of Slang* and in 1893 when the third volume appeared Henleys name was attached to the linguistic work. In 1892 he started to edit *An Anthology of English Prose. The Tudor Translations*. They were famous sixteenth-century translations into English of great classical works. His subeditor at the National Observer, Charles Whibley, also worked with the project. With all his learned literary activity it is no wonder that Henley considered himself worthy for a professorship. In 1895 George Saintsbury was appointed to a chair as professor of Rhetoric and English Literature in the University of Edinburgh. Henley who was one of three candidates was convinced that he should get it. It was on this occasion that his friend George Wyndham, an influential politician, sent a copy of Henley's epochmaking book on Burns to Arthur Balfour. His remarks in a letter gives a view how Henley was seen by important people. It says: "I will go bail for his work being good. I own that I was a little disappointed at Saintsbury getting the chair of literature, although I feel that he is the sort or person that does get things, and that Henley belongs to that peculiar order, so trying to their friends, who are obviously excellent and yet, apparently, incapable of getting anything". He also worked on a work on Byron around 1896. Henley himself thought that his study of Burns illuminated especial qualities of Burns the lyricist. He thought that Burns had been the victim of more ignorant and besotted eulogy than anyone that lived. He considered that Burns for the first time had been taken seriously as a man of letters. Henley thought that he had done Burns

justice what nobody ever did him before. In 1897 Henley's view seemed revolutionary. – As Henley was indomitable and his capacity for work was exhaustible another work called *An Anthology of English Lyrics* was brought out by Methuen in November 1897. It was published by subscription. 600 subscribed to it. Some years before his death he worked on complete editions by Smolett, Hazlitt and Fielding. Henley wrote prefaces and notes. Connell whose book has given a treasury of facts and information could use important collections of letters and can sometimes follow Henley day by day. He values Henley's essay on Fielding highly. He says that although it was written under distressing conditions- Henley was often ill- it is one of his masterpieces. It was, he thinks, a piece of vigorous, sensitive and acute criticism, warm with sympathy and infused with understanding of his subject. In *Some Letters of William Ernest Henley*, edited by de V. Payen-Payne (Privately printed, 1933) one gets the information that Henley was writing a prospectus of the Tudor Bible, 6 vols. (Letters '02 27th of October and '03 24 th of March).

As an editor Henley became almost legendary. Between 1877 and 1879 he was editor of a journal called *London*. He himself and R.L. Stevenson were together with J. Runciman chief contributors. Henley found himself writing more and more of the paper each week. He wrote critical essays on Longfellow, Balzac, Sidney, Tourneur, Borrow, George Eliot and others. He republished these many years later in *Views and Reviews* which received praise. In 1880 he was for some weeks editor of an obscure, short-lived periodical called the *Pen*. At that time the situation for journalists was favourable. There were great demands for new publications. In November 1881 Henley became editor of the *Magazine of Art*. The journal was the property of Cassell and Company (also Wilde's employer). After four years he gave up his editorship. He had made known in England the work of his friend Rodin and had appreciated the work of Whistler, before many others did. As an editor Henley was well-known. His gift for finding talented young journalists, Henley's regatta (according to Max Beerbohm), showed after some years when he had been editor to the *Scots Observer* (later on the *National Observer*), published in Edinburgh. It moved to London in 1893.

On January 10th, 1889 Henley wrote in a letter that he had taken over the *Scots Observer* – a sixpenny weekly, some six or seven numbers old. The editor left literature to his subeditor, Whibley, and wrote leaders about politics. He also wrote long leaders about the development of Socialism. Politically the paper defended Imperialism. As early

as 1891 it was hardening to a definite doctrine. Connell thinks that the *National Observer* was over a period of six years, the best weekly review that ever was. It maintained during the whole time of Henley's editorship an almost flawless high standard. But the circulation was too small. Henley succeeded in raising its circulation from 1700 copies a week to 1900. The proprietors, however, lost money all the time. The journalists there had good pens. Wibley, known for his malicious contribution in the controversy about *The Picture of Dorian Gray* wrote many reviews. When he reviewed Shaw's *the Quintessence of Ibsenism* in October 1891 his article was headed: *The Quintessence of Platitude*. All his life Henley had great difficulties in earning his livelihood. *The National Observer* had for five years been a good source of income and had into the bargain given him prestige, authority, and the scope for leadership which he so ardently needed. In 1894 in May he wrote to Whibley: "...I will own that I am getting desperate about the 'Tudor' proofs. The venture is for the moment all I have to live upon..." Owing to his reputation and friends, one may assume, he became editor of a periodical called the *New Review*. This happened in the middle of December 1894. Several of those who contributed to the *National Observer* continued to write for Henley. Familiar names were Whibley, David Hannay, G.S. Street, Alice Meynell, Katherine Tynan, Marriott Watson, Kenneth Grahame, Kipling and T.E. Brown. Connell sums up Henley's qualities as an editor. He finds that Henley had been editor for nine years. As an editor he was genial and generous and nice. He gave young writers advice and help. He also saw to it that cheques for their contributions reached them promptly. After December 1897 he never edited another journal. One of the explanations is that Henley had probably heard that he was rather near being granted a Civil List pension of 225 pounds a year (Samuel J. Looker, *Shelley, Trelawny and Henley. A Study of Three Titans*. Worthing, 1950, p. 209). He received it in the beginning of 1898. Henley's two collections of his criticisms and essays called *Views and Reviews. Essays in Appreciation* are divided in I Literature and II Art. They were published in 1890 and in 1902. In the first volume he is writing about mostly classics but he was familiar with modern foreign literature. In a letter on April 6th 1873 he writes: "How I do miss my books... Gautier and Baudelaire have ceased to dream for me"... (Connell, p. 44). In 1891 Whibley did a Modern Man (a very popular series in *the National Observer*) on Verlaine which Henley praised. In 1892 and 1893 Mallarme' had articles published in French. In 1895 He-

liodoros, an edition made by Henley, was published. He sent copies to Marcel Schwob (also known to Wilde), Mallarmé, Whistler and J.M. Barrie.

When Henley was in London and R.L. Stevenson abroad the former worked as a literary agent for his friend. In the *National Observer* Henley published stories by Stevenson. Early in February 1893 he published a short story by R.L.S. Henley's animosity towards his former friend and benefactor is difficult to explain. It showed itself in public in 1901. (Stevenson had died in 1894). Henley had been given Graham Balfour's *Life of Robert Louis Stevenson* for review by the *Pall Mall Magazine*. Connell gives a description: "The article appeared uncut and unaltered. It was a brutal, unguarded performance. Henley spared himself as little as he spared Stevenson". Henley thought that Stevenson had changed to a sanctimonious person whom he did not recognize. The *World* objected to Henley's article. It said: "Humour has never been Mr. Henley's strong point or he might have been spared the absurdity of gibbeting the remains of his friend and co-worker (they wrote four plays together) as those of a vain and selfish egotist in an article which presents perhaps as ludicrous an exhibition of splendid vanity and aggressive self-love and self-assertion as has ever been afforded by a considerable man of letter".

In 1889 William Butler Yeats had his first essay published in the *National Observer* on March 2nd, and on March 9th there had been a long review of his first volume of poems, *The Wandering of Oisín*. In 1890 a poem by Yeats called *Father Gilligan* appeared. In 1891 there were verses by Yeats in a special literary supplement in December. In 1893 Yeats gave Henley a poem called the *Celtic Twilight*. In his *Autobiographies* Yeats has given Henley great space. He is fascinated by his subject. On the whole his portrait is convincing, at least psychologically. There are mistakes concerning facts. It is easy to find them when can compare with other sources. Yeats has a remark about Henley's unimpassioned description of a hospital ward of a hospital where his leg had been amputated. The operation had taken place in another hospital but the surgeon in Edinburgh succeeded in saving his other leg by making a smaller operation. Yeats tells another story about Wilde's and Henley's utterance when they were employed by the same publishing firm. The story has been retold many times but Yeats's conclusion is wrong. He thinks that Henley had been dismissed but not Wilde. In reality it was the other way round. Wilde was dismissed owing to his growing lack of interest.

Yeats did not like Henley's poetry nor his opinions. They disagreed about everything. He did not like Henley's political ideas. As he says:

“Henley soon grew into a violent Unionist (concerning the Irish question) and Imperialist”. (Autobiographies, pp. 124–132). As late as 1936 Yeats tried to mythologize Henley. In the introduction to *The Oxford Book of Modern Verse 1892–1935* (Oxford, 1936) he writes: “Henley lay upon the sofa, crippled by, his *incautious youth...*” (!The italics by me) (p. VI).

Among those signing contributors to the *National Observer* was James Barrie. His name appears as early as 1889. In 1890 in the December issue there was a satirical piece by Barrie on *The Conspiracy against Mr. Grant Allen*. In 1891 Henley planned a literary supplement. His pride shows when he writes that he hopes to have Barrie on hand as well. Henley’s idea was to publish literary supplements in the first weeks of November and December. In one of these supplements Thomas Hardy had a short story called *Saturday Night in Arcady*.

Kipling had many contributions to Henley’s paper, mostly those poems which formed *Barrack-Room Ballads*. Kipling and Henley became great friends. In Kipling’s autobiography *Something of Myself*, Chapter IV, there is a description of Henley. Kipling found him kind and generous with the gift of fetching the very best out of his cattle, as he wrote. Connell mentions another poem by Kipling on the aesthetic aspects of the Wilde-Whibley controversy. This was in 1890.

H.G. Wells was also a writer who suited Henley’s temperament. His *Time Machine* appeared first in two instalments in the *National Observer* in 1894. When the weekly abruptly changed hands Wells’s articles were stopped. As editor of the *New Review* Henley offered him 100 pounds for a rewritten *Time Machine*. It was much money.

In the last days of the *New Review* in 1897 Henley had a new aspirant. It was Joseph Conrad. His *Nigger of Narcissus* appeared as a serial. How did Henley feel about his literary position? In a letter to the author Marriot Watson on 9th of September 1895 Henley writes about himself: “If I may say so, I think you should note that, as a critical influence, I exist quite as much by what I’ve made other men do as by what I’ve done myself. I’ve been in the van of many movements and I’ve flung my weight in every on...” (*Some Letters of William Ernest Henley*)

A fascinating chapter is the relation between Henley and Wilde. It hovered between two extremes as always when it concerned Henley. Wilde at first treated Henley like one of his many acquaintances, wrote kind and charming letters, even invited him home after Henley’s daughter died. But Henley was of another mettle and soon Wilde

became angry and finished by avoiding him. The first cause for Wilde's irritation was the treatment his novel *The Picture of Dorian Gray* received in Henley's paper. (In my monograph *Oscar Wilde from Ravenna to Salomé*, Dublin, 1987, I have dealt with this subject.)

In Wilde's letters there are several examples of how Wilde tried to keep an objective and reasoned attitude. He had even written a small well-balanced appreciation of Henley's literary contribution and had to defend his opinions in a letter to Will Rothenstein. This happened in August 1897 when Wilde was in exile at Berneval-sur-Mer. In the letter he says what he had not written. Henley's prose is jerky, spasmodic. Henley is also incapable of the beautiful architecture of a long sentence. (Walter Pater's style!)

In another part of the letter he says that everybody is greedy of common panegyrics, and W.E.H. would sooner have a long list of his literary failures chronicled with dates. When the *Ballad of Reading Gaol* appeared in 1898 Henley had anonymously and unsympathetically reviewed the poems in *Outlook* of March 5. Wilde says in a letter to his publisher Leonard Smithers that he finds Henley's review very coarse and vulgar, and entirely lacking in literary or gentlemanly instinct. Henley does not himself say so much about Wilde in his letters. But there are enough passages to show that Henley disliked Wilde and his kind. Connell quotes a letter which is characteristic of Henley's view. The year is 1890 when Wilde's novel was heavily discussed. On July 14th Henley writes to Whibley: "I haven't yet read Oscar his story. I wish I had; for if he keeps us to our first utterance, he has us in a tight place. Our second has him; but he is dexterous and a slippery bitch". (Connell, p. 188). Connell puts an end to his description when Henley dies. de V. Payen-Payne writes about what happened in 1907 when Henley's memory was celebrated. He says that on the fourth anniversary of Henley's death, July 11th, 1907 his bust by Rodin was unveiled in the Crypt of St. Paul's Cathedral, before a large company of his former friends and admirers. Earl of Plymouth, formerly Lord Windsor, to whom Henley dedicated vol. II of *Views and Reviews: Art*, who made a speech of presentation, read a letter from George Meredith, praising the dead writer. He wrote that Henley was one of the main supports of literature of our time. The position of the monument is felicitous in the heart of the great city he loved so well. (p. 11). This last celebration shows that Henley fitted in well in society. He had worked his way up to become a respected member of society in Victorian England.

Hugo Palmsköld

Berch eller ej?

Författaren till den första texten om konstakademin, 1735

Ludvig Looströms historik över den svenska konstakademin utkom 1887–91.¹ Drygt hundra år efter utgivandet kvarstår historiken som ett ofta citerat standardverk i ämnet, inte minst beträffande det stycke där Looström relaterar den första beskrivningen av akademins verksamhet i ett samtida citat från 1735. Citatet är hämtat ur en artikel – egentligen en artikelserie² – i *Anmärckningar Wid Swenske Post-Tidningar*³ ett veckovis utgivet bihang till *Stockholms Post-Tidningar*. Det dokumentära värdet är mycket stort i dessa rader liksom närvarokänslan, när man läser om ”en sahl i Slottet, där fyra dagar i weckan ifrån kl. 6 til 8 om afftnorne, en afklädd Karl warder satt i någon tienlig stälning [...] går Fransöska Slotts-målaren *Monsr. Taraval* omkring, och utmärcker hwad som är felat”.⁴ Utgivningen av *Anmärckningar* inleddes i början av 1734 och fortgick till 1760. De två första årens utgivare var Carl Reinhold Berch (1706–1777), som enligt Looström även var författare till ovan nämnda artikel, med rubriken ”Om Målar-Academierne i Europa och i synnerhet om den Swenska”.

Även om Looström ofta anges som källa rörande artikeln och dess författare, anger han tydligt att uppgifterna inte bygger på egen forskning utan är hämtade ur Carl Rupert Nybloms två år tidigare utgivna *Minnesskrift vid hundrafemtioårsfesten i Kongl. Akademien för de fria konsterna* (Uppsala 1885); ett häfte omfattande ett blygsamt sjuttio-tioal sidor. Looström hänvisar⁵ till sidan nio i Nybloms skrift, och där står följande att läsa:

”Vi sväfva ej i okunnighet om hennes första sätt att utöfva sin verksamhet, ty minnet deraf finnes bevaradt hos en samtida skriftstäl-lare. Kanslirådet Carl Reinhold Berch har, i ’Anmärckningar vid Svenska Posttidningarne’ 1735, härom yttrat följande, som för sakens intresse må efter originalet meddelas.”⁶ Därpå följer det citat ur den sista av

artiklarna som Looström övertagit.

Nyblom anger inte någon källa för uppgiften rörande författarskapet och man kan vidare notera, att i minnesskriftens källförteckning återkommer inte författaruppgiften utan endast tidningens titel och årtal ("Anmärkningar vid Svenska Posttidningarne, 1735").⁷

En genomgång av Anmärckningar för 1735 och även för 1734 – de två år då Berch var utgivare – visar att inte någon av artiklarna i dessa årgångar var signerad. Var kan man då finna belägg för Nybloms uppgift?

Berch-bibliografierna

Det mest omedelbara är att kontrollera författaruppgiften mot bibliografiska källor och i Berchs fall finns det förvånande nog fyra bibliografier, varav en av dessa inte var tillgänglig för Nyblom eller Looström. Den sammanställdes av Henrik Schüch och publicerades i Svenskt biografiskt lexikon 1922.⁸ Jag hänvisar f. ö. till Schücks artikel för biografiska uppgifter rörande Berch. I hans bibliografi saknas artikelserien i Anmärckningar under rubriken tryckta arbeten, däremot finns tidningen som sådan förtecknad under utgivna arbeten.

Det ska inledningsvis konstateras att Berch otvivelaktigt författat en annan artikelserie rörande konst, med rubriken "Anmärkningar om Konsterne i Sverige", publicerad 1770 i *Almänna Tidningar*.⁹ Denna serie är signerad av Berch och är noterad i den första bibliografin från 1780; en uppgift som inte reviderats av Schüch 1922. Man kan emellertid i detta sammanhang notera, att artikelserien är den enda rörande konst som återfinns bland femtioalet poster i Schücks bibliografi, möjligen undantaget av den porträttkatalog som Berch publicerade 1767.¹⁰ Innehållet i Berchs texter domineras av ämnena numismatik och emblemantik (i något vid bemärkelse) samt en mer allmän kulturhistoria med artiklar rörande klädedräkter och liknande.

Ett år efter Berchs död, i december 1778, upplästes Eric af Sotbergs åminnelsetal över honom i Vitterhetsakademien. Talet trycktes tillsammans med en bibliografi – den första – över Berchs skrifter i akademins handlingar 1780.¹¹ Bibliografin upptar ett trettiotal poster, men nämner varken artikelserien om målar-akademierna eller Berchs egenskap av utgivare för Anmärckningar.

af Sotbergs bibliografi reviderades av Schering Rosenhane i hans 1811 utgivna *Anteckningar hörande till Kongl. Vetensk. Akademiens histo-*

ria {...}, en omfattande text som även rymmer en Berch-bibliografi.¹² I denna finner man Anmärckningar Wid Swenske Post-Tidningarne, vilket Rosenhane i en not något triumferande meddelar saknas i af Sotbergs förteckning ("Förbigångna af Herr af Sotberg").¹³ Det är dock inte författarskapet till någon enskild artikel i Anmärckningar som Rosenhane anger, utan hans uppgift lyder: "Anmärckningar öfver Post-Tidningarne. 1734, 35".¹⁴ Artikelserien om målarakademierna är följaktligen ej förtecknad.

Per Adolf Sondén har i sin artikel och bibliografi rörande Berch i *Biographiskt lexicon öfver namnkunnige svenska män* (band 2, Uppsala 1836) använt sig av både af Sotberg och Rosenhane som källor och förtecknar likt den senare Anmärckningar under rubriken "skrifter", men artikelserien lyser med sin frånvaro. Den nya upplagan av lexikonet 1874 ger ingen ytterligare information på denna punkt.¹⁵

Man kan även notera att Warmholtz, en av Berchs närmaste vänner, enligt Schück, inte förtecknar artikelserien om målarkademierna – anonym eller ej – under rubriken "Kongl. Målare och Bildhuggare Academien", men väl att Berchs artikelserie "Anmärckningar Om konsterna i Sverige" från 1770 finns angiven här;¹⁶ Warmholtz har sannolikt inte varit medveten om existensen av artikelserien från 1735.

Dessa bibliografiska källor rörande Berch – af Sotberg, Rosenhane, Sondén och Warmholtz – hade Carl Rupert Nyblom att tillgå 1885, och man kan konstatera att uppgiften om själva artikelserien kan han inte ha fått via någon av dem, men väl en uppfattning om att Berch (om än på ett något oklart vis) möjligen kunde vara författare till de två årgångarna av Anmärckningar.

I sin minnesskrift formulerar sig Carl Rupert Nyblom ursäktande, då han säger: "denna minnesskrift, hvars utarbetande först kunde börja med juni månad detta år".¹⁷ Med den tidspress som här tycks ge sig tillkänna i åtanke, förefaller det troligt att Nybloms uppgift i sin tur är hämtad ur en sekundärkälla och att denna kanske endast pekat på artikelns (eller artikelseriens) existens. Vilken var då denna källa – och kan dess identifierande på något vis styrka eller vederlägga uppgiften om Berch som författare till artiklarna om målarkademierna?

Nybloms källor

En genomgång av Nybloms i sig intressanta källförteckning¹⁸ ger tyvärr ingen större klarhet. Inledningsvis kan konstateras att han i stor

utsträckning stöder sig på två tidigare historiker över akademien: Adelcrantz' tal år 1795 och Silfverstolpes tal år 1835.¹⁹ Men ingen av dessa refererar på något sätt till 1735 års artiklar.

Estlanders konsthistoria,²⁰ en annan av Nybloms källor, har ingen referens till Berch eller tidningen ifråga, men citerar däremot Malmborgs avhandling från 1717,²¹ vilket kanske kan ses som ett tecken på Estlanders uppmärksamhet på tidiga källor. Boyes *Målare-Lexikon* har i sin tur källhänvisningar under uppslagsordet "Academi", men ej till de vi söker.²² En ofta anlitad källa till svensk konsthistorieskrivning är Nils Arfwidssons artikel "Bildande konst", 1841.²³ Den är till övervägande del utformad som en recension av konstföreningens utställning samma år och saknar källreferenser – sådana hade f. ö. fallit utanför dess ram.

Uppsatsförfattaren vill inte trötta läsaren med längre uppräknningar utan hänvisar till Nybloms förteckning; inte i någon av hans angivna källor återfinns uppgifterna om artikelserien och dess författare. Även när man vidgar sökandet till att gälla texter av konsthistorisk karaktär som *inte* återfinns i källförteckningen blir resultatet negativt, med ett undantag som författaren strax ska redogöra för.

De mer allmänna översikterna (som t. ex. hos Lénström eller Dietrichson) kan sällas bort då de inte rymmer denna typ av detaljerad information. Då man söker sig till tidiga texter finner man bl. a. G.A. Silverstolpes överblick över svensk konsthistoria 1809²⁴ och Grafströms konsthistoriska avhandling från 1815.²⁵ Även här är resultatet negativt, liksom i signaturen von K:s (högst sannolikt Thure Wennbergs²⁶) konsthistoriskt orienterade och polemiskt hållna artikelserie i *Nya Posten*,²⁷ 1811. Artikelförfattaren anger sina källor – möjligen inte alla – i nr 14 och där återfinns Berchs artikel från 1770, men ej artikeln i Anmärckningar. Sökandet är här – liksom annorstädes – fruktlöst.

Det existerar dock en möjlig och välkänd källa som inte återfinns i Nybloms referenser. Lorenzo Hammarskölds *Utkast till De Bildande Konsternas Historia* (Sthlm 1817) har kanske med viss orätt blivit utnämnd till vår första svenska konsthistoria, men den hör i vilket fall till de källor Nyblom svårligen kan ha undvikit att konsultera även vid en påskyndad skrivargärning. Orsaken till dess utelämnande i källförteckningen kan man bara spekulera om. Det kan röra sig om ett rent förbiseende, men skriftens status och dess författare var under 1800-talet (liksom senare) föremål för högst skiftande omdömen.

När man konsulterar boken, finner man att Hammarsköld inleder sin femtonde och sista föreläsning som rör den svenska konsten, med att redovisa sina källor:

”De hufvudsakligaste ledtrådar man hittills har att tillgå, äro de af Canzli-Rådet *C.F. Berch* och sedermera af *Conducteuren Th. Wennberg*, i några Dagblad, meddelade underrättelser, samt en under *Professorn Hr Doctor E.M. Fants* presidium, för ett par år sedan, i Upsala utgifven akademisk disputation. Dessutom har *Grefve C.G. Tessin* och *Canzli-Rådet G.A. Silverstolpe* lemnat några hithörande uppsatser*) {...}”²⁸

och i noten säges:

”*) Såsom vidare anmärkning må nämnas: att i *Post-Tidningarne* för år 1735, sid. 137 och följ. lärere skola finnas åtskilliga hithörande anteckningar {...}”²⁹

För klarhets skull, ska enligt uppsatsförfattaren uppgifterna läsas på följande vis: först refererar Hammarsköld till av honom kända och brukade källor. Referensen till Berch avser i detta fallet hans artikelserie från 1770. I noten refererar han till en källa som han har upplysts om, men ej brukat; dess upphovman känner han ej.

Det kan konstateras att Hammarskölds referens är helt korrekt beträffande års- respektive sidoangivelse då den med ”*Post-Tidningarne*” avser *Anmärckningar Wid Swenske Post-Tidningarne*. År 1735 inleds på sidan 137 den tredje och avslutande artikeln, vilken Nyblom – och med honom Looström – hämtat sina citat ur. Samtidigt kan man notera, att ingen författare anges.

Det förefaller sannolikt, att denna passus är källan till Nybloms vetenskap om artikelns existens. Även om referensen inte anger artikelns innehåll, bör själva årtalsangivelsen ha väckt hans intresse. Kan Nyblom ha tolkat Hammarskölds uppgifter så att han där fått uppfattningen att Berch var författaren i fråga? De enda av Hammarsköld namngivna som skulle kunna vara aktuella är Tessin och Berch, och då den senare uppges vara författare till ”i några dagblad, meddelade underrättelser” kan man kanske tänka sig att Nyblom har dragit en alltför hastig slutsats. Det är en möjlig, men kanske inte så trolig hypotes. Det är mer troligt att han gjort bedömningen att eftersom

Berch var utgivare, var han även en möjlig, ja kanske rentav sannolik upphovsman. Utelämnandet av Berchs namn i Nybloms avslutande källförteckning skulle kunna ses som en försiktig reservation.

Slutsatsen blir, att Carl Rubert Nyblom förefaller vara den förste som brukar texten från 1735 i ett konsthistoriskt sammanhang och därtill den förste som kopplar Berchs namn till dess upphov. Svaret på frågan om Nybloms källa kan därmed inte sägas ha kastat något egentligt ljus över frågan om författarskapet bakom artiklarna om målar-akademierna.

Anmärckningar och dess författare

När man går till källan, till de första två årgångarna av *Anmärckningar Wid Swenske Post-Tidningarne* blir några aspekter uppenbara. Innehållet i tidningen domineras helt av redogörelser för utländska företeelser, oftast av topografisk karaktär. Dessa är sammanställda ur utländsk litteratur, vilket nogsnamt redovisas i noter. Det första året, 1734, innehåller *Anmärckningar* endast *en* artikel som rör eller berör svenska förhållanden: "Om Grundwalens läggande til För-Borggården wid Stockholms Slott".³⁰ År 1735 innehåller tidningen två artiklar förutom serien om målar-akademierna, som gäller Sverige eller Norden (dels rörande Gallehus-hornen, dels rörande Vetenskaps societeten i Uppsala). Artiklar med rubriker som Portugal, Luxembourg eller marknaderna i Leipzig dominerar helt. Artikelserien om målar-akademierna hör till de få som avviker från tidningens huvudmaterial och f. ö. även från den inriktning som anges i det företal som bifogades tidningens först utgivna nummer, där det sägs att man kommer att fokusera på utländska förhållanden.³¹

Carl Reinhold Berch var utomlands fr. o. m. mitten av oktober månad 1735; han reste i Ryssland tillsammans med gravören Hedlinger och återkom till Sverige först följande år. Bortavaron lämnade emellertid inga spår i den veckovisa utgivningen av *Anmärckningar*, utom det att de "avvikande" artiklarna inkluderande den om målar-akademierna är publicerade före hans avresa. Likaså innebar bytet av utgivare vid årsskiftet 1735/36 ingen påfallande förändring i *Anmärckningars* inriktning; här kan nämnas att artiklarna under 1736 var fortsatt osignerade.

Dessa kommentarer ska ses mot bakgrund av Henrik Schücks uppfattning rörande tidningens författarskap, uttryckt i omdömen som: "Artiklarna {Schück avser samtliga i tidningen} äro väl skrivna, ty som

vi sedan skola se var Berch en av sin tids mest betydande stilister”.³² Han ansåg sig dock föranledd att samtidigt moderera sitt påstående: ”Jag förmodar, att artiklarna icke äro alldeles originella, utan till största delen blott översättningar – någon undersökning i detta fall har jag ej varit i tillfälle att göra”.³³ Schück uttalade sig på liknande vis vid flera tillfällen.

Uppsatsförfattaren tillåter sig att sätta ett försiktigt frågetecken vid dessa rader och lanserar en hypotes: Berch utövade ett redaktörskap över en eller snarare flera medarbetare. Dessa översatte och skrev de referat som utgjorde tidningens huvudmaterial, något som framgår av att detta material varken förändras under Berchs tre månaders bortavaro under 1735 eller efter bytet av utgivare. En passus i det nämnda företalet tycks även visa på detta: ”förtienar {...} mycket beröm / äfwen som de / hwilka de utgifne anmärckningar på vårt Swenska tungomål öfwersat”.³⁴

Om än Carl Reinhold Berch inte författade merparten av materialet i *Anmärckningar*, är han en tänkbar kandidat till de artiklar som ämnesmässigt sett avviker från huvudmaterialet. Dessa är tydligt urskiljbara från de övriga och få till sitt antal: endast fyra stycken. Dessa artiklars ämnen ligger inom Berchs dokumenterade intresseområden.

Av de fyra artiklarna innehåller artikeln om Gallehus-hornen den enda illustration, som återfinns i de båda årgångarna av *Anmärckningar*, vilket kan vara en indikation på en värdering.³⁵ Ämnet – och inte minst de aktuella inskriptionerna – bör ha intresserat Berch, liksom även den tidigare nämnda artikeln om grundvalens läggande, vilken dröjer vid medaljinskriftnationer som beskrivs i detalj. Även artikeln om vetenskaps societeten i Uppsala rörde ett för Berch intressant ämne.³⁶

Om man ser Berch som en trolig författare till dessa tre artiklar, är det följaktligen inte osannolikt att Berch även skulle vara författaren bakom den fjärde avvikande artikeln, nämligen serien om målarakademierna, ett påstående som Berch strax själv ska få kommentera. Här ska endast en stilkritisk aspekt påpekas: den avslutande artikeln i serien ”Om Målar-Academieerne i Europa och i synnerhet om den Swenska” skiljer sig något från de två föregående. Dessa båda rör utländska akademier och följer i stort samma typ av referatmall som huvudmaterialet i *Anmärckningar*. Den sista artikeln fokuserar på svenska förhållanden, har färre källhänvisningar (av naturliga skäl, kan man hävda) samt innehåller även en noggrann redogörelse för utformningen av akademiens första medalj.

Berchs artikelserie i Almänna Tidningar 1770

”Hwad jag om Konsternas idkande i gemen här i Landet, hafwer mig bekant, består 1) uti et Stycke af Anmärckningarna til 1735 års Swenske Posttidningar p. 137 och följande: hwartil jag allenast wil lägga en liten correction, at K. Eriks af Pommern Portrait icke war gjort af en Svensk Målare, utan af {...} Det fågnar mig, at Auctor til berörde Anmärckningar icke eller nekar, at wi ju haft egna Historie-Målare som prydde {...} 2) Widare är wärdt at läsas, hwad hans Excellence Riks-Rådet Hr. Gref Tessin infört uti sina Bref {...}”³⁷

Citatet är hämtat ur Berchs artikelserie om konst i Almänna Tidningar år 1770. De inledande orden utgör Berchs inledning till den första artikeln. Här anger han, klart och tydligt, att hans källor är tvenne: den avslutande artikeln i Anmärckningar av 1735 samt Tessins (i bokform) publicerade brev. Den förstnämnda källan korrigerar han på några punkter. Man kan konstatera, att han omnämner dess författare i tredje person. Någon ytterligare information står inte att få i denna artikel eller de följande fyra artiklarna i Almänna Tidningar.

Hur ska man tolka Berchs hållning till 1735 års artikel? Vid en första granskning förefaller det som Berch talar om en annan person som författare än sig själv. Men han namnger honom inte, något som förefaller svårt att förstå; Berch var dessutom den person som var i främsta positionen att *kunna* namnge författaren. Men han yttrar inte något om dennes identitet. Tanken att tystnaden skulle bero på hänsyn då Berch framför några mycket försiktiga kommentarer – efter flera decennier – är inte sannolik.

En möjlighet är att Berch själv, formuleringarna till trots, är författaren. ”Det fågnar mig, at Auctor til berörde Anmärckningar icke eller nekar {...}” skriver Berch, och med tolkningen att han kommenterar sig själv, trettiofem år efter författandet, kan man kanske höra en ton av en något sträv självvironi.

Det finns även ett tredje alternativ. Då de inledande artiklarna följer samma kompilat-mall som huvudmaterialet i tidningen, kan man tänka sig att en medarbetare har getts i uppdrag att författa en sammanställning rörande konstakademiernas historia. Detta har fått bilda bakgrund till den sista artikelns uppgifter rörande svenska förhållanden där Berch sannolikt medverkat, ja rentav hållit i pennan, men i dialog med en eller flera personer. Då den sista sidan i artikelse-

Hugo Palmsköld

rien är utformad som ett detaljerat prospekt för den nya målar- och bildhuggarskolan ligger tanken nära till hands att Berchs gode vän och välgörare Tessin själv spelat en roll, kanske även som initiativtagare till artikelserien.

Denna sista hypotes kan förefalla vara den mest sannolika, men belägg saknas för att kunna styrka den, liksom belägg saknas för att kunna utnämna Berch till författare – inte minst mot vad som förefaller vara hans nekande.

Förkortningar

Lundstedt: Lundstedt, B., *Sveriges periodiska litteratur*, 1895–1902

Warmholtz: Warmholtz, C.G., *Bibliotheca Historica Sveo-Gothica*, 1782–1817

Noter

- 1 Looström, Ludvig, *Den svenska konstakademien under första århundradet af hennes tillvaro*, Sthlm 1887–91.
- 2 Artikelserien löpte i följande nummer av *Anmärckningar*: 1735:32; 33; 34. Förekomsten av mer än en artikel påpekades inledningsvis för uppsatsförfattaren av doc Torsten Weimarck, som även tackas för givande diskussioner i ämnet.
- 3 Lundstedt I:31.
- 4 Slutet om Målar-Academieerne i Europa och i synnerhet om den Swenska, *Anmärckningar Wid Swenske Post-Tidningarne*, 1735:34, s 139.
- 5 Looström, s 44.
- 6 Nyblom, C.R., *Minneskrift vid hundrafemtioårsfesten i Kongl. Akademien för de fria konsterna*, Uppsala 1885, s 9.
- 7 Nyblom, s 71.
- 8 Svenskt biografiskt lexikon, band 3, Sthlm 1922.
- 9 Lundstedt I:144, 1770:118, 119; 123; 125; 127.
- 10 Berch, C.R., *Catalogue de portraits, contenant les rois (...)*, Uppsala 1767.
- 11 af Sotberg, Eric, Framledne {...} Carl Reinh. Berchs Lefverne {...}, *Kongl. Svenska Vitterhets-Academiens handlingar. Tredie Delen.*, Sthlm 1780.
- 12 Rosenhane, Shering {sic}, *Anteckningar hörande till Kongl. Vetensk. Akademiens historia framlagda i ett tal {...} 1805*, Sthlm 1811 – Uppsatsförfattaren tackar antikvariats-bokhandlare Mats Rehnström som uppmärksammat mig på denna källa.
- 13 Rosenhane, s 247.
- 14 Ibid.
- 15 *Biografiskt lexikon öfver namnkunnige svenske män*, Sthlm 1874 (första bandet, som innehåller Berch-artikeln).
- 16 Warmholtz XV, 9257.
- 17 Nyblom, s 71.
- 18 Ibid.
- 19 Adelcrantz, Carl Fredric, *Tal, Hållit För Kongl. Målare- och Bildhuggare-Academien (...)* 1795, Sthlm 1803 respektive Silfverstolpe, F., *Några återblickar på Rygtets, Snilletts och Konsternas verld*, Sthlm 1841.

- 20 Estlander, Carl Gustaf, *De bildande konsternas historia*, Sthlm 1867.
- 21 Malmborg, Jonas, *Specimine academico picturam levi penicillo adumbratum* {...}, Uppsala 1717 (diss., under Johan Vallerius presidium).
- 22 Boye, Fredrik, *Målare-Lexikon*, Sthlm 1833, s 9.
- 23 Arfwidsson, Nils, Bildande konst, *Frey. Tidskrift för vetenskap och konst*, 1841:2 (Lundstedt III:1293).
- 24 Silverstolpe, G.A., Anmärkningar i anledning af Kongl. Målare- och Bildhuggare-Academiens exposition år 1809, i författarens *Strödda Afhandlingar i ämnen rörande de fria konsterna*, fjärde häftet, Strängnäs 1809.
- 25 Grafström, A.A., *Brevis expositio historiae artium in Svecia, sect 1* (a.u.), Uppsala 1815 (diss., under E.M. Fants presidium); högst sannolikt identisk med den avhandling som Hammarsköld hänvisar till, i sin *Utkast till De Bildande Konsternas Historia*, Sthlm 1817, s 389.
- 26 Se Johansson, J.V., *Extra Posten 1792–1795*, del II, Gbg 1936, s 92ff för en utredning angående författarskapet bakom signaturen "von K". Uppsatsförfattaren ämnar återkomma till denna fråga vid ett senare tillfälle.
- 27 Lundstedt I:383.
- 28 Hammarsköld, Lorenzo, *Utkast till De Bildande Konsternas Historia*, Sthlm 1817, s 388f.
- 29 Hammarsköld, s 389.
- 30 *Anmärckningar wid Swenske Post-Tidningarne*, 1734:38.
- 31 Företalet Til Anmärckningarne wid Swenske Posttidningarne, *Anmärckningar wid Swenske Post-Tidningarne*, 1734:1 (opag.)
- 32 Schück, Henrik, *Ett porträtt från frihetstiden – Carl Reinhold Berch*, Sthlm 1923, s 59.
- 33 Ibid.
- 34 Se not 31.
- 35 Om det Åhr 1734. wid Tundern upgräfde Gyllene-Hornet, *Anmärckningar wid Swenske Post-Tidningarne*, 1735:9, 10 (illustrationen i nr 10, s 28).
- 36 Om Societate Regia Literaria & Scientiarum i Upsala, *Anmärckningar wid Swenske Post-Tidningarne*, 1735:37, 38.
- 37 Berch, C.R., Anmärkningar om Konsterne i Swerige, *Almänna Tidningar*, 1770:118, s 469f.

Minnesord

Eric Rhenman

Av Per-Hugo Skärvad

Inledning

Eric Rhenman (1932–1993) föddes i Jokkmokk. Familjen flyttade senare till Visby där Eric gick ut gymnasiet som stora A-student. Han gifte sig tidigt med skolkamraten Ingrid Stengård med vilken han fick fem söner. Han bedrev akademiska studier i Stockholm vid Kungliga Tekniska Högskolan och Handelshögskolan och utexaminerades 1955 som både kemiingenjör och civilekonom.

Rhenmans första erfarenheter från företagsvärlden fick han genom en anställning i Svenska Esso 1955–56. Sin militärtjänst gjorde han 1957–58 vid flygstabens grupp för operationsanalys. Under åren 1956 till 1964 var han knuten till AB Atomenergi, där han avancerade till administrativ chef. Under 1959 vistades han i USA för studier, bland annat vid Carnegie Institute of Technology (sedermera Carnegie-Mellon University).

Forskningsbidrag

Sedan Rhenman återvänt från USA började han föreläsa i administration vid Handelshögskolan i Stockholm. Föreläsningarna gav Rhenman en anledning att skriva färdig sin licentiatavhandling som bestod av en uppsats kallad "I stället för organisationsprinciperna", en annan med titeln "Modern organisationslära och organisationspraktik" samt en tredje benämnd "Organisationen som ett styrsystem", som senare kom ut i bokform (1964). Boken *Företagsledning i en föränderlig värld* (tills. m. B. Stymne, 1965), som nådde en stor spridning, har också sitt ursprung i Rhenmans föreläsningar i administration.

Företaget som ett styrt system (1964) stimulerade det intresse, som i svensk företagsekonomisk forskning under 1960-talet visades för systemsynen. I *Centrallasarettet* {1969} använder Rhenman styrmodellen för en

1932-1993

intressant analys av produktionssystemet i ett sjukhus. Sedan dess har det närmast blivit en självklarhet att betrakta företaget som sammansatt av varandra ömsesidigt påverkande delsystem. Den utveckling i sättet att organisera företag, som under 1990-talet kommit i fokus – decentralisering, controller-rollens utveckling, "just in time", "lean production", "virtuella organisationer" – kan mycket väl beskrivas i styrmodellens begrepp och dess syn på företaget som ett integrerat flöde av aktiviteter.

Känd i breda kretsar blev Eric Rhenman främst genom intressentmodellen och denna modell som utgångspunkt för att diskutera företagsdemokrati och företagets roll i samhället. Rhenman fick av SAF uppdraget att skriva en rapport om vad som utifrån modern företagsadministrativ teori kunde sägas om företagsdemokrati. Han arbetade på detta uppdrag under en vistelse i Cambridge 1962 och fortsatte sedan arbetet vid EFI under 1963. Resultatet blev boken *Företagsdemokrati och företagsorganisation* (1964).

Bokens teoretiska kärna är intressentmodellen som kommit att utöva stort inflytande på svensk företagsekonomisk forskning och undervisning samt på såväl företagsledares som fackföreningsfolks sätt att diskutera i frågor som rör företaget.

Rhenman utnämndes 1965 till preceptor och 1967 till professor vid företagsekonomiska institutionen vid Lunds universitet, där han kvarstod som professor till 1981. Forskningsresultaten från denna period finns redovisade i boken *Företaget och dess omvärld. Organisationsteori för långsiktig planering* (1964). Den kom också ut på engelska under titeln *Organization Theory for Long Range Planning* (1973). Enligt denna bok är interna problem i företaget i första hand orsakade av, och uttryck för, bristande överensstämmelse mellan företaget och dess omvärld. Rhenman knyter an till och bygger vidare på Philip Selznicks arbeten. Selznick varnade för ledare som bara var intresserade av effektivitet. Han förordade statsmannaliknande ledare som kunde definiera en uppgift för organisationen som både verkade inspirerande på medarbetarna och som uppskattades av omgivningen. Selznicks teori om särpräglad kompetens kom att utgöra en bas i Rhenmans teoriutveckling.

Rhenman ville ogärna dra en strikt skiljelinje mellan vad som var forskning, konsultation och förändringsarbete i företagen. Ett projekt för Unicef 1974 är ett bra exempel på detta. I UNICEF-boken presenterades bl. a. ett i den internationella forskarvärlden uppmärksammat bidrag till teorin om organisationers inläring. Under perioden fram

Per-Hugo Skärvad

till 1980 arbetade Rhenman i hög grad med att kombinera teori och praktik; konsultation, förändringsarbete och forskning. Det är också under denna period som Rhenman har lämnat sina främsta externt publicerade forskningsbidrag. Under perioden från och med 1980 fram till sin död 1993 ägnade sig Rhenman i första hand åt att leda och utveckla forskningsinstitutet SIAR till ett globalt verksamt konsultföretag inom företagsledning och organisation. Trots den praktiska tyngdpunkten på Rhenmans arbete under denna period var han alltid teoretiskt intresserad och aktiv och medverkade t. ex. flera gånger som opponent vid doktorsdisputationer. Inom SIAR initierade Rhenman flera systematiska branschstudier som bl. a. utmynnade i modeller av olika typer av "industrilogiker". Synsättet på "service industrier" blev så småningom det mest kända.

Lundatiden

Rhenman kom till Lund vid en tidpunkt då ämnet var "ungt" vid universitetet och då studenttillströmningen var i våldsamt tillväxt. Han kvarstod som professor i Lund fram till 1981 med avbrott för åren 1974–1976 då Rhenman var gästprofessor vid Harvard Business School. Han handledde under denna period ett flertal forskare fram till licentiat- och doktorsexamen, av vilka flera uppnått framstående positioner inom forskarvärlden. Rhenmans förmåga att fånga och språksätta såväl praktiska som teoretiska problem till intressanta forskningsbara frågeställningar upplevdes av oss "ungdomar"(doktorander/forskare) som snarast oöverträffbar. Hans analytiska skärpa och blick, hans villighet att dela med sig av sina insikter och erfarenheter, hans förmåga att skapa lustfyllda handledningssituationer, hans "risktagande" med att sätta unga doktorander i utmanande situationer, hans förmåga att invitera internationellt kända forskarprofiler till vistelser i Lund (som ibland innebar att vi kom att uppleva staden som världens forskningscentrum), skapade en känsla av att allt var möjligt. Hans förmåga att inspirera och hans osinliga generositet bidrog till att skapa ett forskarklimat vid företagsekonomiska institutionen under denna period som vi fortfarande minns med glädje – men också som ett uppfordrande arv!

Nydanare

Eric Rhenman var på många sätt en nydanare inom svensk företagsekonomisk forskning, inte minst metodmässigt. Idéer om forskningsmetodik hämtade han från såväl naturvetenskap som medicin. Han ansåg att empirisk kunskap bäst kunde vinnas genom "kliniska" studier. Teoriprövning var för honom inte fråga om att statistiskt kontrollera mätfelet utan att undersöka om den med framgång kunde omsättas i praktiken. Uppbyggandet av SIAR – Swedish (sedermera Scandinavian) Institute for Administrative Research – var ett led i hans strävanden att kunna bedriva kliniskt orienterad forskning i organisations- och ledningsfrågor.

Rhenman valde den "kliniska orienteringen", den nära knytningen till praktiken, därför att han kände sig övertygad om att den innehöll nyckeln till ökad kunskap om organisation och företagsledning. Därmed kom han att uppehålla sig i gränslandet mellan det teoretiskt intressanta och det praktiskt relevanta. Om dilemmat mellan praktisk orientering och akademisk forskning skall kunna lösas på ett fruktbarande sätt behövs det fler som arbetar i Rhenmans anda – dvs att låta viktiga praktiska problem inspirera till fruktbara forskningsfrågor som i sin tur kan utmana både praktiker och forskare!

Huvudkällan till denna nekrolog har varit Stymne, B., {1995}, *Eric Rhenman – nydanare inom svensk företagsekonomi*, presenterad i Engwall, L. (red) *Föregångare inom företagsekonomi*.

Medförfattare har varit docent Jan Inge Lind.

Jan Arvid Hellström

Av Ingmar Brohed

Förre professorn i kyrko- och samfundsvetenskap vid teologiska fakulteten vid Uppsala universitet och biskopen av Växjö stift Jan Arvid Hellström omkom i en trafikolycka den 29 december 1994, 53 år gammal. Samtidigt omkom två medpassagerare, bland annat hans företrädare som biskop Sven Lindegård. I efterhand kan man förstå att han fått förebud. I augusti samma år skrev han sista sommardagen på Öckerö utanför Göteborg "Farväl till sommaren...", på gränslinjen mellan det eviga havet och människans tillfälliga boningar, där ljunger bar bud om döden. I den färdigskrivna predikan han skulle hållit i Växjö domkyrka Nyårsdagen 1995 finns samma förebud.

Han var född på Öckerö 30 augusti 1941 i ett prästhem. Han kände säkert stark affinitet till den fromhetstradition som där rådde men bearbetade samtidigt livet ut problemet med en mycket dominerande fadersgestalt. Efter studentexamen vid Hvitfeldtska läroverket i Göteborg började han studera teologi och historia vid Lunds universitet 1961. Studierna gick snabbt och gav höga betyg. Han avlade teol kand-examen 1964 och magisterexamen 1967. Samma år blev han teol lic.

Sin forskarutbildning fick han i praktisk teologi med kyrkorätt under ledning av professorerna Sven Kjöllnerström och Carl-Gustaf Andréén. Avhandlingen var färdig 1971 och ledde till docentur. Den har titeln *Biskop och landskapssambälle i tidig svensk medeltid*. Den präglas av historiska, idé- och rättshistoriska perspektiv och rör frågan om den kyrkliga organisationen i det svenska landskapssamhället. Den är mycket idé- och uppslagsrik men kanske inte till alla delar präglad av det tålmod som det mycket krävande ämnet fordrar.

Hellström prästvigdes för Göteborgs stift 1964 och hade olika prästerliga förordnanden en tid. Han arbetade också i Stockholm på det kristna bokförlaget Verbum ett antal år. Detta påverkade hans produk-

1941–1994

tion under denna tid. Den kom i hög grad att handla om församlingspedagogik och musik. Men han fortsatte på fritid med outtröttlig energi sin vetenskapliga produktion. De yttre förutsättningarna för denna blev bättre sedan han erhölet docenttjänst vid teologiska fakulteten i Lund 1975. År 1979 utkom en ny stor monografi inom ett helt annat område än doktorsavhandlingen, *Samfund och radio. Återspeglning kontra medieanpassning i fråga om den kristna programverksamheten i Sverige fram t. o. m. omorganisationen 1951/52*. Han hade sedan ungdomen ett starkt intresse för massmedia, i synnerhet press och radio. Sin första tidningsartikel publicerade han i Göteborgs-Posten arton år gammal och medverkade senare som fast kolumnist i bl a Dagen och Vår Kyrka (Kyrkans Tidning). Han var ett antal år ledamot av Radionämnden. Den problematik ha ville belysa i detta pionjärarbete återkom han till senare. Skulle det kristna budskapet i radio och TV vara en "återspeglad" gudstjänst eller skulle den vara "medieanpassad"? Monografien bygger på ett mycket stort material från framför allt Sveriges radios arkiv. Till delvis samma problematik återkom han 1984 i en ny undersökning med titeln *Spelet om morgonandakterna 1978-1981. Radioföretag, religionsredaktion och samfundsupinion i ett litet radiospel om programideologi, programpolitik, kanalkonkurrens och beslutsfunktioner. En "case study"*.

År 1984 utnämndes han till professor i kyrko- och samfundsvetenskap vid teologiska fakulteten vid Uppsala universitet, en tjänst han innehade i sju år. Tyvärr upplevde han dessa år med kluvenhet. Han kände sig bunden av undervisning, forskarhandledning och administration på ett sätt som hindrade hans egen forskning och möjlighet till forskarresor. Han upplevde sin arbetssituation som alltför splittrad. Detta hindrade emellertid inte att han var en mycket god och kreativ forskarhandledare som också knöt personliga vänskapsband med sina doktorander.

Den splittrade arbetssituationen till trots fortsatte han sin egen vetenskapliga verksamhet. År 1987 utkom en tredje stor monografi "*...åt alla christliga förvanter... En undersökning av kolonialförvaltning, religionsvård och samfundsliv på S:t Barthélemy under den svenska perioden 1784-1878*". Problemställningar, tidsepok och material var helt annorlunda än de två tidigare monografierna. I årtal hade han bedrivit arkivforskningar för denna undersökning världen över. Den var planerad att utkomma tre år tidigare i samband med Barthélemyjubiléet men hade blivit försenad. Kanske på grund av denna försening blev den inte tillbörligt uppmärksam. Den bär vittne om outtröttliga arkiv-

forskningar, kreativitet och beläsenhet. Trots allt var den kanske inte helt genomarbetad vid publiceringen.

Detta senare var kännetecknande för honom som forskare. Hans stora kreativitet medförde, att han ständigt såg nya spännande arbetsuppgifter framför sig. Innan han var riktigt färdig med en undersökning var han redan långt inne i nya uppslag. Han hade inte riktigt tålamod att alltid på ett helt fullödigt sätt slutföra olika forskningsuppgifter. Det låg i hans personlighet att ständigt vara på språng mot nya uppgifter.

Förenat med det vetenskapliga författarskapet var det populärvetenskapliga. Här uttryckte han sig gärna i den historiska romanens form. Hans grundläggande intresse för och kunskaper i svensk medeltid kom således till uttryck i studieboken 1973 *En resa till medeltiden* och de historiska romanerna *Guds oas. Historisk roman från 1200-talets Västergötland*, 1972, *Herr Jacobs nya ögon*, 1978 samt *Kyrkofursten som blev klosterbroder. En bok om ärkebiskop Eskil*, 1982. Inom samma historiska genre publicerade han 1987-1989 en romantriologi inför Delaware-jubileet. Vid sidan om den vetenskapliga litteratur som då utkom ville han genom sina tre romaner på detta tema nå en annorlunda och bredare läsekrets än av vetenskaplig litteratur. Triologin utkom under den övergripande titeln *Uppdrag Nya Sverige*. Sitt intresse för katarerna dokumenterade han i romanen *Änglarnas fall. En berättelse från katarernas Languedoc i det trettonde århundradet*, 1995.

Vid sidan av allt detta utgav han dessutom 1974-1990 under pseudonymen Natanael Frid tillsammans med en medförfattare fem detektivromaner i kyrklig miljö. De kanske inte når så hög nivå inom detektivlitteraturen, men genreskildringarna är ganska roande. Därtill utgav han thrillern *Ulven*, 1984, som dessförinnan gick som följetong i Upsala Nya Tidning.

Musik, sång och diktning var ett genomgående tema i hans verksamhet. Tillsammans med familjen genomförde han många musikaftnar på olika håll i landet. Han arrangerade själv musik och författade, översatte och reviderade med varsam hand psalmer och visor, varav ett femtontal finns med i 1986 års psalmbok. Inom svensk diktning var det särskilt två gestalter som dominerade: Dan Andersson och J O Wallin. Sedan han blivit biskop i Växjö kom intresset också att knytas till hans företrädare på Östrabo Esaias Tegnér. En del av sitt författarskap samlade han i volymen *Den allra högsta sången. Studier kring Dan Anderssons religiösa diktning, den västindiska Rasta-rörelsen och den religionsvetenskapliga forskningen kring den religiösa sången*, 1981.

År 1991 utnämndes Hellström till biskop i Växjö stift. Det var första gången sedan 1950-talet en professor från teologisk fakultet lämnade professorsstolen för kräklan och mitran. I mån av tid fortsatte han sitt vetenskapliga författarskap. Särskilt engagerade han sig i det stora forskningsprojektet Sveriges kristnande, där han var en av initiativtagarna. Inom ramen för detta projekt utkom efter hans död 1996 *Vägar till Sveriges kristnande*, där han i populärvetenskaplig form sammanfattade sin syn på denna epok av Sveriges kyrkohistoria.

Här är inte platsen att skildra hans biskopstid. En framställning härom finns av Oloph Bexell i boken "Präster i S:t Sigfrids stift", 1996. Olle Wingborg har på uppdrag av Smålands Akademi, vars initiativtagare var Jan Arvid Hellström, och Växjö Stiftssamfällighet år 1996 utgivit "Litteratur av Jan Arvid Hellström. Bibliografisk förteckning". Den omfattar över trehundra nummer och visar Hellströms stora produktivitet och bredd som forskare.

Elam Tunhammar

Av Karl Erik Önneshö

Direktören Elam Tunhammar avled den 14 februari 1995 i Malmö. Han var född i Limhamn 1903 och kom efter avlagd student- och jur-kand.-examen att ägna hela sin verksamma tid åt svenskt näringsliv. Han efterlämnar hustrun Margaretha samt barnen Eva, Ingrid och Göran med familjer.

Elam Tunhammar inledde sin långa industrimannabana 1929 som ombudsman i Hellefors Bruks AB under den på sin tid legendariske bruksdisponenten Thorsten Wigelius. Efter några år i olika branschorganisationer inom järn- och gruvhanteringen tillträdde han 1942 som vice VD i Sveriges Industriförbund. Han utnämndes 1947 till direktör i AB Electrolux och övergick 1954 som VD till AB Svenska Tobaksmonopolet.

1957 blev Elam Tunhammar VD för dåvarande Skånska Cement AB och AB Iföverken, som sedermera gick samman i Euroc. Det var i denna roll han kom att utföra sin manngärning; han innehade posten som VD till sin pensionering 1968 och kvarstod därefter som styrelseordförande i Euroc-koncernen fram till 1975.

Elam Tunhammars mångsidiga kompetens och breda erfarenhet ledde till att hans tjänster togs i anspråk för ett stort antal uppdrag såväl inom näringslivet som i offentliga sammanhang. Han var under 28 år ledamot av Holmens Bruks styrelse, varav 5 år som ordförande. 1958–75 var han vice ordförande i Skånska Cementgjuteriets (numera Skanska) styrelse. Efter 20 år i styrelsen för försäkringsbolaget Städernas-Hansa medverkade han till bildandet av Trygg-Hansa, vars förste ordförande han var 1971–73. Bland övriga styrelseuppdrag kan nämnas Kockums AB, Nitro Nobel AB, Sveriges Kreditbank och AB Atomenergi. Han var initiativtagare till och under många år ordförande i Svenska Petroleuminstitutet. Han var under lång tid styrelseledamot i

1903–1995

Industriförbundet, Kemikontoret, Exportföreningen och SAF och ordförande i Byggnadsämnesförbundet.

Under krisregleringarnas tid togs han i anspråk som vice ordförande i först industrikommissionen, senare handels- och industrikommissionen. Han medverkade i ett stort antal offentliga utredningar, däribland Kvarntorpskommissionen. Han innehade statliga och kommunala förtroendeuppdrag och var ledamot i ett antal vetenskapliga institutioner och samfund.

Som verkställande direktör i Holmens Bruk och i flera andra sammanhang har jag haft förmånen av nära samarbete med Elam Tunhammar. Redan under 40-talet kom vi i närkontakt i samband med dåtidens krisregleringar och senare kunde jag som ordförande i Kvarntorpskommissionen vid avvecklingen av Skifferoljebolaget dra stor nytta av hans erfarenheter och kloka omdöme. Vi satt även gemensamt i Atombolagets styrelse, i SAF, Industriförbundet och andra näringsorganisationer.

För mig är det självfallet insatserna i Holmens Bruks styrelse som särskilt träder i förgrunden. Hans medverkan sträckte sig över 28 år och under denna period undergick bolaget en genomgripande omstrukturering. Det ställde stora krav på djärvhet och framsynthet i styrelsearbetet. Hela den omfattande textila verksamheten avvecklades. Skogsindustrin moderniserades och byggdes ut genom investeringar i mångmiljardklass. De äldre pappers- och massafabrikerna i centrala Norrköping avvecklades och ersattes av det nyetablerade, hypermoderna Bravikens pappersbruk. Elam Tunhammars lugna och säkra omdöme, hans stabilitet och stora erfarenhet var i detta sammanhang en ovärderlig tillgång i styrelsearbetet. Det var han som höll i ordförandeklubban vid det historiska beslutet om Braviken.

Elam Tunhammars mångsidiga karriär inom svenskt näringsliv gav honom en närmast unikt bred erfarenhet. Hans gärning präglades av saklighet, klokhet och eftertanke. Hans vänlighet, lugna och säkra omdöme ingav respekt och sympati hos kollegor och medarbetare. Han var mycket av en förebild för övriga styrelseledamöter och åtnjöt stor aktning även hos de fackliga representanterna. Hans positiva livssyn och varmhjärtade läggning gav honom med åren en stor personlig vänskrets. För den som haft förmånen att arbeta i nära samverkan med Elam Tunhammar känns hans bortgång som förlusten av en riktigt god och omtänksam vän och en stor personlighet.

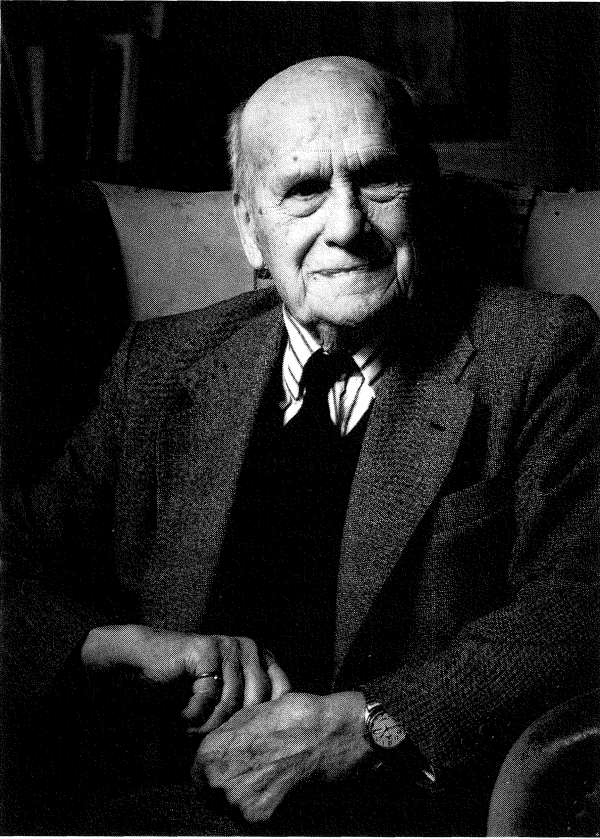
Frans Möller

Av Per Stjernquist

Direktör Frans Möller, stiftande ledamot av Vetenskaps societeten, gick bort den 14/4 1995, 98 år gammal. Därmed avslutades en ovanligt lång och rik levnadsbana.

Han var född den 25/2 1897. Året därpå grundade hans far det företag som skulle bli Frans Möllers livsuppgift att leda, Glacéläder AB i Kävlinge. Efter skolgången praktiserade han på företaget och fortsatte att lära sig garverimetoder i Tyskland och England. Han vistades därpå i tre års tid (1919–1922) i Argentina och Chile som uppköpare av hudar för utländska företags räkning. Vid denna tid var han en framstående simmare, som 1919 blev svensk mästare på 500 m frisim och ingick i den svenska simmartruppen till 1920 års Olympiska spel i Antwerpen. Han innehade också merparten av de argentinska simmarmästerskapen. Sin spänst bevarade han upp i mycket hög ålder.

Han blev VD för Glacéläder AB år 1925. Företaget var då ganska nedgånet. Hans far hade dött 1915 och företaget hade därefter skötts på mer eller mindre provisoriskt sätt. Frans Möller ryckte snabbt upp företaget, införde modernare produktionsmetoder och breddade sortimentet. Tidigare hade man huvudsakligen tillverkat glacéläder för handsksömnad. Nu tillkom skinn för skinnkläder (kromgarvning), skinn för damväskor och bokbinderiändamål (vegetabiliegärning), sämskskinn (oljegarvning) samt mockagarvning av renhudar. Renhudsgärningen flyttades efterhand till ett litet garveri i Rinneback som Frans Möller inköpte. Över huvud taget var en stor flexibilitet utmärkande för honom, han var ständigt beredd att pröva på att tillverka specialartiklar. På så sätt utvecklade han företaget till att bli det största finlädergarveriet i Sverige och ett av de största i Europa. Som exempel kan nämnas att 1969 bearbetades 50.000 småskinn i veckan, det fanns 240 anställda och 40% av tillverkningen gick på export.

1897–1995

Hans expansionsförmåga visade sig också i att han startade fyra dotterbolag med litet olika produktion, därav ett i vardera Danmark och Norge. Dessa dotterbolag hade sammanlagt 120 anställda i början av 1970-talet.

Frans Möllers engagemang för garveriindustrins utveckling ledde till att han 1960 tog initiativ till bildandet av Nordiska läderforskningsrådet med försöksstation i Köpenhamn och sedan var dess energiske ordförande fram till 1979.

Under 1970-talet gick den svenska garveriindustrin starkt tillbaka beroende på övermäktig konkurrens från de hudproducerande länderna med deras billiga arbetskraft. Glacéläderkoncernen utgjorde ett undantag från denna allmänna trend, så länge Frans Möller satt vid styret fram till 1975. Orsaken låg delvis i att den bestod av fingarverier men framför allt i att ledning och anställda skickligt anpassade produktion och försäljning efter den utländska konkurrensen.

Frans Möller var inte bara skicklig som företagare. Han var också mycket omtyckt av alla på företaget. Han fordrade mycket av de anställda men ännu mer av sig själv. Man uppskattade hans ärlighet, pålitlighet och tillgänglighet. Redan på tidigt 1960-tal införde han en du-reform i hela företaget.

Så mycket om Frans Möller som företagare. Det är naturligt att här erinra om en annan sida av hans personlighet, hans insatser för natur- och kulturvård. Han talade aldrig om dem, utförde dem i det tysta. Så mycket större anledning finns det att ta fram några exempel ur det okända.

Garveriindustrin är i och för sig en mycket miljöskadlig verksamhet. Frans Möller var mycket bekymrad över detta och använde stora belopp på att förebygga skadorna. Han införde miljövänligare garvningsmetoder. Han anslöt företagets utsläpp till Kävlinge reningsverk. Han lät deponera slamavfallet i stora svämngropar, väl avskilda från Kävlingeån. Ingen kunde då ana att dessa med tiden skulle ge upphov till stora bekymmer över mark och grundvatten på platsen. Frans Möller var stolt över hur rent det vatten var som rann ut från fabriken till ån.

En kulturvårdande insats gjorde han i kvarteret Møllevången (nu Svolder) på östra sidan av Kävlingevägen i Lund. Här köpte han 1950 en gammal fyrlängad möllaregård och bosatte sig där. Han restaurerade byggnaderna med yttersta omsorg och med fin känsla för den gamla byggnadsstilen. På den stora tomten anlade Frans Möller och hans hustru Bodil en trädgård som med sina spännande rumsbildningar och

rikeredom på arter och former blivit vida berömd. Den har skildrats i trädgårdsböcker och filmats i TV. En mycket fin skildring av den har dottern Lotte Möller givit i boken *Maryhill. En trädgård i Lund* (1994).

Detta kvarter inrymmer, förutom ett par äldre jordbruksgårdar, ett antal arbetarelängor som uppförts på 1880-talet åt inflyttare från landsbygden. Trots att de uppförts av olärda timmermän fick de en tilltalande symmetri i all sin enkelhet. Till husen hörde stora tomter som möjliggjorde för invånarna att behålla mycket av sin lantliga hushållning. Denna särpräglade utkantsbebyggelse var på 1950-talet hotad av exploatering och förtätning. Mot detta hot ingrep Frans Möller. Han inköpte ytterligare fyra av tomterna, restaurerade byggnaderna med stor känsla för deras egenart och överlät dem sedan på händer som han ansåg säkra. Genom dessa åtgärder lyckades han bevara en bebyggelsemiljö utan motstycke i staden.

Han gjorde en liknande räddningsaktion för Grand hotell i Lund. Han menade att en stad som Lund borde ha ett representativt och anrikt hotell. Då Grand stod på fallrepet, inköpte han och lät iståndsätta det år 1958. Senare överlät han det i andra händer men hela affären kostade honom stora uppoffringar. Staden visade sin tacksamhet genom att tilldela honom sitt förtjänsttecken.

Slutligen måste den stora Gårdshultsdonationen nämnas. Bodil och Frans Möller inköpte 1939 en gård i Gårdshult ovanför Simlångsdalen, 160 m över havet. Tillsammans med tillköp av kringliggande smågårdar omfattade den 300 ha. Arealen bestod till en del av gammaldags åkrar och ängar som sköttes med småskaliga metoder. I övrigt utgjordes den av tidigare ljunghed och av myrmarker. När betet upphörde började dessa växa igen med blandskog mest av löv. Med sin fina fingertoppskänsla för naturvärden lät makarna Möller största delen av markerna behålla sin orörda karaktär trots påtryckningar från skogs-vårdsstyrelsen. För att bevara miljön även för framtiden donerade de år 1985 och senare till Västkuststiftelsen sammanlagt 189 ha att avsättas till naturreservat. Donationen omfattar ett vackert och ålderdomligt odlingslandskap samt värdefulla naturmiljöer: marker med spontan beskogning och variationsrika myrmarker. Ett syfte med donationen är att främja forskning om urskogar, våtmarker och kulturlandskap.

För att ge en levande bild av Frans Möller måste ännu några drag nämnas. Han hade en stark personlig anknytning till landet på andra sidan Öresund. Hans släkt hade danskt ursprung och hans hustru var danska. Det var därför naturligt att han ställde upp som energisk

ordförande i lokalavdelningen av Föreningen Norden under åren 1956–1962.

Utmärkande för Frans Möller var vidare hans lust att markera sin distans från vanliga konventioner genom att utsätta sin omgivning för drastiska överraskningar. Lotte Möller berättar i sin ovannämnda bok att han kunde ta med sig vita möss till en middagsbjudning och vid lämpligt tillfälle släppa ut dem över bordduken. En annan ryktbar episod var då han mötte sina församlade gäster genom att rida in på gårdsplanen på en elefant som han hyrt av en gästande cirkus.

Sådan var Frans Möller, en uppslagsrik, energisk, generös man som tyckte om att på sitt okonventionella sätt överraska sina medmänniskor.

Staffan Björck

Av *Per Rydén*

Staffan Björck var född i Engelbrekts församling i Stockholm den 5 augusti 1915 men uppvuxen i Kalmar där han avlade studentexamen 1933. Han dog vid skrivbordet i sitt hem i Lund den 27 juni 1995, dvs. någon månad innan han skulle ha fyllt 80. I en minnesteckning inför en lärd församling är det naturligt att främst dröja vid hans insats som forskare. Det är dock ofrånkomligt att också ge antydningar om hans insatser på andra fält och antyda något av hans rent mänskliga dimensioner.

Som många i sin generation av litteraturhistoriker var han prästson. Fadern var kontraktsprosten Erland Björck; modern Maj var född Lagerheim, filosofie licentiat som på tidens vis tog hand om familj men som mycket väl hade kunnat gå vidare i sina studier. En äldre broder var Gudmund Björck, professor i grekiska i Uppsala. Åtskilligt i detta arv och denna miljö kom att sätta djupa spår hos Staffan Björck. Det gällde också om det intresse för musik som tog sig uttryck i flitigt ensemblespel under gymnasie- och studentåren.

Sin värnplikt gjorde Staffan Björck i omgångar på I 11 i Växjö. Han blev så småningom furir och fick som många andra åtskilliga hack i sina studier och i sin lärargärning på Lunds privata elementarskola, där han tjänstgjorde åren 1941-47. På hans institution lever ännu föreställningen om att han läste åtskilliga av de romaner som han så småningom skulle urskilja tekniken i under sin militärtjänst, detta sedan han tagit reda på att ingen kan förbjuda läsning under marsch, så länge lystringsgraden inte är givakt.

Hur krigisk furiren var kan få döma om. Många kan omvittna hans stora civilkurage. Det visade sig, som Sverker Oredsson kartlagt, inte minst under andra världskriget i Lund. Om de utbredda tysksympatierna kommit till uttryck också bland litteraturhistorikerna genom Fredrik Böök, inte minst i hans tal till studenterna på hösten 1940,

1915–1995

fanns det andra i kretsen som tydligt markerade sitt avståndstagande. Skeptikern Olle Holmberg blev hemvärnsman, och elever till honom som Staffan Björck, Carl Fehrman och Jöran Mjöberg bekände färg medan det ännu var oavgjort hur krigslyckan skulle vända. Staffan Björck spelade en viktig roll i samband med den diskussion om flyktingsfrågan som i februari och mars 1939 upptog lundastudenterna. Han formulerade ett eget förslag till yttrande inför deputerade och i några bevarade anteckningar kan man se att han argumenterade i mycket klara verba:

Det måste kännas ledsamt att här kalla sig nationell och företräda nationens intressen, när man har en så låg uppfattning om det egna folkets vitala, moraliska och intellektuella egenskaper, att man menar, att vi inte skulle tåla vid att i landet uppta ett begränsat antal människor av ett annat folk utan att vår ädla ras skulle spolieras och vårt folk skulle falla offer för antisemitism och andra sjukliga själstillstånd.

Vid diskussionen på AF frånträdde han sitt ursprungliga förslag för att bereda marken för ett något mildare formulerat yrkande som dock fortfarande välkomnade ett begränsat antal flyktingar. Men inte ens den resolutionen vann gehör, och av nationerna var det bara Björcks kalmarter som avvek från majoriteten. Av många uppfattades han under dessa år som äventyrligt radikal, något som låg honom i fatet vid funderingar om att göra honom till studentkårens ordförande. Det var nog inte minst det nordiska engagemanget som låg bakom hans ställningstagande. Han hörde också till dem som på nära håll kunde bilda sig en uppfattning av hur Danmark under ockupation tedde sig, eftersom han vistades i Köpenhamn som svensk stipendiat våren 1941.

Litteraturhistoria med poetik blev Staffan Björcks huvudämne och Olle Holmberg, professor i ämnet sedan 1937, hans lärare. I efterhand kan det te sig förledande självklart, men utvecklingen kunde ha blivit en annan. Också i statskunskap, där hans lärare var Fredrik Lagerroth, hade han kunnat tänka sig att gå vidare.

Mångsidigheten i Staffan Björcks gärning är påfallande och det skulle krävas flera vittnen för att täcka in den. Arbetsförmågan var också imponerande. Från 1940-talet och drygt tre decennier framåt var han en av de tongivande litteraturkritikerna, men hans intresse för tidningarna gick djupare än så. Genom förmedling av broder Gudmund

kom han under dryga tre månader sommaren 1937 att verka som vikarie på *Upsala Nya Tidnings* allmänna redaktion där han skrev i alla förekommande ämnen. Kontakten med *UNT* bevarades genom att Björck i fortsättningen skrev korrespondenser från Lund och Danmark, och av brev att döma hade han utan vidare kunnat fortsätta i tidningen.

Nu blev det i stället andra organ som Staffan Björck kom att verka i. Därefter var det i *Lunds Dagblad* som han liksom Carl Fehrman började avhandla den moderna dikten. Efter några år flyttade han över till *Arbetet*. Den socialdemokratiska tidning som han gick in i hade inte längre samma färg som på Axel Danielssons och Bengt Lidforss' tid utan hade under kriget ibland fått rykte om att vara i fogligaste laget. Att litteraturkritikern värjde sin självständighet och också hade synpunkter på tidningens hållning i övrigt gav sig tillkänna exempelvis när han häftigt reagerade mot tidningens överslätande hållning i fråga om baltutlämningen.

Staffan Björck gjorde en kritisk insats också i *Ord och Bild*, men hans tidskrift framför andra blev ändå *Studiekamraten*, den av legendaren Ivar Dahlberg under många år uppburna tidskriften. Dess anknytning till folkbildningen var inte minst avgörande. Här placerade han åtskilliga av sina uppsatser, men han verkade också för att klara dess överlevnad genom att senare påminna Bibliotekstjänst om dess ägaransvar. Den allra viktigaste och mest uppmärksammade publicistiska insatsen gjorde Staffan Björck ändå i *Dagens Nyheter*. Olle Holmberg hörde till skribenterna där, men det var Herbert Tingsten som imponerats av doktorsavhandlingen och rekryterade honom dit 1948. Det blev sedan efter varandra den tidigt bortgångne Thorsten Jonsson och den uthållige Olof Lagercrantz som stod för ledningen av den kulturavdelning han anslöt till. Och under ungefär ett år (1954-55) arbetade han på själva redaktionen och knöt en rad nya kontakter i en delvis ny värld.

I oktober 1946 hade Staffan Björck disputerat på sin avhandling *Heidenstam och sekelskiftets Sverige*. Det är en imponerande bred teckning som har stått sig mycket väl och som en sentida nyhistoricist kanske skulle beteckna som ett tidigt försök att fånga in den samtida diskursen i en rad olika textformer. Heidenstams diktning behålls ändå i centrum, och beundran för honom skulle bli bestående. Den tog sig också uttryck i en utmärkt bok som Björck själv nämnde "lilla Heidenstam". Att en radikal och kompromissfientlig person sysslade med det nationella tydde också på att han minst av allt ville vara anpasslig eller förutsägbar.

Opponent vid disputationen var Carl Fehrman som disputerat året innan på en avhandling om Levertins lyrik. De två hade sammanförts av gemensamma vänner redan höstterminen 1933 och skulle hålla ihop som nära vänner under sextio år – fram till Staffan Björcks död. De blev de litteraturhistoriska dioskurerna, och det är svårt att föra den ene på tal utan att nämna den andre. Vid ett minnesvärt tillfälle uppträdde de båda som marskalkar på var sin sida av Thomas Mann när han 1949 promoverades till hedersdoktor. Det finns en bekant bild av de tre på väg ut ur domkyrkan efter akten. Marskalkarna går inte i takt, och Staffan utlade bilden på det sättet att den celebre författaren strax förstått vilken av de två följeslagarna han skulle gå i takt med. Kanske kunde man i stället se det så att man visade upp något helt annat – att gå i otakt. För vad var det som inte bara Lund utan också Tyskland och hela Europa behövde lära sig några år efter kriget om inte just att gå i otakt – att på nytt börja promenera och flanera? För att gå i otakt behöver man vara minst två, och det är viktigt att visa att man kan följas åt utan att gå i takt, att gå vid varandras sida men inte därför känna tvånget av att gå i takt. Att vara vänner utan att i alla lägen ha samma åsikt: den lärdomen var viktig också i lärdomens Lund.

Den viktigaste frukten av Björcks docentår i Lund blev *Romanens formvärld. Studier i prosaberättelsens teknik* som kom i sin första upplaga 1953. Den innebar en viktig förnyelse av svensk litteraturvetenskaplig forskning, av sådan betydelse att man får gå till verk som Fredrik Bööks *Svenska studier i litteraturvetenskap* (1913) för att hitta en motsvarighet. I en systematiskt upplagd studie ger Staffan Björck här med anlitande av en internationell berättarteknisk tradition samtidigt också en översikt över den svenska romanens utveckling fram till i stort sett skrivande stund. Fyrtioålisternas tidiga prestationer är således insatta i sitt sammanhang. Naturligtvis kan man peka på föregångare, men de är anmärkningsvärt få – i motsats till hur många vi är som lärt av denna bok. En rad berättartekniska grepp får här sin genomlysning och sina svenska termer – utom där det i enstaka fall – ”erlebte Rede” – etablerats ett annat bruk. Utvecklingen mot formell objektivitet framstår som central, låt vara att en del av de efterföljande epiker som likaså läst detta verk såg till att låta romanen utvecklas åt annat håll. När man, även sedan narratologerna tagit över denna forskning, har anledning att gå tillbaka till detta verk, häpnar man över hur många synpunkter som förs fram och hur koncis framställningen är. Oberoende av vilken inriktning man har på sina studier kan man dessutom här lära att våga,

att tala ur skägget, att tydligt föra fram sina teser.

Det finns ett Aladdindrag hos Staffan Björck – åtminstone för den utomstående ligger det nära till hands att se det så. Naturligtvis arbetade han hårt som en Nouredin, men det fanns en lätthet hos honom, en lätthet, som på en gång ledde till upptäckter i forskningen och gjorde honom omtyckt bland många och många olikartade människor. Han hade lyckan med sig – han brukade själv kommentera saken i sådana termer – när han 1955 blev professor i Göteborg i en konkurrens som måste varit bland de namnkunnigaste någonsin. Och han hann på några år skaffa sig många vänner och elever där, innan han 1959 till många andras glädje kallades tillbaka till Lund för att efterträda Olle Holmberg.

Under senare delen av 1950-talet växte antalet studenter i Lund hastigt och inte minst i ämnet litteraturhistoria, samtidigt som undervisningen också blev mer intensiv. Också lärarna blev flera, och lokalerna i Kungshuset blev otillräckliga och fick överges till förmån för nya i Humanisthuset på Helgonabacken. Merparten av sina dryga två decennier som professor förlade Staffan Björck till adressen Helgonabacken 14, men han hann vara med om flyttningen till grannhuset Absalon 1979.

Också under dessa år arbetade han tätt ihop med Carl Fehrman, även om de ledde var sitt seminarium där formerna skilde sig åt och tämligen få besökte båda. De turades också om att inneha sysslan som prefekt, en efter hand alltmera krävande syssla på en expanderande institution med åtskilliga starka viljor. Till nyskapelserna på institutionen hörde den särskilda avdelningen för drama teater och film med Ingvar Holm som ledare.

I september 1965 startade den avdelning för pressforskning som Staffan Björck och Carl Fehrman tagit initiativet till. I det forskningsprogram som gjordes upp för detta av forskningsrådsmedel finansierade projekt spelade rimligen de erfarenheter som gjorts på *UNT*, *Arbetet* och *DN* sin roll. Avdelningen tog på sig en rad serviceuppgifter genom skapandet av *Svenskt pressregister* och andra bibliografiska hjälpmedel. Över huvud taget spelade det vidgade litteraturbegreppet en avgjord roll, när den presshistoriska forskning som en gång haft Otto Sylwan som sin huvudman återupptogs i Lund.

Också i sin egen forskning kom Björck att syssla med pressmaterial. Hans studie över poesien i begravningsannonserna är uppslagsrik och roande trots sitt lugubra ämne. Den störst anlagda av hans pressveten-

skapliga studier är den som ägnades åt dagsversen, en speciell genre, som det var möjligt att både följa uppkomst, blomning och avmattning hos. Det resulterade i *Dikter för dagen* (1978), tillägnad minnet av den tidigt bortgångne sonen Valdemar. Samspelet mellan bildkonst och ordkonst, det Staffan Björck kallar ensembler av dikt och teckning, spelar här en framträdande roll, vittnande om att han i sin gärning också fångade in det som senare kallats för comparative arts.

Under åren 1972-81 var Staffan Björck ledamot av Bibelkommissionen, vilket gjorde att han under en följd av år var tjänstledig under längre perioder från sin professur. Han spelade en viktig roll för att ge en ny svensk språkdräkt åt Nya testamentet, varvid hans kombination av traditionsmedvetenhet och fördomsfrihet säkert var en viktig utrustning. Frågan ställdes mig veterligt aldrig varför han valde en så uppslukande syssla vid sidan av professuren. Arvet hemifrån spelade rimligen en roll, och när han tog upp grekiskan på nytt, kan man sannolikt se det som en tribut till den bortgångne storebrodern och grekprofessorn. Att på ett stadium där man är på väg att fångas in av sin position testa ytterligare en ny gärning kan väl fresta lite var – ofta utan att flertalet av oss har tillfälle att hitta detta alternativ. Att få pröva på en produktiv arbetsgemenskap i ett arbetslag med forskare från flera discipliner och en rad framstående författare tedde sig nog också som en övermäktig frestelse i jämförelse med brottningen med de många viljorna på en institution med viss växtvärk. Vi som var kvar saknade honom i varje fall, och den som vikarierade för honom kände sin otillräcklighet – samtidigt som jag aldrig uppfattade honom som långt borta.

Staffan Björck gjorde en stor insats som akademisk lärare och skapade ett personligt förhållande till påfallande många av sina elever. Hans civilkurage kom till uttryck också i dessa sammanhang. Han höll aldrig inne med sin kritik. Den kunde levereras både på tu man hand, i seminariemiljö och vid festliga tillfällen. Det hade sin särskilda betydelse att han aldrig höll med utan att själv bilda sig en uppfattning. Det är en hållning som kan utmana för ögonblicket, särskilt i skeden där den kritiskt prövande hållningen viker för en mera trosvisshattityd, men den vinner i längden. Vi lärde alltså för livet av denne modige man som exempelvis hade kurage nog att bryta mot name-droppingens villkor. När namnet på ett nytt geni hade lanserats på ett seminarium och alla tappert hade låtsats att de redan kände till det samtidigt som de krampaktigt präntade in det – i minne nota bene, för man fick natur-

ligtvis inte just då pränta med sin penna – kunde seminarieledaren på ett avväpnande och avslöjande sätt be att få en närmare redogörelse för detta genis tankar. Ibland blev det påfallande tyst.

Staffan Björck uppmuntrade många på sin väg genom livet och hade en mänsklig fantasi som gjorde att han lät folk av olika sorter vara olika. Han var personlig ut i fingerspetsarna, i sin klädsel och i sina personligt formulerade hälsningar i A 5-format. Han ville inte se sig själv och sina åsikter reproducerade. Han bildade inte skola utan utmanade till självständighet. Inte minst gav han besked om att han aldrig gynnade någon som smickrade honom. Direkt dålig var han bara på att ta emot beröm. Oss andra som var honom så underlägsna byggde han i stället upp. Vi är många som i honom känt den förste läsaren, den som vi skrev för, den verkliga eller tänkte läsare inför vilken vi frågade om en tankegång eller en formulering dög.

Om hans kritik mot andra mildrades med åren, var det omvänt med hans självkritik. Den blev efter hand plågsamt stark och kanske också alltmer otidsenlig i en tid då många har för sig att man själv måste basunera ut sin egen förträfflighet för att inte komma bort i hanteringen.

Staffan Björck led av att inte vara tillräckligt produktiv liksom av att inte få fram tillräckligt många forskare till disputation. Men hur mycket han ändå hann uträtta! Han skrev litteraturhistoria för populärt bruk tillsammans med andra. Han ledde utarbetandet av en stor antologi över världens bästa litteratur och tog själv hand om de bästa talen och detta vid en tid då retoriken ännu inte fått sin renässans. Under 1980-talet hann han fullborda sin forskning rörande de skönlitterära antologierna. Det resulterade i den mycket personligt utformade *Svenska språkets skönheter*, där man tycker sig förnimma det muntliga föredraget. Också den har efter hand fått större aktualitet, inte minst genom den intensiva diskussionen om kanonbildning.

Visst hade han som de flesta äktblyga personer en självkänsla över vad han uträttat, men han behövde styrkas i den på ett sätt som många utomstående kunde uppfatta som svårfattligt. En faktor som spelade in när hans opus i bokform inte droppade tåtare var att han hade behov av att söka sig till nya ämnesområden. Mångsidig och uppslagsrik som han var ville han ständigt pröva nya saker. Efter den med bred samhällsorientering skrivna avhandlingen orienterade han sig över till nykritiskt inspirerad textläsning. Det tog sig också uttryck i *Lyriska läsövningar*, en av de bästa samlingar av texttolkningar vi har. Essän låg särskilt väl

till för hans rörlighet, hans beläsenhet och hans kvickhet. En del av dem kom att samlas inom bokpärmar, *Karl XII:s stövlar* (1954) och *Löjligen familjerna i sambälle och dikt* (1964). Hans sista bok, *Vänskapens pris*, hör också hemma i den raden. Den färdigställdes med hjälp av yngre vänner på institutionen och publicerades i institutionens skriftserie Absalon parallellt med att hans jämnåriga kollega fick sin *Vinglas och timglas i Bellmans värld* tryckt. Det var i slutet av april 1995.

När han kort därpå var borta, kunde sorgen mildras en smula över att den manifestationen hann bli av. Staffan Björck lärde oss så många saker som inte hörde till ämnet. Han var en märklig forskare, en avhållen lärare. Men han var framför allt en underbar människa. Och nu när han inte längre säger emot, får vi tillfälle att säga det.

Vetenskaps societeten i Lund 1994

Bortgångna hedersledamöter

Montelius, Gustaf Oscar Augustin, riksantikvarie, f. 9/9 1843, † 4/11 1921.
Thomsen, Vilhelm Ludvig Peter, excellens, professor, f. 25/1 1842, † 13/5 1927.
Tegnér, Esaias Henrik Vilhelm, professor, f. 13/1 1843, † 21/11 1928.
v. Wilamowitz-Moellendorff, Ulrich, excellens, professor, f. 22/12 1848, † 25/9 1931.
Müller, Sophus Otto, museumsdirektör, f. 24/5 1846, † 24/2 1934.
Kock, Karl Axel Lichnowsky, professor, f. 2/3 1851, † 18/3 1935.
Meillet, Paul Jules Antoine, professor, f. 11/11 1866, † 21/9 1936.
Evans, Sir Arthur John, professor, f. 8/7 1851, † 11/7 1941.
Wölfflin, Heinrich, professor, f. 21/6 1864, † 19/7 1945.
Hirn, Yrjö, professor, f. 7/12 1870, † 23/2 1942.
Croce, Benedetto, senator, f. 25/2 1866, † 20/11 1952.
Heckscher, Eli Filip, professor, f. 24/11 1879, † 23/12 1952.
Lüfstedt, Haimon Einar Harald, professor, f.d. praeses, f. 15/6 1880, † 10/6 1955.
Weibull, Lauritz Ulrik Absalon, professor, f.d. praeses, f. 2/4 1873, † 2/12 1960.
Ekwall, Bror Oskar Eilert, professor, f. 8/1 1877, † 23/11 1964.
Josephson, Ragnar, professor, f.d. praeses, f. 8/3 1893, † 27/3 1966.
Nilsson, Nils Martin Persson, professor, f. 12/7 1874, † 7/4 1967.
Werin, Algot Gustaf, professor, Lund, f. 19/10 1892, † 2/12 1975.
Gjerstad, Erik Einar, professor, Lund, f. 30/10 1897, † 8/1 1988.

Hedersledamöter

Lönnroth, Nils Erik Magnus, professor, Göteborg, f. 1/8 1910, 70.
Febrman, Carl Abraham Daniel, professor, Lund, f. 3/2 1915, 90.

Styrelse

Praeses: *Göran Bexell* (1992).

Vice praeses: *Birgitta Hårdh* (1992).

Sekreterare: *Anders Grönvall* (1983).

Vice sekreterare: *Ulf Alfredson* (1992).

Skattmästare: *Hans Tornberg* (1992).

Medlemmar: *Gunnar Broberg* (1993), *Gösta Bruce* (1988), *Peter Gärdenfors* (1992),
Marianne Thormählen (1984).

Suppleanter: *Allan Malm* (1993), *Lotta Westerhäll* (1993), *Christer Platzack* (1987).

Vetenskapssocieteten i Lund

Valnämnd

Ordförande: Societetens Praeses.

Medlemmar: *Nils Gyllenkrok* (1992), *Lars Håkan Svensson* (1992), *Bertil Bratt* (1992),
Kjell-Åke Modéer (1984), *Kristian Gerner* (1986), *Tryggve Mettinger* (1986).

Granskningsnämnd

Ordförande: Societetens Sekreterare.

Medlemmar: *Sten Skansjö* (1989), *Anders Palm* (1986), *Gunilla Florby* (1990), *Nils-Eric Sablin* (1993).

Redaktionskommitté för Skånsk senmedeltid och renässans

Ordförande: Societetens vice praeses.

Sekreterare: *Göte Paulsson*.

Medlemmar: *Erik Cinthio*, *Axel Roos*, *Oscar Reutersvärd*, *Nils Lewan*, *Eva Österberg*,
Bengt Pamp.

Revisorer

Bo Westerhult (1990), *Alvar Modin* (1992).

Suppleanter: *Hans Regnéll* (1966), *Hans Söderström* (1990).

Bortgångna stiftande ledamöter

v. Hallwyl, Walter, greve, f. 26/1 1839, † 27/2 1921.

Edstrand, Reinhold Theodor Werner, direktör, f. 15/6 1882, † 25/11 1923.

Swartz, Carl Johan Gustaf, universitetskansler, f. 5/6 1858, † 6/11 1926.

Petrén, Karl Anders, professor, f. 2/12 1868, † 16/10 1927.

Wachtmeister, Axel Wilhelm, greve, kammarherre, f. 16/7 1869, † 24/8 1929.

Engeström, Max Emil Leopold, konsul, f. 15/11 1867, † 25/3 1930.

v. Geijer, Fredrik Wilhelm Gustaf, ryttmästare, godsägare, f. 8/2 1865, † 16/5 1930.

v. Hallwyl, Anna Fredrika Wilhelmina, f. Kempe, grevinna, f. 1/10 1844, † 27/7 1930.

Haffner, Johan, stadsläkare, f. 6/9 1876, † 14/4 1931.

Sablin, Johan Albert, fabriksägare, f. 7/9 1868, † 17/5 1936.

Swartz, Pehr Johan Jacob, direktör, f. 21/10 1860, † 5/6 1939.

Westrup, Johan Wilhelm Magnus, v. konsul, f. 13/5 1862, † 9/11 1939.

Lundahl, Nils, fil. dr, f. 23/5 1858, † 16/6 1940.

Gyllenkrok, Nils Johan Malcolm, friherre, hovstallmästare, f. 15/10 1887, † 9/4 1941.

Coyet, Hilda Eleonore Henriette Dorotée Amelie, f. friherrinnan *Cederström*, f. 16/3 1859,
† 28/8 1941.

Montelin, Adolf Fredrik, apotekare, f. 17/1 1871, † 28/10 1941.

Sablin, Carl Andreas, fil. dr, f. 15/12 1861, † 22/1 1943.

Jacobsen, Helge, direktör, f. 24/12 1882, † 21/6 1946.

Lundberg, Sven Emil, bergsingenjör, direktör, f. 21/8 1889, † 24/3 1947.

Lundblad, Nils Waldemar, hovrättsassessor, direktör, f. 7/12 1888, † 25/9 1947.

Munksgaard, Ejnar Johannes, forlagsboghandler, dr phil., f. 28/2 1890, † 6/1 1948.

Thott, Gustaf Otto Tage Stig, greve, hovjägmästare, f. 29/1 1885, † 4/7 1948.

Sablin, Bo Carl Henrik, med. lic., direktör, f. 24/7 1901, † 18/2 1949.

Nordqvist, Gunbild Theresia Elvira, f. *Edstrand*, doktorinna, f. 23/9 1883, † 18/12 1951.

- Roos, Axel Bernhard, jur. dr, advokat, f. 4/3 1886, † 24/8 1957.
v. Schmiterlöw, Adelheid Emma Otburgis, godsägare, f. 15/8 1875, † 16/5 1959.
Edstrand, Karin Thekla Eleonora, fröken, f. 3/7 1880, † 7/12 1959.
Sandberg, Ivar Nils Gottbard, direktör, f. 28/7 1881, † 2/1 1961.
Berger, Svante Edwin Larsson, direktör, f. 13/5 1871, † 2/2 1962.
Dunker, Henry Christian Louis, fabriksdisponent, f. 6/9 1870, † 3/5 1962.
Lundeqvist, Gösta Evald Andreas, civilingenjör, direktör, f. 3/10 1892, † 12/7 1962.
Neusten, Andreas Edvard, byggmästare, f. 18/3 1885, † 27/9 1962.
Sablin, Stig Erik Gunnar, ambassadör, f. 2/8 1899, † 10/6 1963.
Wiberg, John Åke Truls, överintendent, f. 30/3 1902, † 25/11 1963.
Berger, Carl Magnus, direktör, f. 18/3 1915, † 20/11 1964.
Bergb, Thorsten Christian Howard, jur. o. fil. kand., konsul, f. 1/10 1901, † 11/1 1965.
Wigstrand, Gunnar, disponent, f. 11/1 1903, † 19/11 1965.
Palmstierna, Carl Otto, friherre, hovjägmästare, f. 3/1 1900, † 12/10 1966.
Dablgren, Sture Hjalmar Thorild, fil. dr, assuransdirektör, f. 25/6 1888, † 5/2 1968.
Jensen, Arthur Marinus, direktör, f. 13/2 1891, † 17/5 1968.
Weibull, Märta Maria (Mary) Sofia, f. Fahlbeck, fru, f. 18/1 1897, † 9/11 1968.
Trolle-Bonde, Carl, greve, f. 13/5 1907, † 7/10 1969.
Hjelme-Lundberg, John, konsul, f. 26/5 1902, † 9/8 1970.
Webtje, Ernst Jonas, tekn. dr, direktör, f. 17/7 1891, † 4/8 1972.
Bergengren, Axel Göran Magnus, civilekonom, f. 16/6 1921, † 19/8 1972.
Trolle-Bonde, Anna Ingeborg Blenda, f. von Essen, grevinna, f. 2/3 1908, † 7/9 1973.
Bendz, Olof Gregor Mortimer, godsägare, f. 15/9 1904, † 9/9 1973.
Thomasson, Tage Emanuel, civilingenjör, direktör, f. 16/10 1894, † 4/9 1974.
Græbe, Eiler Otto, domkyrkoarkitekt, f. 23/7 1892, † 5/1 1977.
Wijkander, Klara Severina, f. Kock, fru, f. 28/11 1888, † 25/9 1977.
Ehrnberg, Gösta Theodor, direktör, f. 26/5 1895, † 1/5 1981.
Olofsson, Johan Sigfrid Mattias, leg. läkare, f. 2/8 1899, † 7/10 1981.
Mörck, Einar Walter, direktör, f. 10/6 1914, † 1982.
Crafoord, Holger Alf Erik, direktör, f. 25/7 1908, † 21/5 1982.
Gierow, Karl Ragnar Knut, fil. dr, författare, f. 2/4 1904, † 30/10 1982.
Hammar skiöld, Sven Ludvig, direktör, f.d. hovrättsråd, f. 14/12 1901, † 16/7 1983.
Strömbom, Nils Alfred Ragnar, kapten, fil. lic., f. 30/10 1898, † 22/11 1983.
Ekblom, Ingemar, direktör, f. 17/3 1903, † 11/9 1987.
Holmström, Nils Gunnar Teodor, direktör, f. 30/10 1904, † 10/12 1987.
Hallström, Hadar Erik H:son, direktör, f. 15/6 1900, † 28/2 1988.
Berger, Dagmar Linnea Charlotta, f. Boon, fru, Halmstad, f. 19/6 1915, † 25/5 1989.
Penser, Per Wilhelm Julius, advokat, Eslöv, f. 29/1 1901, † 24/12 1993.
Hansen, Einar Anton, direktör, Malmö, f. 14/11 02, 55, † 1994.

Stiftande ledamöter

- Lundström, Margit Johanna Palæmona Cecilia, f. von Geijer, generalska, Landskrona, f. 24/2 07, 32.
Thott, Greta Linnéa, grevinna, Stockholm, f. 25/2 08, 53.
Sandblom, Grace, f. Schaefer, fru, Lausanne, Schweiz, f. 13/5 07, 54.
Gyllenkrok, Thure-Gabriel, friherre, Björnstorp, f. 23/5 22, 57.

Vetenskaps societeten i Lund

- Tunhammar, Elam Wiblgott*, direktör, Malmö, f. 18/1 03, 58.
Hansen, Jozzi Ella, f. *Jensen*, verkst. direktör, Malmö, f. 23/7 12, 59.
Möller, Frans Ballieu, direktör, Lund, f. 25/2 97, 60.
Wetterlundb, Sune Charles Gustaf, verkst. direktör, Malmö, f. 11/2 04, 60.
Rausing, Gad Anders, docent, direktör, f.d. praeses, London, f. 19/5 22, 62.
Rausing, Hans Anders, direktör, Wadhurt, England, f. 25/3 26, 63.
Larsson, Sven Gunnar, direktör, Lund, f. 29/5 11, 64.
Roos, Axel Bernhard, bankdirektör, Malmö, f. 16/6 22, 64.
Acking, Carl-Axel, professor, Lund, f. 8/3 10, 66.
Holmberg, Hans Åke, tekn. dr, Lund, f. 31/1 19, 67.
Kamprad, Feodor Ingvar, direktör, Epalinges, Schweiz, f. 30/3 26, 69.
Lindb, Sten, ambassadör, Malmö, f. 24/10 22, 69.
Malmros, Frans Jacob, konsul, Trelleborg, f. 4/11 25, 71.
Samuelson, Sten Olov, professor, Lund, f. 30/4 26, 71.
Faxe, Carl Jörgen Cornelius, direktör, Malmö, f. 2/6 12, 72.
Rasmusson, Karl Eric, direktör, Lund, f. 28/1 16, 72.
Kennedy, Douglas Gilbert James, godsägare, Råbelövs slott, Kristianstad, f. 5/3 12, 73.
Lillieböök, Lennart F. B:son, verkst. direktör, Lindhult, f. 21/4 24, 75.
Wessman, Gunnar, verkst. direktör, Uppsala, f. 23/9 28, 75.
Trolle-Bonde, Gustaf, greve, London, f. 2/5 43, 77.
Lindblad, Per Bjarne, direktör, Malmö, f. 25/11 29, 81.
Wrangel von Brehmer, Margit, friherrinna, Hyby, f. 26/2 16, 81.
Grönvall, Anders, fil. lic., förste bibliotekarie, Lund, f. 27/8 37, 82.
Althin, Anders Olof, direktör, Lund, f. 2/4 44, 83.
Cavalli-Björkman, Hans Gustav Conrad, bankdirektör, Malmö, f. 29/6 28, 83.
Palm, Carl Göran Henrik, bankdirektör, Stockholm, f. 4/4 33, 83.
Silfverschiöld, Irma Palaemona Cecilia, friherrinna, Klågerup, f. 21/6 37, 83.
Törnberg, Hans, bankdirektör, Lund, f. 12/11 41, 83.
Ehrensvärd, Gustaf Jörgen, greve, Tosterup, f. 6/5 32, 84.
Modin, Alvar, direktör, Åkarp, f. 4/3 20, 85.
Rausing, Birgit, fru, London, f. 26/10 24, 85.
Borelius, Sven, direktör, Stockholm, f. 27/2 28, 86.
Jobansson, Carl Gustav, direktör, Lund, f. 9/12 37, 86.
Mårtensson, Folke, direktör, Landskrona, f. 25/12 22, 86.
Oblsson, Sven Håkan, bokförläggare, Lund, f. 27/8 20, 86.
Bendz, Maj, fru, Lund, f. 12/5 09, 86.
Janson, Rolf G., direktör, Höganäs, f. 21/8 25, 87.
Gyllenkrok, Axel Nils Gabriel, friherre, Svenstorp, f. 22/3 48, 88.
Alfredson, Ulf, advokat, Lund, f. 18/3 23, 89.
Westerberg, Gunnar, civilingenjör, Zürich, f. 27/6 20, 89.
Burgman, Torsten, fil. dr, Lund, f. 18/4 25, 90.
Bratt, Bertil, direktör, Bjärred, f. 32, 91.
Marklund, Kari, rektor, Sundsvall, f. 38, 92.
Lundström, Åge, bankdirektör, 12/4 44, 94.
Sager, Olof, universitetslektor, f. 1/6 20, 94.
Åshuvud, Olof, direktör, 25/7 31, 94.

Seniorer

- Diano, Carlo*, professor, Padova, f. 2/2 02, 53.
Lombard, Alf, professor, Lund, f. 8/7 02, 40.
Arngart, Olof Sigfrid, professor, Lund, f. 15/4 05, 42.
Sundberg, Sune Waldemar, docent, Lund, f. 18/1 06, 60.
Dahlberg, Anders Torsten, professor, Göteborg, f. 18/8 06, 44.
Svalenius, Ivan Håkan, docent, lektor, Lund, f. 7/9 06, 44.
Rydbeck, Monica Augusta Elisabeth Christina, docent, förste antikvarie, Stockholm, f. 11/11 06, 44.
Bjurling, Oscar Anders, professor, Lund, 12/5 07, 56.
Billeskov Jansen, Fredrik, Julius, professor, Köpenhamn, f. 30/9 07, 54.
Jarring, Gunnar Valfrid, ambassadör, Viken, f. 12/10 07, 37.
Kapsomenos, Stylianos Georg, professor, Saloniki, f. 29/11 07, 50.
Yrwing, Hugo Ulrik, docent, lektor, Lund, f. 23/1 08, 61.
Segerstedt, Torgny, professor, Uppsala, f. 11/8 08, 36.
Pfannenstill, Bertil Algot, docent, universitetslektor, Lund, f. 22/2 09, 48.
de Bouiard, Michel, professor, Caen, f. 5/8 09, 54.
King, Arthur Henry, docent, Provo, Utah, USA, f. 20/2 10, 62.
Riis, Poul Jørgen, professor, Köpenhamn, f. 26/5 10, 62.
Kjellman, Nils Reinhold, docent, rektor, Lund, f. 8/2 11, 60.
Lindblad, Gustaf Martin Esaias, professor, Lund, f. 26/2 11, 50.
Westin, Gunnar Torvald, professor, Stockholm, f. 29/10 11, 52.
Fischer, Jørgensen, Eli, universitetslektor, Köpenhamn, f. 11/2 11, 60.
Halldórsson, Halldór Torfi Gudmundur, professor, Reykjavik, f. 13/7 11, 59.
Fink, Troels Marstrand Trier, professor, generalkonsul, Flensburg, f. 18/4 12, 55.
Sjærnquist, Per Nilsson, professor, Lund, f. 14/5 12, 63.
Gravier, Maurice Pierre Albert, professor, Paris, f. 7/6 12, 62.
Malmberg, Bertil, professor, Lund, f. 22/4 13, 48.
Nøreng, Harald, professor, Bergen, f. 25/4 13, 61.
Ollén, Gunnar, professor, Malmö, f. 22/11 13, 58.
Lundström, Sven Gunnar, professor, Uppsala, f. 30/1 14, 51.
Nilsson, Sven Augustinus, professor, Uppsala, f. 9/11 14, 52.
Korlén, Hans Gustav Vilhelm, professor, Stockholm, f. 27/1 15, 50.
Fehrman, Carl Abraham Daniel, professor, f.d. praeses, Lund, f. 3/2 15, 50.
Hadding, Kerstin, professor, Lund, f. 7/2 15, 64.
Waller, Sture Magnus, docent, Lund, f. 8/3 15, 56.
Björck, Tor Erland Staffan, professor, Lund, f. 5/8 15, 52.
Ekbo, Sven Arnold, professor, Lund, f. 7/8 15, 56.
Becker, Carl Johan, professor, Köpenhamn, f. 3/9 15, 59.
Gabrieli, Mario, professor, Rom, f. 23/9 15, 63.
Reutersvärd, Oscar Gustaf Adolf, professor, Lund, f. 29/11 15, 64.
Lyttkens, Hampus Elof Axel, professor, Lund, f. 19/2 16, 67.
v. Wright, Georg Henrik, professor, Helsingfors, f. 14/6 16, 53.
Holm, Per Olof Gösta, professor, Lund, f. 7/8 16, 63.
Hägerstrand, Stig Torsten Erik, professor, Lund, f. 11/10 16, 57.
Ejder, Gustaf Åke Bertil, professor, Lund, f. 2/11 16, 52.

Vetenskaps societeten i Lund

- Smidt, Kristian*, professor, Oslo, f. 20/11 16, 66.
Dravina, Velta Tatjana, professor, Stockholm, f. 25/1 17, 64.
Blegvad, Mogens, professor, Köpenhamn, f. 25/6 17, 65.
Södergård, Olof Östen, professor, Lund, f. 26/8 17, 65.
Stjernquist, Nils Nilsson, professor, Lund, f. 29/8 17, 53.
Lárusson, Magnus Már, professor, Reykjavik, f. 2/9 17, 66.
Stjernquist, Berta Ingeborg, professor, Lund, f. 26/4 18, 58.
Virtaranta, Erkki Pertti Ilmari, professor, Helsingfors, f. 20/5 18, 53.
Thomsen, Rudi, professor, Århus, f. 21/7 18, 59.
Brøndsted, Mogens Holger, professor, rektor, Odense, f. 12/11 18, 70.
Benson, Sven Archer, professor, Göteborg, f. 22/1 19, 54.
Regnéll, Hans Otto, professor, Lund, f. 30/1 19, 54.
Rooth, Anna Birgitta, professor, Uppsala, f. 15/5 19, 60.
Åsdahl Holmberg, Ella Märta Mathilda, professor, Göteborg, f. 24/8 19, 58.
Carlsson, Nils Gösta, professor, Stockholm, f. 19/9 19, 59.
Wallner, Björn Anders, docent, universitetslektor, Lund, f. 1/10 19, 69.
Norborg, Lars-Arne, docent, universitetslektor, Lund, f. 27/10 19, 62.
Roelandts, Karel, professor, Louvain, f. 6/5 19, 60.
Sundby, Bertil Johannes, professor, Bergen, f. 21/7 19, 61.
Arvidsson, Rolf Lennart, docent, förste bibliotekarie, Lund, f. 5/1 20, 73.
Beyer, Edvard Freydar, professor, Oslo, f. 6/10 20, 63.
Gårding, Eva, professor, Lund, f. 14/7 20, 71.
Higham, John, professor, Baltimore, Maryland, USA, f. 26/10 20, 67.
Löwendahl, Gösta Emil Oskar, docent, universitetslektor, Lund, f. 13/6 20, 59.
Rudberg, Stig Yngve, professor, Lund, f. 28/10 20, 66.
Røstvig, Maren-Sofie, professor, Oslo, f. 27/3 20, 65.
Schaar, Claes Göran Gustav Viktor, professor, Lund, f. 18/5 20, 53.
Smith, Gudmund John Wilhelm, professor, Lund, f. 29/1 20, 60.
Cinthio, Erik Axel Hampus, professor, Lund, f. 26/2 21, 61.
Hagen, Anders, professor, Bergen, f. 15/5 21, 61.
Henriksen, Aage Skjoldborg, professor, Köpenhamn, f. 25/4 21, 74.
Malmer, Mats Erik Gustaf Sigurd P., professor, Stockholm, f. 18/10 21, 70.
Nordström, Axel Olof, docent, universitetslektor, Lund, f. 28/5 21, 64.
Odén, Agnes Birgitta, professor, Lund, f. 11/8 21, 58.
Sjöstedt, John Lennart, docent, universitetslektor, Lund, f. 5/6 21, 64.
Strömberg, Märta Linnéa Ingeborg, professor, Lund, f. 7/11 21, 67.
Vitestam, Nils Gösta, professor, Lund, f. 2/3 21, 67.
Andrén, Carl-Gustaf, professor, f.d. universitetskansler, Lund, f. 1/7 22, 61.
Andersson, Sven Helge Sigfrid, docent, universitetslektor, Växjö, f. 27/10 22, 62.
Fridlitzius, Joel Gunnar Ferdinand, professor, Lund, f. 29/6 22, 62.
Halvorsen, Eyvind Fjeld, professor, Oslo, f. 4/5 22, 62.
Jacobsen, Eric August, professor, Köpenhamn, f. 5/4 23, 61.
Holm, Hans Ingvar, professor, Lund, f. 25/10 23, 62.
Egerod, Søren, professor, Köpenhamn, f. 8/7 23, 63.
Glamann, Kristof, professor, Köpenhamn, f. 26/8 23, 63.
Halldén, Sören, professor, Lund, f. 19/5 23, 65.

- Österlin, Lars Gustaf*, domprost, professor, Lund, f. 5/10 23, 71.
Johannesson, Eric Oscar, professor, Berkeley, California, USA, f. 4/5 23, 71.
Weibull, Hans Jörgen, professor, Göteborg, f. 25/4 24, 61.
Mogren, Jan Olof Mårten Adolf, docent, universitetslektor, Lund, f. 8/6 24, 63.
Petersson, Hans Fredrik, professor, Lund, f. 29/11 24, 69.
Thalberg, Björn, professor, Lund, f. 18/2 24, 73.
Foote, Peter Godfrey, professor, London, f. 26/5 24, 73.
Hast, Karl Sture Arne, ordboksredaktör, Lund, f. 23/5 24, 76.
Rystad, Nils Göran, professor, Lund, f. 31/7 25, 58.
Enkvist, Nils Erik August, professor, Åbo, f. 27/9 25, 59.
Palm, James Vilhelm Jonas, professor, Uppsala, f. 29/6 25, 59.
Swahn, Jan-Öjvind, professor, Lund, f. 15/5 25, 61.
Lagerroth, Lars-Erland, docent, Lund, f. 10/1 25, 66.
Fabricius, Cajus, professor, Göteborg, f. 28/9 25, 67.
Romberg, Hans Arnold Bertil, docent, Lund, f. 8/12 25, 68.
Ladefoged, Peter Nielsen, professor, Los Angeles, f. 17/9 25, 70.
Vallinder, Torbjörn, docent, universitetslektor, Lund, f. 30/11 25, 70.
Sørensen, John Kousgård, professor, Köpenhamn, f. 6/12 25, 72.
Đurovič, Lubomír Jan, professor, Lund, f. 9/2 25, 74.
Lindell, Ebbe, professor, Malmö, f. 15/10 25, 75.
Swedner, Hugo Harry Harald Rodney, professor, Göteborg, f. 28/5 25, 75.
Larsson, Gustav Edvin, professor, Oslo, f. 24/1 25, 76.
Boblin, Torgny, professor, Bergen, f. 20/5 25, 77.
Huldén, Lars Evert, professor, Helsingfors, f. 5/2 26, 63.
Bringéus, Nils-Arvid Edvard Alarik, professor, f.d. praeses, Lund, f. 29/3 26, 65.
Améen, Lennart Gustaf Gunnarsson, docent, universitetslektor, Lund, f. 4/7 26, 71.
Undhagen, Carl-Gustaf, docent, Malmö, f. 6/1 26, 71.
Gerhardsson, Birger, professor, Lund, f. 26/9 26, 72.
Banton, Michael Parker, professor, Bristol, f. 8/9 26, 72.
Lidin, Olof Gustav, professor, Köpenhamn, f. 3/2 26, 73.
Simonsson, Tor Lennart Wolmer, docent, biskop, Lund, f. 13/2 26, 74.
Nalepa, Jerzy, docent, Lund, f. 29/7 26, 75.
Beskow, Per Erik, docent, Vadstena, f. 23/12 26, 80.
Sandström, Sven Erik Åke, professor, Lund, f. 26/2 27, 59.
Kihlstedt, Curt Axel, professor, f.d. praeses, Lund, f. 8/12 27, 66.
Jörberg, Gustav Lennart, professor, Lund, f. 26/1 27, 67.
Lagerroth, Siv Ulla-Britta, professor, Lund, f. 19/10 27, 70.
Westman, Rolf Rainer Otto Robert, professor, Åbo, f. 21/6 27, 74.
Mårtensson, Jan Anders Wilhelm, intendent, Lund, f. 31/11 27, 82.
Kornhall, David Christian, docent, universitetslektor, Lund, f. 5/11 28, 68.
Wiegelmann, Günter Franz, professor, Münster, f. 31/1 28, 70.
Sørensen, Knud Oscar, professor, Århus, f. 2/2 28, 71.
Stoklund, Bjarne, professor, Köpenhamn, f. 17/1 28, 72.
Pamp, Bengt Torsten, docent, arkivchef, Lund, f. 3/11 28, 72.
Kristensson, Gillis Per-Erik, docent, Lund, f. 19/2 28, 73.
Johnsen, Erik, professor, Köpenhamn, f. 16/11 28, 73.

Vetenskaps societeten i Lund

- Christie, Nils*, professor, Oslo, f. 24/2 28, 74.
Salomonsen, Per, afdelingsleder, Ålborg, f. 29/3 28, 74.
Olsen, Olaf, riksantikvarie, Odder, f. 7/6 28, 74.
Jonsson, Hans Erling, professor, ordbokschef, Lund, f. 10/6 28, 74.
Nilsson, Stig Bertil, docent, Lund, f. 18/3 28, 77.
Jensen, Johan Fjord, professor, Århus, f. 17/12 28, 77.
Elmroth, Ingvar Johan Anders, docent, Lund, f. 26/4 28, 80.
Sigurd, Bengt Gustaf, professor, Lund, f. 26/8 28, 80.
Steene, Kerstin Birgitta, professor, Seattle, f. 7/10 28, 80.
Lindell, Ulla Marta Kristina, universitetslektor, Lund, f. 19/7 28, 81.
Wrede, Claes Gösta Julius, pastor primarius, docent, Stockholm, f. 18/8 28, 82.
Åström, Paul Fredrik Karl, professor, Jonsered, f. 15/1 29, 64.
Vilkuna, Asko, professor, Jyväskylä, f. 17/11 29, 69.
Olsson, Bernt Oskar Hemfrid, professor, Helsingborg, f. 11/5 29, 71.
Westerhult, Bo Anders, docent, Lund, f. 18/4 29, 72.
Wieslander, Hans Johan Magnus, docent, universitetslektor, Växjö, f. 30/7 29, 74.
Lewan, Nils Oskar Enoch, docent, Lund, f. 18/3 29, 77.
Greenbaum, Sidney, professor, London, f. 31/12 29, 83.
Bjerstedt, Sven Åke Ingvar, professor, Malmö, f. 10/4 30, 68.
Christensen, Johnny, professor, Köpenhamn, f. 5/3 30, 68.
Tägil, Sven Otto, professor, Lund, f. 15/12 30, 68.
Gierow, Pär Göran Axel, professor, Lund, f. 20/8 30, 72.
Wilson, David Mackenzie, professor, London, f. 30/10 30, 72.
Kieffer, René Jean Joseph, professor, Uppsala, f. 22/9 30, 75.
Bäckman, Sven Arvid, professor, Lund, f. 14/11 30, 76.
Kersten, Adam, professor, Warszawa, f. 26/4 30, 76.
Widebäck, Göran Viktor, docent, Lund, f. 6/10 30, 76.
Ritte, Hans, Universitätslektor, Dr Phil, München, f. 20/8 30, 77.
Brückner, Wolfgang, professor, Würzburg, f. 14/3 30, 79.
Svarthvik, Jan Lars, professor, Lund, f. 18/8 31, 70.
Ek, Sven Birger, professor, Göteborg, f. 10/6 31, 71.
Vinge, Louise, professor, Lund, f. 24/11 31, 72.
Gemzell, Carl-Axel Uno, professor, Lund, f. 20/10 31, 73.
Lindborg, Rolf Harry, docent, Lund, f. 7/3 31, 73.
Boblin, Folke Bernhard, professor, Lund, f. 21/9 31, 74.
Wärneryd, Olof Ingemar, professor, Lund, f. 4/7 31, 76.
Nilsson, Carl-Axel Daniel, lektor, Köpenhamn, f. 15/3 31, 78.
Hasselmo, Nils, professor, Minneapolis, f. 2/7 31, 79.
Board, Joseph B., professor, Schenectady, f. 5/3 31, 80.
Löfstedt, Bengt Torkel Magnus, professor, Los Angeles, f. 14/11 31, 80.
Nyberg, Tore Samuel, lektor, Odense, f. 4/1 31, 80.
Rhenman, Erik Axel, professor, Stockholm, f. 18/12 32, 72.
Bramstång, Nils Åke Gunnar, professor, Uppsala, f. 13/6 32, 75.
Lewan, Bengt Vilhelm Ingemar, docent, Lund, f. 2/5 32, 80.
Belfrage, Hans Esbjörn Gabriel, docent, förste bibliotekarie, Lund, f. 19/8 32, 83.
Boyer, Régis, professor, Paris, f. 25/6 32, 75.

- Törnqvist, Gunnar Evald*, professor, Lund, f. 23/1 33, 68.
Söderpalm, Sven Anders, professor, Staffanstorp, f. 11/4 33, 76.
Pålsson, Lennart, professor, Lund, f. 13/10 33, 77.
Swahn, Sigbrit Margareta, professor, Malmö, f. 12/11 33, 82.
Ulfsparré Meurling, Anna Christina, professor, Lund, f. 7/12 33, 83.
Löfgren, Anna Brita, docent, Lund, f. 8/6 33, 85.
Sjöblom, Bengt Gunnar Olof, professor, Köpenhamn, f. 28/2 33, 73.
Bosson, James Evert, professor, Berkeley, California, USA, f. 17/7 33, 74.
Sen, Amartya Kumar, professor, Oxford, f. 3/11 33, 81.
Rosengren, Inger Tilly, professor, Lund, f. 14/7 34, 71.
Larsson, Lars-Olof Ingvar, professor, Växjö, f. 15/11 34, 72.
Pettersson, Thore Wilhelm, docent, Lund, f. 10/10 34, 78.
Thavenius, Jan Erik, docent, Lund, f. 31/10 34, 81.
Teleman, Ulf, professor, Lund, f. 13/1 34, 85.
Zettersten, Sven Arne Paul, professor, Köpenhamn, f. 10/1 34, 72.
Nøjgaard, Morten, professor, Odense, f. 28/7 34, 78.
Rømbild, Lars Peter, lektor, Köpenhamn, f. 13/7 34, 83.
Bornäs, Nils-Göran Gudmund, docent, Lund, f. 1/7 35, 74.
Bergb, Nils Anders Birger, professor, f.d. praeses, Lund, f. 25/6 35, 77.
Wieselgren, Anne Marie Inga, docent, Växjö, f. 1/4 35, 78.
Ankarloo, Karl Bengt Gunnar, professor, Lund, f. 9/12 35, 79.
Lindwall, Lars, professor, Göteborg, f. 10/12 35, 85.
Wrede, Johan Otto Wilhelm, professor, Helsingfors, f. 18/10 35, 72.
Nilsson, Sten Åke, professor, f.d. praeses, Lund, f. 9/4 36, 73.
Knutsson, Bengt Erik Vilhelm, docent, Lund, f. 19/5 36, 78.
Christensen, Anna Barbro, professor, Lund, f. 9/1 36, 80.
Andersson, Hans, professor, Lund, f. 36, 87.
Lindahl, Lars, docent, Lund, f. 28/3 36, 89.
Wirmark, Margareta, professor, Lund, f. 24/7 36, 90.
Krummacher, Friedhelm Gustav-Adolf Hugo Robert, professor, Kiel, f. 22/1 36, 75.
Klinge, Matti, professor, Helsingfors, f. 31/8 36, 76.
Fisiak, Jacek, professor, Poznan, f. 10/5 36, 81.
Leech, Geoffrey Neil, professor, Lancaster, f. 16/1 36, 83.
Jungar, Sune, professor, Åbo, f. 8/10 36, 88.
Bondeson, Ulla Viveka, professor, Lund, f. 10/7 37, 79.
Lindberg, Bo Haraldsson, docent, Lund, f. 29/1 37, 80.
Peczenik, Aleksander Henryk, professor, Lund, f. 16/11 37, 82.
Rydén, Per, professor, Lund, f. 4/8 37, 82.
Fernlund, Siegrun, docent, Asmundtorp, f. 8/6 37, 85.
Roos, Paavo, högskolelektor, Lund, f. 31/7 37, 90.
Aarnio, Aulis Arvi, professor, Helsingfors, f. 14/5 37, 83.
Hareven, Tamara K., professor, Cambridge, Mass., f. 10/5 37, 84.
Ståhl, Ingemar, professor, Lund, f. 2/6 38, 74.
Blomqvist, Jerker, professor, Lund, f. 6/7 38, 75.
Eckerdal, Lars Hugo, biskop, Göteborg, f. 15/8 38, 76.
Melander, Erik Göran, professor, Lund, f. 10/10 38, 83.

Vetenskaps societeten i Lund

- Svensson, Lars*, docent, Malmö, f. 7/3 38, 86.
Hansson, Karin Margareta, docent, Karlskrona, f. 37, 92.
Lundquist, Lennart Harald Sture, professor, Köpenhamn, f. 13/2 38, 77.
Larsson, Lars-Olof, professor, Kiel, f. 26/5 38, 85.
Müller-Wille, Michael, professor, Kiel, f. 1/3 38, 85.
Hermerén, Göran, professor, Lund, f. 5/9 39, 76.
Fogelmark, Jarl Staffan Halvard, docent, Lund, f. 12/4 39, 80.
Modéer, Kjell Åke Otto, professor, Lund, f. 12/11 39, 81.
Sjölin, Jan-Gunnar, docent, Lund, f. 39, 84.
Sandqvist, Sven, docent, Dalby, f. 19/8 39, 86.
Ekbolm-Friedman, Kajsa, docent, Lund, f. 39, 87.
Kronholm, Tryggve, professor, Uppsala, f. 15/12 39, 88.
Stenelo, Lars-Göran, professor, Lund, f. 20/9 39, 88.
Sjöblad, Christina Eriksdotter, docent, Lund, f. 26/8 39, 93.
Johansson, Karl Albert Stig, docent, Oslo, f. 21/2 39, 80.
Lilius, Johan Henrik, professor, Helsingfors, f. 3/2 39, 85.
Capelle, Torsten, professor, Münster, f. 11/10 39, 88.
Clarke, Helen, Senior lecturer, London, f. 25/8 39, 88.
Battail, Jean François Paul, professor, Paris, f. 8/2 39, 93.

Arbetande ledamöter

A. INLÄNDSKA

- Österberg, Eva Birgitta*, professor, Lund, f. 25/10 42, 75.
Roos, Carl Martin, professor, Stockholm, f. 15/5 41, 76.
Gustavsson, Anders Karl Gustav, professor, Uppsala, f. 7/12 40, 78.
Paulsson, Göte Christer, docent, Kristianstad, f. 27/2 45, 78.
Bjerke, Björn Vidar, professor, Lund, f. 17/3 41, 80.
Hansson, Bengt Anders, professor, f.d. praeses, Lund, f. 14/3 43, 80.
Haskå, Inger Maria, docent, Lund, f. 14/4 41, 80.
Björling, Ann Fiona, docent, Lund, f. 18/1 44, 81.
Brohed, Nils Ingmar, professor, f.d. praeses, Lund, f. 3/1 40, 81.
Löfgren, Orvar Sigurd, professor, Lund, f. 2/10 43, 81.
Piltz, Anders Edvard Gottlieb, docent, Lund, f. 7/3 43, 82.
Guillet de Monthoux, Pierre Bror Louis, professor, Lund, f. 4/2 46, 83.
Hellström, Jan-Arvid, biskop, Växjö, f. 30/8 41, 83.
Hidal, Sten Lennart, docent, Lund, f. 5/10 46, 83.
Hårdb, Birgitta Christina, docent, Lund, f. 16/8 45, 83.
Thormählen, Ella Marianne, professor, Lund, f. 25/5 49, 83.
Bogdan, Michael, professor, Lund, f. 2/12 46, 84.
Bruce, Lars Gösta, professor, Lund, f. 3/1 47, 84.
Callmer, Johan Henrik Christian, professor, Lund, f. 8/11 45, 84.
Larsson, Lars Olof Georg, professor, Lund, f. 13/4 47, 84.

- Gärdenfors, Peter*, professor, Lund, f. 21/9 49, 85.
Svensson, Lars Håkan, docent, Lund, f. 20/9 44, 85.
Florby, Gunilla, docent, Lund, f. 28/8 43, 86.
Gerner, Kristian, docent, Lund, f. 25/5 42, 86.
Mettinger, Tryggve, professor, Bjärred, f. 8/6 40, 86.
Olausson, Deborah, docent, Lund, f. 17/5 51, 86.
Palm, Anders, docent, Lund, f. 6/7 42, 86.
Herzler, Antoinette, docent, Lund, f. 43, 87.
Malm, Allan, professor, Lund, f. 45, 87.
Platzack, Christer, professor, Lund, f. 43, 87.
Radler, Aleksander, professor, Lund, f. 44, 87.
Sablin, Nils-Eric, docent, Lund, f. 20/7 54, 88.
Skansjö, Sten Åke, docent, Lund, f. 28/5 42, 88.
Bergbaltz, Gunnar, professor, Lund, f. 27/8 43, 89.
Bexell, Göran, professor, Lund, f. 24/12 43, 89.
Frykman, Jonas, docent, Lund, f. 42, 89.
Jonung, Lars, professor, Lund, f. 11/9 44, 89.
Salomon, Kim Eskild, docent, Lund, f. 31/2 48, 89.
Söderström, Lars-Ivar Wictor, docent, Lund, f. 14/3 40, 89.
Ohlsson, Rolf, professor, Lund, f. 44, 90.
Skogh, Göran, docent, Lund, f. 24/6 43, 90.
Andersson, Greger, docent, Lund, f. 52, 91.
Andrén, Anders, docent, Lund, f. 52, 91.
Broberg, Gunnar, professor, Lund, f. 42, 91.
Karlsson, Klas Göran, docent, Lund, f. 55, 91.
Schlyter, Suzanne, professor, Lund, f. 44, 91.
Gellerstam, Göran, universitetsbibliotekarie, Lund, f. 40, 92.
Wikander, Kai Örjan Walter, docent, Lund, f. 43, 92.
Akalu, Aster, docent, Lund, f. 1/3 48, 93.
Hjärpe, Jan Östen, professor, Lund, f. 13/7 42, 93.
Haettner Aurelius, Eva Christina, docent, Linköping, f. 5/9 48, 93.
Jerneck, Magnus, docent, Lund, f. 3/7 51, 93.
Koch, Wolfgang Dietrich Buckhard, docent, Lund, f. 3/10 47, 93.
Nordin, Per Svante Gudmund, docent, Lund, f. 18/4 46, 93.
Sellerberg-Persson, Ann-Mari Hilda, docent, Lund, f. 21/12 43, 93.
Westerhäll, Carin Eva Lotta, professor, Lund, f. 24/5 44, 93.
Arwidi, Olof, professor, Lund, f. 42, 94.
Blomqvist, Leif Göran Erik, docent, Lund, f. 17/11 51, 94.
Hagberg, Bo Lennart, adj. professor, Bjärred, f. 14/7 39, 94.
Hornborg, Alf, professor, Lund, f. 20/10 54, 94.
Iregren, Elisabeth, docent, Lund, f. 19/10 44, 94.
Steenland, Lars, professor, Lund, f. 24/8 41, 94.

Vetenskaps societeten i Lund

B. UTLÄNDSKA

- Kittang, Atle*, professor, Bergen, f. 20/3 41, 75.
Koblik, Steven Samuel, professor, Claremont, California, f. 27/5 41, 77.
Register, Cheri, professor, Minneapolis, f. 30/4 45, 78.
Lindström, Caj-Gunnar Axel, professor, Åbo, f. 18/4 42, 80.
Hopt, Klaus J., professor, Tübingen, f. 24/8 40, 83.
Koch, Maria Ludovica, professor, Rom, f. 6/9 41, 83.
Kostecki, Marian Jan, professor, Warszawa, f. 19/4 49, 83.
Massengale, James, professor, Berkeley, California, f. 20/1 39, 85.
Tamm, Ditlef, professor, Köpenhamn, f. 7/3 46, 85.
Jain, Kulbushan, professor, Ahmedabad, f. 19/1 40, 87.
Randsborg, Klaus, professor, Virum, f. 28/2 44, 87.
Thorsen, Nina G., lektor, Köpenhamn, f. 45, 88.
Eyben, Bo von, professor, Köpenhamn, f. 16/11 46, 90.
Zable, Henrik, professor, Köpenhamn, f. 26/8 43, 90.
Kaszinska, Maria, lektor, Poznan, 91.
Duvall-Hargroe, Nancy, professor, 92.
Lund, Jörn, professor, Köpenhamn, f. 30/1 46, 92.
Stolleis, Michael, professor, Frankfurt a.M., f. 20/7 41, 92.
Svenbro, Jesper, fil. dr, Paris, f. 10/3 44, 92.
Albertz, Rainer Kurt Wolfgang, professor, Hilchenbach, f. 2/5 43, 93.
Mangelsdorf, Günter, professor, Greifswald, f. 20/7 47, 93.
Nielsen, Kirsten, lektor, Århus, f. 12/10 43, 93.
Sundholm, Bo Göran, professor, Leiden, 22/2 53, 93.
Engman, Max Robert, professor, Åbo, f. 27/9 45, 94.
Gibert, Teresa, professor, Madrid, f. 27/8 54, 94.
Kvist, Hans-Olof, professor, Åbo, f. 27/10 41, 94.
Näsman, Ulf Albert Knutsson, docent, Århus, f. 16/3 44, 94.

Vetenskaps societetens verksamhet under 1994

Som stiftande ledamöter har invalts bankdirektör Åge Lundström, univ. lektor Olof Sager och direktör Olof Åshuvud.

Som inländska arbetande ledamöter har invalts professor Olof Arwidi, fil.dr Göran Blomqvist, adj. professor Bo Hagberg, professor Alf Hornborg, docent Elisabeth Iregren, professor Lars Steensland.

Som utländska arbetande ledamöter har invalts professor Max Engman, Åbo, professor Maria Teresa Gibert Maceda, Madrid, professor Hans-Olof Kvist, Åbo, lektor Ulf Näsman, Århus.

Stiftarnas dag och vårsammanträdet den 26 april var förlagt till Ekonomisentrum. Societetens f.d. preses professor Curt Kihlstedt tog emot med välkomsthälsning. Assisterad av professorerna Olof Arwidi och Allan Malm presenterade han verksamhet och forskning inom de ekonomiska ämnena. I samband med ett kort besök på Ekonomiska biblioteket berättade dess föreståndare, bibliotekarien Siw Kourtzman om den hit knutna verksamheten.

Efter kaffepaus och invalssammanträde talade professor Torsten Gårdlund över ämnet "Att skriva biografier". Studiedagen avslutades med supé på Finn Inn.

Årets exkursion den 24 september gick till Varend och Växjö. Förmiddagen ägnades åt Huseby slott, dess gamla järnbruk samt åt domkyrkan och Tegnér-minnenas gymnasium. Lunchen var förlagd till Växjö stads-hotell. Under första delen av eftermiddagen besöktes det anrika biskops-sätet Östrabo, där biskopsparet Hellström tog emot och bjöd på kaffe. Innan vi återvände till Lund hann vi med att studera slottsruinerna på Kronoberg och Bergkvara med sina minnen från medeltid och 1500-tal. Som eminent färdledare i Varend fungerade professor Lars-Olof Larsson.

Vid årsmötet den 25 november presenterade Göteborgs universitets rektor, professor Jan Ling och universitetslektorn, konsertsångare Gunnar Forshufvud i dikt och ton tolkningar av Goethes poem "Erster Verlust".

Vetenskaps societeten i Lund

Styrelsen har sammanträtt den 14/2, 11/4, 8/6, 5/9, 19/10, 14/12.

Av trycket har publicerats Societetens årsbok 1992 samt som nummer 86 i skriftserien Waldemar Sundberg: KUSHTA. A Monograph on a Principal Word in Mandaean Texts. II. The Ascending Soul.

Societetens språkstipendium har tilldelats doktoranden i romanska språk Verner Egerland.

Fil. dr Lars-Olof Delsing erhöill Kockska belöningen för insatser inom nordisk språkforskning.

Belöningen ur Dahlgrens fond tilldelades kulturgeografen fil. dr Hans Holmén.

Harry Karlssons pris för humanistisk forskning mottogs av konsthistorikern, fil. dr Johan Cederlund.

Resestipendier och forskningsbidrag har tilldelats:

docent Fiona Björling, 1.500:-, professor Gösta Bruce, 3.000:-, fil.dr Dan Egonsson, 6.000:-, fil.dr Lars Ellerström, 1.415:-, fil.dr Inger Enkvist, 5.000:-, professor Peter Gärdenfors, 9.500:-, fil.dr Monica Haglund-Dragic, 3.000:-, docent Bengt Holmberg, 545:-, fil.dr Gisela Håkansson, 3.500:-, professor Lars Larsson, 5.000:-, fil.dr Eva Magnusson, 5.000:-, professor Suzanne Schlyter, 3.500:-, fil.dr Birthe Sjöberg, 3.000:-, docent Christina Sjöblad, 1.000:-, fil.dr Ulf Sjödin, 3.000:-, professor Lars Steensland, 4.000:-, fil.dr Paul Strid, 1.000:-, fil.dr Birgitta Svensson, 3.000:-, fil.dr Ann Charlotte Weimarck, 2.420:-, docent Anders Andréén, 3.000:-, fil.dr Lars Berggren, 7.000:- (resestip.) 3.000:- (kostn. f. kop.), fil.dr Göran Blomqvist, 2.000:-, docent Merle Horne, 5.000:-, docent Birgitta Hårdh, 5.117:-, professor Lars Larsson, 700:-, fil.dr Olle Qvarnström, 500:-, professor Lars Steensland, 3.140:-.

Lund 1995-03-31

Anders Grönvall

Resultaträkning 1994

INTÄKTER

Intäkter från värdepappersförvaltningen

Ränta obligationer	2 568	
Ränta bank	25 890	
Ränta postgiro	129	28 587
Utdelning aktier		132 595
Realisationsvinst aktier	1 596 616	
Nedskrivning värdepapper	-104 471	1 492 145
Summa värdepappersintäkter, netto		1 653 327
Avgår: värdepapperskostnader (förv avg)		-60 097
		1 593 230

Intäkter från verksamheten

Skriftserien, försäljning 6 797

Årsavgifter 16 620

Inträdesavgifter 6 000

SUMMA INTÄKTER 1 622 647

KOSTNADER OCH KAPITALFÖRÄNDRING

Förvaltningskostnader	89 924	
Sociala avgifter	1 381	91 305

Kostnader för verksamheten

Årsböckerna	105 938	
Skriftserien	22 832	
Skånsk Senmedeltid och Renässans	47 990	
Föreläsare	12 369	189 129

Bidrag och anslag

Forskningsbidrag	5 352	
Resestipendier	156 000	
Anslag ur Tegnérfonden (Tegnérpriset)	20 000	
Anslag ur Ada o L Werins fond	8 000	
Kockska belöningen	5 000	
Dahlgrenska belöningen	15 000	
H Karlssons pris	6 000	215 352

Ökning av fondförmögenheten 1 126 861

SUMMA KOSTNADER OCH FONDÖKNING 1 622 647

Lund 1995-05-12

Hans Tornberg

Revisionsberättelse
för Vetenskapssocieteten i Lund
räkenskapsåret 1994

Undertecknade, av Vetenskapssocieteten i Lund vid högtids-sammanträdet valda revisorer, har granskat Vetenskapssocietetens räkenskaper och förvaltning för år 1994.

Räkenskaperna är förda enligt god redovisningssed och är försedda med vederbörliga verifikationer.

Då vår granskning i övrigt inte föranlett några anmärkningar, tillstyrker vi, att skattmästaren och styrelsen beviljas ansvarsfrihet för räkenskapsåret.

Åkarp den 18 oktober 1995

Bo Westerhult

Alvar Modin

Stadgar för Vetenskaps societeten i Lund

*Av den 6 maj 1920 med ändringar av den 8 dec. 1944, den 27 nov. 1948
den 4 dec. 1953, den 31 nov. 1964, den 25 nov. 1967, den 21 nov. 1970,
den 20 nov. 1971, den 19 nov. 1982 och den 25 nov. 1994.*

SOCIETETENS UPPGIFT OCH SAMMANSÄTTNING

§ 1

Vetenskaps societeten i Lund har till uppgift att främja humanistisk vetenskaplig forskning, särskilt genom

- att i sina acta befordra vetenskapliga verk till trycket,
- att lämna understöd till vetenskapliga undersökningar,
- att ta initiativ till och planlägga vetenskapliga forskningsföretag samt
- att anordna föredrag över vetenskapliga ämnen.

§ 2

Societeten består av stiftande samt inländska och utländska arbetande ledamöter, vartill kommer hedersledamöter och seniores. Till arbetande ledamöter skall företrädesvis yngre vetenskapsidkare väljas.

I Societetens styrelse och nämnder kan endast stiftande och inländska arbetande ledamöter inväljas.

Endast stiftande och inländska arbetande ledamöter äger delta i val och i sådana överläggningar och beslut som rör ekonomiska och administrativa frågor.

§ 3

De inländska arbetande ledamöternas antal får vara högst 100, de utländska arbetande ledamöternas högst 35, de stiftande ledamöternas högst 50.

§ 4

Arbetande ledamot kvarstår som sådan till fyllda 55 levnadsår och övergår därefter till gruppen seniores.

§ 5

Stiftande ledamot, vartill Societeten endast äger välja person som visat intresse för humanistisk vetenskap och kultur, erlägger en inträdesavgift av minst 4.000 kronor samt under vartdera av de åtta efter valet närmast följande åren en avgift av 1.500 kronor. Stiftande ledamot äger samma rättigheter som inländsk arbetande ledamot.

Önskar stiftande ledamot på en gång erlägga samtliga återstående avgifter, äger han rätt till diskontoavdrag på icke förfallna avgifter, räknat efter en ränta som med 1 % överstiger högsta vid betalningstillfället gällande ränteläge för Svenska statens obligationer.

§ 6

Till Societetens hedersledamöter kan väljas personer av utmärkt förtjänst om humanistisk vetenskap. Deras antal må ej överstiga sju.

STYRELSER OCH NÄMNDER

§ 7

Societetens angelägenheter handhas av en styrelse, bestående av nio ledamöter, av vilka en är praeses, en vice praeses, en sekreterare, en vice sekreterare och en skattmästare. Av styrelsens medlemmar skall minst tre vara stiftande ledamöter. För styrelsemedlemmarna väljs tre ersättare.

§ 8

Vid varje högtidssammanträde väljs för en tid av tre år tre styrelsemedlemmar och en ersättare.

§ 9

Styrelsen, som har sitt säte i Lund och till vars sammanträden samtliga dess medlemmar och ersättare kallas, är beslutför då minst fem av dessa är närvarande. Vid lika röstetal har praeses utslagsröst.

§ 10

Arbetande ledamöter och hedersledamöter väljs av Societeten. Det åligger styrelsen att, genom en inom sig utsedd valkommitté, bereda och för Societeten framlägga förslag till inval. Envar ledamot äger lämna förslag till inval. Sådant förslag skall vara styrelsen tillhanda senast den 1 februari året för inval.

Stiftande ledamöter väljs av styrelsen.

§ 11

Till tryckning i Societetens acta inlämnade skrifter granskas av en granskningsnämnd, bestående av sekreteraren jämte fyra arbetande ledamöter, representerande olika vetenskapsgrenar.

Nämnden väljs för en tid av 2 år. Vid varje högtidssammanträde väljs två medlemmar.

ÄMBETSMÄN

§ 12

Societetens ämbetsmän är sekreteraren, vice sekreteraren och skattmästaren.

§ 13

Sekreteraren skall hålla förteckning över Societetens ledamöter, föra protokoll vid Societetens sammanträden samt förbereda och föredraga de ärenden som där skall

Vetenskaps societeten i Lund

förekomma, verkställa de vid sammanträdena fattade besluten, till varje högtidssammanträde avge styrelsens berättelse om Societetens verksamhet under föregående år samt omhänderha Societetens publikationsverksamhet.

§ 14

Skattmästaren handhar Societetens ekonomiska angelägenheter, för Societetens räkenskaper, som avslutas med kalenderår, samt avlämnar före den 15 maj föregående års räkenskaper till revisorerna.

SAMMANTRÄDEN OCH VAL

§ 15

Societeteten sammanträder i Lund efter kallelse av praeses. Begära tio ledamöter i skrivelse till praeses sammanträde, är denne skyldig att omedelbart utlysa sådant.

Högtidssammanträde hålls årligen i november månad, för så vitt ej styrelsen av särskild anledning bestämmer annorlunda.

§ 16

Societeteten är beslutför, om minst tio av dess ledamöter jämte praeses och sekreteraren eller dessas ersättare är närvarande. Endast närvarande ledamot äger deltaga i omröstning.

§ 17

Val av arbetande ledamöter, hedersledamöter, styrelse och granskningsnämnd förrättas öppet, såvida inte röstberättigad ledamot begär sluten omröstning. Vid lika röstetal avgörs valet genom lottning.

§ 18

Beslut i ärende, som inte angivits i kallelse till sammanträde, får inte fattas, såvida inte stadgarna föreskriver att det skall behandlas.

EKONOMI

§ 19

Av de stiftande ledamöternas inträdesavgifter bildas en dispositionsfond.

Av de stiftande ledamöternas årsavgifter bildas en grundfond, varav endast avkastningen får disponeras.

§ 20

För granskning av årets räkenskaper och inventering av Societetens tillhörigheter utses vid högtidssammanträdet för en tid av 1 år två revisorer med två ersättare. Revisorerna äger tillgång till samtliga protokoll och handlingar samt Societetens övriga tillhörigheter.

Revisionsberättelsen, som skall innehålla till- eller avstyrkan om ansvarsfrihet åt styrelsen, överlämnas till Societeten senast den 2 september och framlägges för beslut om godkännande på högtidssammanträdet.

ALLMÄNNA BESTÄMMELSER

§ 21

Societetens årsbok utdelas kostnadsfritt till samtliga ledamöter. I Societetens ordinarie skriftserie ("Skrifter") ingående skrifter utsänds kostnadsfritt efter rekvisition.

§ 22

Om Societetens verksamhet i övrigt gäller den arbetsordning Societeten finner skäl att antaga.

§ 23

För ändring av dessa stadgar erfordras samstämmiga beslut med minst 2/3 majoritet, på 2 omedelbart efter varandra följande högtidssammanträden. Dock får beslut om ändring av Societetens uppgift att främja humanistisk forskning, av § 4 eller av bestämmelserna i § 19 angående grundfonden inte fattas.

Skriftförteckning

Skrifter utgivna av Vetenskaps societeten i Lund

1. *Herbert Petersson*. Studien über die indogermanische Heteroklisie. 1921.
2. *Alf Nyman*. Kring antinomierna. 1920.
3. *Axel W. Persson*. Staat und Manufaktur im römischen Reiche. 1923.
4. James Harrington's Oceana, edited with notes by *S. B. Liljegren*. 1924.
5. *John Frödin*. Siljansområdets fåbodbygd. 1925.
6. *Sigurd Agrell*. Runornas talmystik och dess antika förebild. 1927.
7. *N. Otto Heinertz*. Etymologische Studien zum Althochdeutschen. 1927.
8. *Alf Nyman*. Schema och slutsats. 1928.
9. *Fredrik Lagerroth*. Platons stats- och rättsbegrepp. 1928.
10. *Sigurd Agrell*. Zur Frage nach dem Ursprung der Runennamen. 1928.
11. Stockholms stads ränkebok 1524–1529 av *M:r Olauus Petri Phase*, utg. genom *Ludvig Larsson*, häft. 1–2. 1929. Häfte 3: Register av *Sven Ljung*. 1940.
12. *Gudmundi Olavi Thesaurus Adagiorum linguæ septentrionalis antiquæ et modernæ*, utg. av *G. Kallstenius*. 1930.
13. *Torsten Wennström*. Studier över böter och myntvärden i Västgötalagarna. 1931.
14. *Heinrich Hoppe*. Beiträge zur Sprache und Kritik Tertullians. 1932.
15. *Ivar Lindquist*. Religiösa runtexter. I. Sigtuna-galdern. 1932.
16. *Albert Wifstrand*. Von Kallimachos zu Nonnos. 1933.
17. *Inguar Andersson*. Erik XIV:s engelska underhandlingar. 1935.
18. *Anders Gagnér*. Florilegium Gallicum. 1936.
19. *Gunnar Carlsson*. Eine Denkschrift an Caesar über den Staat. 1936.
20. Smärre dikter av Lejonkulans dramatiker utgivna av *Erik Noreen*. 1937.
21. *Johan Åkerman*. Das Problem der sozialökonomischen Synthese. 1938.
22. *Erik Noreen*. Författarfrågor i Lejonkulans dramatik. 1938.
23. *Walter Åkerlund*. Studier över Ynglingatal. 1939.
24. *Ivar Lindquist*. Religiösa runtexter. II. Sparlösastenen. 1940.
25. I Jesper Swedbergs Lefvernes Beskrifning utg. av *Gunnar Wetterberg*. I. Text. 1941.
26. *Ivar Lindquist*. Västgötalagens litterära bilagor. 1941.
27. *Bertil Axelson*. Das Prioritätsproblem Tertullian – Minucius Felix. 1941.
28. *K. G. Ljunggren*. Almanackorna och det svenska ordförrådet. 1944.
29. *Bertil Axelson*. Unpoetische Wörter. Ein Beitrag zur Kenntnis der lateinischen Dichtersprache. 1945.
30. *Per Wieselgren*. Neli Suecani. Ett bröllopsbesvär från sjuttonhundratalet. 1946.
31. *Torsten Dahlberg*. Zwei unberücksichtigte mittelhochdeutsche Laurin-Versionen. 1948.
32. *Fredrik Arfwidsson*. Erik Johan Mecks dagbok 1644–1699. 1948.
33. *Thede Palm*. Trädkult. Studier i germansk religionshistoria. With a summary in English. (Tree-worship. Studies in Teutonic History of Religion.) 1948.
34. *Carl-Martin Edsman*. Ignis divinus. Le feu comme moyen de rajeunissement et d'immortalité: contes, légendes, mythes et rites. 1949.
35. *Sven Svensson*. Den merkantila bakgrunden till Rysslands anfall på den livländska ordensstaten 1558. En studie till den ryska imperialismens uppkomsthistoria. With a summary in English. (The commercial background of the Russian attack on the Livonian state in 1558. A study on the origins of Russian imperialism.) 1951.
36. *Erik Rooth*. Viktor Rydbergs Faustöversättning. Mit deutscher Zusammenfassung. (Die Faustübersetzung Viktor Rydbergs.) 1951.
37. *Sture M. Waller*. Åbomötet 1812 och de svenska krigsrustningarnas inställande. Avec un résumé en français. (La conférence à Åbo en 1812 et la cessation de l'armement suédois.) 1951.
38. *Hugo Yrwing*. Maktkampen mellan Valdemar och Magnus Birgersson 1275–1281. Mit deutscher Zusammenfassung. (Der Machtkampf zwischen Valdemar und Magnus Birgersson 1275–1281.) 1952.

39. A. Thomson. Studier i frihetstidens prästvalslagstiftning. 1951.
40. Sam. Cavallin. Vitae Sanctorum Honorati et Hilarii episcoporum Arelatensium. Editio critica cum indice verborum completo. 1952.
41. Sven A. Nilsson. Kampen om de adliga privilegierna 1526–1594. Mit deutscher Zusammenfassung. (Der Kampf um die Adelsprivilegien 1526–1594.) 1952.
42. Arthur Peetre. Sko klostrets medeltida jordeböcker. Med kommentarer. 1953.
43. Carl Febrman. Kyrkogårdsromantik. Studier i engelsk och svensk 1700-talsdiktning. With a summary in English. (Romantic churchyard poetry. Studies in 18th century English and Swedish literature.) 1954.
44. Gerhard Bendz. Emendationen zu Caelius Aurelianus. 1954.
45. Hugo Yrwing. Kungamordet i Finderup. Nordiska förvecklingar under senare delen av Erik Klippings regering. With a summary in English. (The regicide at Finderup. Politic complications in Scandinavia during the later part of the reign of Erik Klipping.) 1954.
46. Nils Gösta Sandblad. Manet. Three Studies in Artistic Conception. 1954.
47. Sven Edlund. Undersökningar rörande Kalmarprovets prognosvärde, beträffande underåriga elevernas skolmognad. With a summary in English. (On the prognostic value of the Kalmar readiness test.) 1955.
48. Sixten Belfrage. Carl Carlsson Gyllenhielms litterära verksamhet. Mit deutscher Zusammenfassung. (Die literarische Tätigkeit Carl Carlsson Gyllenhielms.) 1955.
49. Hugo Yrwing. Gustav Vasa, kröningsfrågan och Västerås riksdag 1527. Mit deutscher Zusammenfassung. (Gustav Vasa, die Krönungsfrage und der Reichstag zu Västerås 1527.) 1956.
50. Pietro Belloni e Hans Nilsson-Ehle. Voci romanesche. Aggiunte e commenti al vocabolario romanesco Chiappini-Rolandi. 1957.
51. Sven Edlund. Studier rörande ordförrådsutvecklingen hos barn i skolåldern. 1957.
52. Gunnar T. Westin. Riksföreståndaren och makten. Politiska utvecklingslinjer i Sverige 1512–1517. 1957.
53. Carl Febrman. Liemannen, Thanatos och Dödens ängel. Studier i 1700- och 1800-talens litterära ikonologi. 1957.
54. Göran Rystad. Kriegsnachrichten und Propaganda während des Dreissigjährigen Krieges. 1960.
55. Gerhard Bendz. Studien zu Caelius Aurelianus und Cassius Felix. 1964.
56. Birgitta Odén. Kronohandel och finanspolitik 1560–1596. 1966.
57. Erland Lagerroth. Selma Lagerlöfs Jerusalem, Revolutionär sekteterism mot fäderneärvd bondeordning. With a summary in English. (Selma Lagerlöf's Jerusalem. Revolutionary secterianism versus the traditional peasant heritage.) 1966.
58. Gösta Svenaeus. Edvard Much. Das Universum der Melancholie. 1968.
59. Alf Önerfors. Die Hauptfasungen des Sigfridoffiziums. 1968.
60. Per Wieselgren (utgivning och kommentar). Brev till Georg Stiernhielm. 1968.
61. Erland Lagerroth. Svensk berättarkonst. Röda rummet, Karolinerna, Onda sagor och Sibyllan. With a translation of the last chapter concerning a method of studying works of fiction. 1968.
62. Bernt Olsson. Bröllops besvärs Ihugkommelse. Del I (utgivning och kommentar) 1970.
63. Bernt Olsson. Bröllops besvärs Ihugkommelse. Del II (en monografi). 1970.
64. Johannes Th. Kakridis. Homer Revisited. 1971.
65. Jan Mogren. Tegnér's översättningsverksamhet. 1971.
66. Gösta Svenaeus. Edvard Much. Im männlichen Gehirn. Del I (textband). 1973.
67. Gösta Svenaeus. Edvard Much. Im männlichen Gehirn. Del II (bildband). 1973.
68. Fredrik Lagerroth. Sverige och Eidsvollsörfattningen. 1973.
69. Bernt Olsson. Den svenska skaldekonstens fader och andra Stiernhielmsstudier. 1974.
70. Arthur Thomson. Fortsatta studier i frihetstidens prästvalslagstiftning 1731–1739. 1974.
71. Rolf Lindborg. Giovanni Pico della Mirandola, Om människans värdighet. Med några kapitel om humanism och mystik och naturfilosofi under renässansen. 1974.
72. Ulf Sjödell. Infödda svenska män av ridderskapet och adeln. Kring ett tema i Sveriges inre historia under 1500- och 1600-talen. 1976.
73. Louise Vingé. Morgonrodnadens stridsmän. Epokbildningen som motiv i svensk romantik 1807–1821. 1978.
74. Hans Jonsson. The Laryngeal Theory. 1978.

Vetenskaps societeten i Lund

75. *Ulf Sjädel*. Historiker inför Kalmarunionen. 1981.
76. *Alf Lombard – Constantin Gâdei*. Dictionnaire morphologique de la langue roumaine. 1982.
77. *Gunnar Sjögren*. Hamlet the Dane. 1983.
78. *Gillis Kristensson*. A Survey of Middle English Dialects 1290–1350: The West Midland Counties. 1987.
79. *Ivar Lindquist*. Religiösa runtexter III. Kvinneby-amuletten. Ett tydningsförslag efter författarens efterlämnade manuskript utgivet av *Gösta Holm*. 1987.
80. The Middle English Translation of Guy de Chauliac's Treatise on "Apostemes", Part I. Text. Book II of the Great Surgery. Edited from MS. New York Academy of Medicine 12 and related MSS by *Björn Wallner*. 1988.
81. *Maturin Cordier*. De corrupti sermonis emendatione. Rédaction Anvers 1540. Texte et commentaire linguistique par *Leena Löfstedt et Bengt Löfstedt*. 1989.
82. The Middle English Translation of Guy de Chauliac's treatise on "Apostemes". Part II. Introduction, Notes, Glossary, Marginalia, and Latin Appendix. Book II of the Great Surgery. Edited from MS. New York Academy of Medicine 12 and related MSS by *Björn Wallner*. 1989.
83. *Sture Hast*. Samuel Schultze och hans Svenskt Lexicon. 1990.
84. *Joban Cederlund*. Ritmästarna vid Lunds universitet. 1990.
85. A Danish Teacher's Manual of the Mid-Fifteenth Century. Vol. 1. Ed., by *Sigurd Kroon et al.* 1993.
86. *Waldemar Sundberg*. KUSHTA. A Monograph on a Principal Word in Mandaean Texts. II. The Ascending Soul. 1994.
87. An Interpolated Middle English Version of the Anatomy of Guy de Chauliac. Part I. Text. Edited from Glasgow University Library, Hunter MS 95 by *Björn Wallner*. 1995.
88. *Gillis Kristensson*. A Survey of Middle English Dialects 1290–1350: the East Midland Counties. 1995.

Skånsk Senmedeltid och Renässans

Skriftserie utgiven av Vetenskaps societeten i Lund

1. *Gösta Johannesson*. Den skånska kyrkan och reformationen. With a summary in English. (The Scanian church and the reformation.) 1947. Kan erhållas inb. i hfr bd.
2. *Nils Gösta Sandblad*. Skånsk stadsplanekunst och stadsarkitektur intill 1658. With a summary in English. (Scanian town planning and town architecture prior to 1658.) 1949. Kan erhållas inb. i hfr bd.
3. *Karl F. Hansson*. Lundsbiskopen Peder Winstrup före 1658. With a summary in English. (Peder Winstrup, Bishop of Lund, up to 1658.) Med ett tillägg om Peder Winstrup som svensk biskop 1658–1679. 1950. Kan erhållas inb. i hfr bd.
4. *K. G. Ljunggren och Bertil Ejder*. Lunds stifts landebok. Första delen: Nuvarande Malmöhus län. 1950. Kan erhållas inb. i hfr bd.
5. *K. G. Ljunggren och Bertil Ejder*. Lunds stifts landebok. Andra delen: Nuvarande Kristianstads, Hallands och Blekinge län samt Bornholm. 1952. Kan erhållas inb. i hfr bd.
6. *K. G. Ljunggren och Bertil Ejder*. Lunds stifts landebok. Tredje delen: Tillkomst, innehåll, handskrifter samt register. 1965. Kan erhållas inb. i hfr bd.
7. *Gösta Johannesson*. Jordeböcker över Lunds ärkesätets gods vid medeltidens slut. Palteboken och 1522 års uppbördsjordebok. 1953. Kan erhållas inb. i hfr bd.
8. *Wilhelm Norlind*. Tycho Brahe. En levnadsteckning. Mit deutscher Zusammenfassung. (Tycho Brahe. Eine Biographie. Mit neuen Beiträgen zu seinem Leben und Werk.) 1970.
9. *Salomon Kraft*. Tre senmedeltida godsorganisationer. Mit deutscher Zusammenfassung. (Drei Gutsorganisationen in der ostdänischen Provinz Schonen am Ende des Mittelalters.) 1971.
10. *Knut Knutsson och Göte Paulsson*. Dalby Kloster intäktsbok 1530–1531. 1983.
11. *Sten Skansjö*. Söderslätt genom 600 år. Bebyggelse och odling under äldre historisk tid. 1983.
12. *Per Ingelman*. Ärkesædets godsadministration i senmedeltidern. 1990.
13. *Bjersjöholm*. Gods och slott. Av *Sölve Jobansson m. fl.* 1992.
14. *Lena Liepe*. Den medeltida träskulpturen i Skåne. Produktion och förvärv. 1995.
15. *Lena Liepe*. Den medeltida träskulpturen i Skåne. En bildokumentation. 1995.

Årsbok 1920–1995

Årsbok 1946 innehåller register för årgångarna 1920–1945, årsbok 1970 för 1946–1969.

Ur innehållet

Artiklar

Per Beskow: S:t Magnus i Skåne

Gunnar Broberg: Vetenskaps societeten sjuttiofem år

Lars Gyllensten: Den ofullbordade människan

Walter W. Nelson: William Ernest Henley, a Victorian Poet
and an anti-decadent Critic in the English 1890s

Hugo Palm skiöld: Berch eller ej?

Minnesord

Eric Rehnman av Per-Hugo Skärvad

Jan Arvid Hellström av Ingmar Brohed

Elam Tunhammar av Karl Erik Önn esjö

Frans Möller av Per Stjernquist

Staffan Björck av Per Rydén

Lund
University
Press

Art nr 20483
ISBN 91-7966-431-8